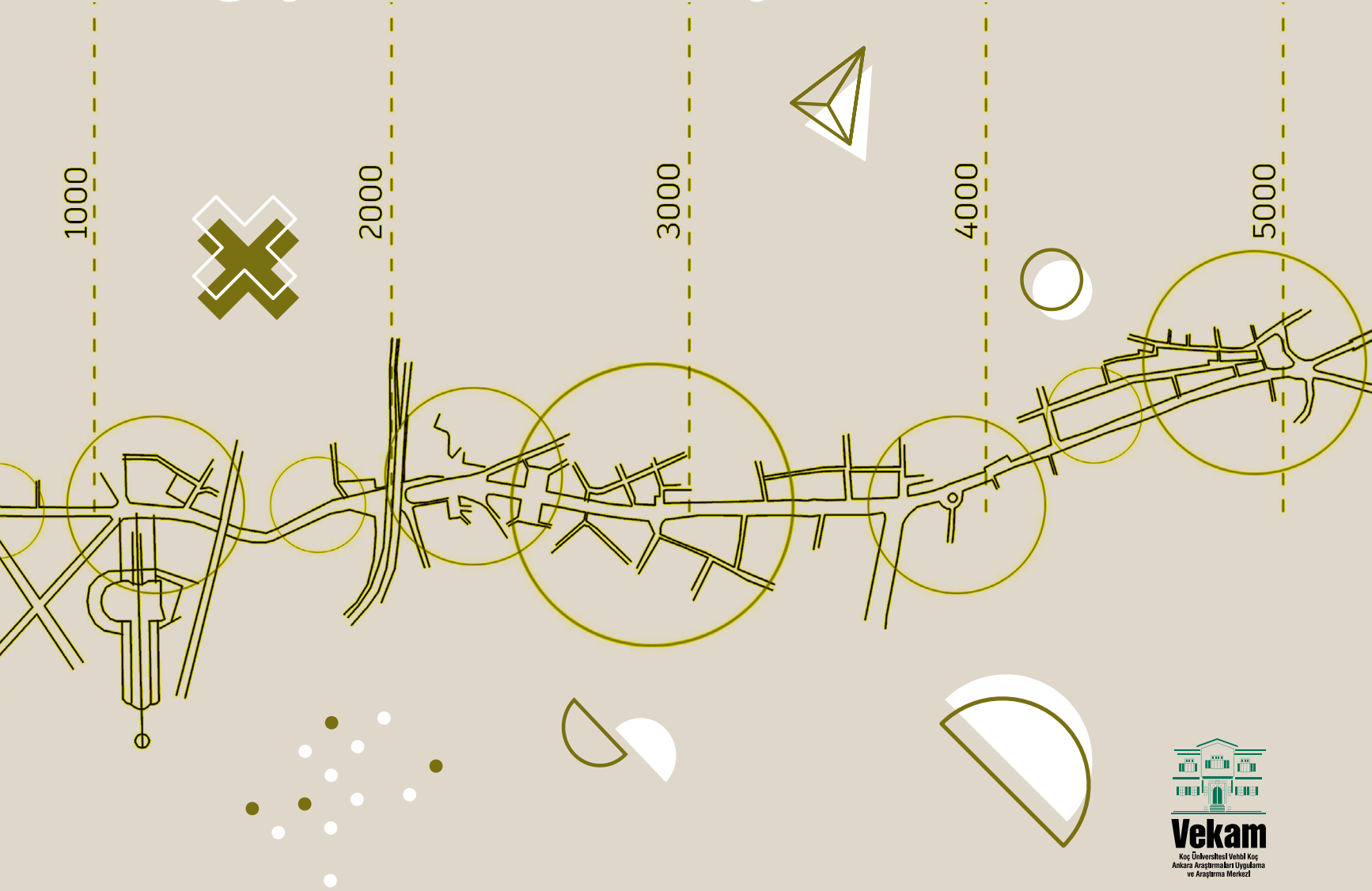
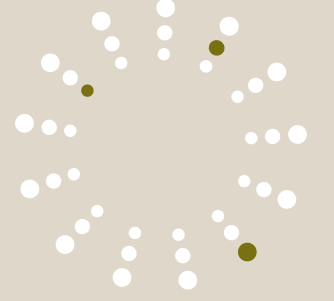

Ankara: Kent ve Bellek Atölyesi

Atatürk Bulvarı'nda
Kavramlar Üzerinden
Değişim ve Dönüşüm

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi

Atatürk Bulvarı'nda Kavramlar Üzerinden Değişim ve Dönüşüm

Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM)
Yayın no, 76

Yayına Hazırlayan

Melih Birik

Yayın Koordinatörü

Alev Ayaokur

VEKAM Direktörü

Filiz Yenişehirlioğlu

Kitap Tasarımı

Barek

Yayımcı

Koç Üniversitesi Yayınları
UNVEST Araştırma Geliştirme Danışmanlık ve Ticaret A.Ş.
KOÇ Üniversitesi Merkez Kampüsü
Rumelifeneri Yolu, 34450 Sarıyer, İstanbul/Türkiye
T +90 212 338 10 00
press.ku.edu.tr • kup@ku.edu.tr
Sertifika No: 73024

ISBN 978-625-6230-44-6

© 2024. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla ve kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan fotokopi ya da kayıt yöntemleriyle ya da elektronik ve mekanik hiçbir yolla çoğaltılamaz, hiçbir erişim sistemine depolanamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

Bu kitabın yazarları, eserin kendilerinin orijinal yaratımı olduğunu ve eserde dile getirilen tüm görüşlerin kendilerine ait olduğunu, bunlardan dolayı kendilerinden başka kimsenin sorumlu tutulamayacağını; eserde üçüncü şahısların haklarını ihlal edebilecek kısımlar olmadığını kabul ve taahhüt ederler.

VEKAM Kütüphanesi Kataloqlama Bilgisi

Ankara Kent Bellek Atölyesi: Atatürk Bulvarı'nda kavramlar üzerinden değişim ve dönüşüm = Ankara City Memory Workshop: change and transformation through concepts on Atatürk Boulevard / yayına hazırlayan Melih Birlik -- Ankara : VEKAM ; İstanbul : Koç Üniversitesi Yayınları, 2024.

1 online resource (160 pages) ; 23 x 28 cm.—Koç Üniversitesi Yayınları ; VEKAM Yayın No. 76 ; VEKAM Yayınları
ISBN 978-625-6230-44-6

1. Ankara (Turkey)--History. 2. Atatürk Bulvarı (Ankara, Turkey). 3. City planning--Political aspects--Turkey--Ankara. 4. Cities and towns--Turkey--Ankara--History. 5. Sociology, Urban--Turkey--Ankara. 6. Collective memory--Turkey--Ankara. 7. Regional planning--Turkey--Ankara. I. Birlik, Melih. II. Title.
HT169.T92 A6 2024

Atölye Katılımcıları ve Organizasyon Komitesi

Yürütücü

Dr. Melih Birik, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*

Mentörler

Elif Gökçen Tepekaya, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

Özge Suvari, *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*

Ertuğ Erpek, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

Organizasyon Komitesi

Dr. Melih Birik, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*

Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu, *Koç Üniversitesi VEKAM*

Alev Ayaokur, *Koç Üniversitesi VEKAM*

Arşiv Desteği

Nalan Köksalan Tarakçı, *Koç Üniversitesi VEKAM*

Teknik Destek

Naim Kurt, *Koç Üniversitesi VEKAM*

Davetli Konuşmacılar

Prof. Dr. Ruşen Keleş, *Kapadokya Üniversitesi*

Prof. Dr. Çağatay Keskinok, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

Prof. Dr. Gonca Gökalp Alpaslan, *Hacettepe Üniversitesi*

Prof. Dr. Suavi Aydın, *Hacettepe Üniversitesi*

Atölye Katılımcıları

Arda İlayda Sağlam Aktan

Aybike Nur Girgeç

Aysema Ülke

Beliz Büşra Şahin

Bersu Aktaş

Betül Aybüke Meral

Bilge Karakaş

Cansu Çiçek

Ceren Öztep Çalışkan

Didem Özay

Duru Başak Uğurlu

Duygu Tekin Özel

Eda Gecikmez

Emine Çakır

Esra Babul Koç

Esra Oskay

Gizem Seymen

Gökçe Kuzey Özdemir

Gülten Kavurmacıoğlu

Huriye Nur Özkan Öztürk

İdil Ece Şener

İrem Alpaz

İrem Altıntaş

İsmail Anıl Tatar

İzel Öztürk

Kübra Çeber

Mehmet Ayvaz

Melike Ayça Güracar

Neslihan Karaca

Özlem Atay

Özlem Dengiz Uğur

Su Kardelen Erdoğan

Su Sezer

Yaz Ertürk

Zeynep Eda Gönen

İçindekiler

Sunuş	7
Filiz Yenişehirlioğlu, Alev Ayaokur	
Ankara'nın Gelişim Sürecinde Kentleşme Politikalarının Kent Merkezine Etkileri	11
Ruşen Keleş	
Erken Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze Kamusal Mekân Olarak Atatürk Bulvarı	21
H. Çağatay Keskinok	
Bir Süreç Tasarımı Olarak Atölye Çalışması: Ankara Kent ve Bellek Atölyesi	39
Melih Birik	
Ankara Kent ve Bellek Atölyesi Grup Çalışmaları Dışkapı	64
A. İlayda Sağlam Aktan, Eda Gecikmez, H. Nur Özkan Öztürk, İrem Alpay, İrem Altıntaş	
Ulus	80
Aybike Girgeç, Ayça Güzel Güracar, Gökçe Kuzey Özdemir, Gülten Kavurmacıoğlu, Kübra Çeber	
Sıhhiye	92
Duru Başak Uğurlu, Emine Çakır, Esra Babul Koç, Esra Oskay, Mehmet Ayvaz	

Kızılay – Sakarya	106
Bersu Aktaş, Cansu Çiçek, Gizem Seymen, Neslihan Karaca, Özlem Deniz Uğur	
Bakanlıklar.....	122
Ceren Öztep Çalışkan, Didem Özay, Duygu Tekin Özel, İsmail Anıl Tatar, Su Sezer	
Kavaklıdere	134
Aysema Ülke, Bilge Karakaş, İdil Ece Şener, Özlem Atay, Su Kardelen Erdoğan	
Atakule ve Çevresi.....	144
Beliz B. Şahin, Betül Aybüke Meral, İzel Öztürk, Yaz Ertürk, Zeynep E. Gönen	

Filiz Yenişehirlioğlu, Alev Ayaokur

Sunuş

Koç Üniversitesi bünyesinde yer alan VEKAM, Ankara/Keçiören’de, kentin ayakta kalan son örneklerinden, Vehbi Koç’a ait bağ evinde faaliyet göstermektedir. Başkent Ankara ve çevresiyle ilgili araştırmalar yapan VEKAM; bilim, kültür ve sanat dünyasına hizmet amacıyla 1994 yılında kurulmuştur. VEKAM bünyesinde, Vehbi Koç’un hayatına ait belgelere dayanarak gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra Ankara ve çevresinin tarihinin ve kültürünün araştırılması, belgelenmesi ve korunmasına yönelik akademik çalışmalar yürütülmektedir. VEKAM ayrıca ilgi alanına giren konularda kapsamlı bir uzmanlık kütüphanesinin yanı sıra nadir koleksiyonları barındıran, web üzerinden taranabilir formatta erişime açılan zengin bir arşivi de araştırmacıların hizmetine sunmaktadır. Ankara konusunda dünya çapında bir başvuru kaynağı olmak VEKAM’ın öncelikli hedefleri arasında yer alırken, VEKAM Yayınları da her geçen gün gelişen bir kaynak haline gelmektedir. Merkez, yılda iki kez yayımlanan ve hakemli bir dergi olan Ankara Araştırmaları Dergisi’ni yayın hayatına kazandırarak yeni araştırmaların tanıtılması için de önemli bir platform sağlamaktadır. Bunların yanı sıra Merkez, farklı temalarda sempozyum, panel, konferans gibi pek

çok bilimsel faaliyet düzenlemekte, çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya yönelik eğitim programları hazırlamaktadır. Ayrıca proje destek programlarıyla, Ankara'ya dair özgün bulgular ortaya koyan bilimsel çalışmalara da destek olmaktadır.

VEKAM'ın araştırma sahasına giren Ankara, tarihi ve kültürü ile Anadolu'nun kadim kentlerinden birisidir. Friglerden Osmanlı'ya pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin bir kültüre sahiptir. Kentin farklı dönemlerine sirayet eden bu katmanlar kente oldukça zengin bir doku kazandırmıştır. Bu durum, şehri kent ve bellek çalışmaları için eşsiz bir laboratuvar haline getirmektedir. Cumhuriyetin başkenti olarak ilan edilmesiyle başlayan hızlı değişim ve dönüşüm süreçleri, Ankara'nın modern kent dokusunu da şekillendirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm halen devam etmekte ve Ankara'nın mekânları günümüz Ankaralıları tarafından farklı algılanabilmekte ve yorumlanabilmektedir. Bu süreçte yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümler, kentin belleğinde derin izler bırakmıştır. Ankara'ya dair yürütülen kent ve bellek temalı çalışmalar, hem Türkiye'nin hem de dünyanın farklı bölgelerindeki modernleşme süreçleri hakkında önemli bulgular sunmaktadır. Ayrıca bu çalışmalar, kent kimliğinin ve kültürel mirasın korunması, toplumsal farkındalık oluşturulması, gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

VEKAM, misyonu doğrultusunda kentin tarihinin ve kültürünün araştırılması, belgelenmesi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması konusunda bu güne kadar pek çok proje desteklemiştir; bilimsel etkinliklerden yayın faaliyetlerine önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. VEKAM gerçekleştirdiği bu faaliyetlerle, Ankara'nın kent ve bellek çalışmalarına dair oluşan akademik ekosisteminin önemli bir paydaşı olarak, araştırmacıların gerekli yetkinlikleri kazanmalarına da destek olmaktadır. Bu kapsamda 15-18 Kasım Kasım 2022 tarihleri arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Melih Birik yürütücülüğünde gerçekleştirilen Ankara Kent ve Bellek Atölyesi, farklı disiplinlerden gelen araştırmacılara önemli kazanımlar sağlamıştır.

Ankara'nın tarihsel gelişim sürecinde her dönemin sosyal, kültürel, politik ekonomik izlerini barındıran Atatürk Bulvarı ve yakın çevresinin ele alındığı Kent ve Bellek Atölyesi, farklı disiplinlerden yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle mekânda belleğin izini sürmeyi amaçlamıştır. Atölye çalışmasında, Atatürk Bulvarı aksı boyunca belirlenen 7 kilometrelik kentsel koridor üzerinde, mekânda kayıtlı izlerin ve bunlar üzerinden kullanıcı deneyimi ve algısının nasıl etkilendiğinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Çeşitli disiplinlerden katılımcıların deneyim ve yorumları ile katkıda bulundukları atölye ile mekânın bütüncül anlatısı, zengin ve çok yönlü bir bakış açısıyla ortaya konulmuştur.

Kent ve Bellek Atölyesinin içeriğini hazırlayan ve kurgulayan değerli yürütücümüz Dr. Öğretim Üyesi Melih Birik'e; atölye'ye kendi disiplinleri ölçeğinde kavramsal bir çerçeve sunan başta Prof. Dr. Ruşen Keleş olmak üzere Prof. Dr. Çağatay Keskinok'a, Prof. Dr. Gonca Gökalp Alpaslan'a ve Prof. Dr. Suavi Aydın'a; koruma odaklı sunumuyla Günce Uzgören'e; Atölye süresince katılımcılara mentörlük eden ODTÜ Mimarlık Bölümünden Elif Gökçen Tepekaya ve Ertuğ Erpek ile TOBB ETÜ Mimarlık Bölümünden Özge Süvari'ye; atölye süresince ekiplere kaynak sağlayan VEKAM Arşiv Uzmanı Nalan Aslıhan Tarakçı'ya ve süreçte katkıları bulunan tüm VEKAM çalışanlarına teşekkür ederiz.

Ruşen Keleş

Açılış Konuşması

Ankara'nın Gelişim Sürecinde Kentleşme Politikalarının Kent Merkezine Etkileri

Hepiniz hoş geldiniz. VEKAM ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden Melih Birik'in birlikte düzenlediği bu toplantıyı ben de çok önemli buluyorum. Düzenleyen arkadaşları tekrar kutluyorum böyle bir etkinlik yapma kararı almış oldukları için ve başarılar diliyorum bundan sonraki çalışmalarda da. Düzenleyici arkadaşların son kullanma tarihi geçmiş bir öğretim üyesini burada görevlendirmiş olmalarından dolayı da kendilerine teşekkür ediyorum.

Şimdi bir pasaj okuyacağım size, sonra o pasajı kimin yazdığını söyleyeceğim konumuzla ilgili;

Kent planlama konusu, I. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da önem kazandı. Kent plancıları, geleneksel olarak antik kent yapısını özümsemiş uygulamalardan yanaydı ancak içlerinde Ankara'nın yeni bölgesini planlayacak olan Löchrer ve Jansen'in bulunduğu bir grup kent estetiğine ve bölgesel kimliğe, planlamada daha çok önem vermekteydi. Bu yeniden kurgulama anlayışı I. Dünya Savaşı sonrası dağılan imparatorluklardan ortaya çıkan yeni devletlerin geçmişe bakış açılarına göre kendilerini farklı bir biçimde tanımlamalarına olanak vermekteydi. Araştırmamızın tamamlandığı 2019 yılı itibariyle 1933 yılı Yenişehirindeki 320 konuttan 10 tanesi, 28 kamu yapısından 18 tanesi ayakta kalmıştır.

Bu sözleri VEKAM'ın bir yayınının önsözü'nden aldım. Yazarı'nın adını size söylersem mutlaka tanıyacaksınız Sayın Filiz Yenişehirlioğlu. Günümüzde doğal ve kültürel varlıkların hızla yok olup gitmekte olduğu açıkça görülüyor. Halbuki içinde bulunduğumuz coğrafyanın taşıdığı özellikler açısından çok zengin bir ülkede yaşamakta olduğumuz çok açıktır. Ülke toprakları üzerinde Ankara da dahil olmak üzere çok sayıda uygarlığın izleri var. Tarih öncesi dönemlerden arta kalanların yanı sıra, Hitit, Frigya, Urartu uygarlıklarını kapsayan, eski çağlardan Helen ve Roma uygarlıklarının izlerini taşıyan çok sayıda tarihsel varlığın sahibi durumundayız. Bizans, Selçuklu ve Beylikler gibi dönemleri de içine alan, Orta Çağlardan ve 16. ve 20. yüzyıllar arasını kapsayan Osmanlı döneminden ve Erken Cumhuriyetten ayakta kalabilmiş değerlerimizin kültür mirasımıza katmış olduğu çok önemli değerler var. Bu tür değerler, kent kimliklerine pek tabi ki çok önemli katkılar yapar. Kişi olsun, kurum olsun, kent olsun, hepsini oluşturan çizgilerin temelinde kültür vardır. Vardır da acaba kültür nedir?

Kültür hakkında size bir kaç söz söylemeden önce konumuzla yakından ilgili olan bir başka kavramın tanımını hatırlatmak isterim, bu da kimliktir. TÜBA'nın, Türkiye Bilimler Akademisi'nin Sosyal Bilimler Sözlüğü'nün bir yerinde, kimlik şöyle tanımlanıyor; *Kişinin toplum içindeki rolünü ve konumunu açık biçimde anlamasına olanak veren, başkalarınca tanınmasıyla kendini tanımlaması arasındaki ilişki sürecinde belirginleşen tutumun kaynağı olan toplumsal, ruhsal ve kültürel kavram*. Bir başka tanım daha var sözlükte; *Bir bireyin ben kimim ve ne olacağım sorularına verdiği yanıtların tümü, insanın toplumda aldığı yeri gösteren kavram*. Bunları bir tarafa bırakırsak, kent kimliği konusunda kent bilim terimleri sözlüğünde yapmış olduğum bir tanımım var, onu da dikkatinize sunmak isterim bu vesileyle; *“bir kentin özgün tarihi ve kültürel birikimi, bölgesel, ulusal ve küresel yerleşim değerleri içindeki, dizgeleri içindeki; toplumsal, ekonomik ve kültürel işlevleri ve bunların o yerleşim yerindeki uzamsal, mekânsal örgütlenmesine yasımasından kaynaklanan ayırt edici özellik ve niteliklerinin tümü”* diye tanımlamışım Kent Bilim Terimleri Sözlüğü'nde.

Peki kültür nedir? Fransız akademisi üyesi önemli bir kişi var, Emil Ario. Emil Ario, yapmış olduğu tanımda kültür için şöyle diyor. *“Kültür, herşey unutulup gittikten sonra belleklerde ne kalıyorsa ona verilen isimdir.”* Tabii bu tür bir tanım kültürün bir birikim olduğuna dikkat çekilerek yapılmış bir tanımdır. Kültürle çok yakın ilişkisi olan bir kavram, koru-

ma kavramı şöyle tanımlanmış, onu da ben kent bilimleri sözlüğünde şöyle tanımlamışım; *Kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağ bilimsel ve yapı tasarımcılık değerleri yüksek olan yapılarla, anıtların ve doğal güzelliklerin yıkıcı ve saldırgan, dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması*. Koruma derken bunu anlamak doğru olur diye düşündüğüm için böyle bir tanım yapmışım. İnsanların doğal ve kültürel değerleri kullanma hakkına sahip oldukları yadsınamaz bir gerçektir ancak bu kullanım hakkının koruma kaygısıyla dengeli olmasında zorunluluk vardır. Koruma, kullanma dengesi olarak da bilinen *sürdürülebilirlik* veya *sürdürülebilir gelişme* kavramının temelinde de bu denge düşüncesi yatmaktadır bildiğiniz gibi. Nitekim, 1987’de Birleşmiş Milletlerin kurduğu Brundtland Komisyonu’nun Türkiye’de *Ortak Geleceğimiz* adıyla yayımlanmış olan raporunda şöyle bir ifade var; *“İnsanlar yaşadıkları topraklar üzerindeki doğal ve kültürel değerleri kullanmak hakkına sahiptirler ancak bu hakkı kullanırken bu değerleri gelecek kuşakların da kullanma haklarını hiçbir zaman yok etmeme yükümlülüğü altındadırlar.”* Aynı düşünce Brundtland raporundan 70 yıl önce, gerçek devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1919 yılında şu şekilde dile getirilmiş; *Uluslar sahip bulundukları topraklar üzerinde insanlık aleminin temel temsilcisi olarak yaşarlar. Maliki olduğu bu topraklardan yararlanırken, bunlar üzerinde gelecek kuşakların ve bütün insanlığın da hak sahibi olduğunu unutmamalıdırlar.* 1919. Aradan 70 yıl geçmiş, geçtikten sonra uluslararası hukuk kuralları arasında *“International Equity,”* gelecek kuşaklar düşünde bir denge, adalet kavramı ancak gündeme gelebildi.

Kültürel ve doğal değerlerin korunmasına ilişkin kaygıların hukuk kurallarına dönüştürülmesine ilişkin çabalar, başta Birleşmiş Milletler teşkilatı, örgütü olmak üzere kimi uluslararası kuruluşlar tarafından sık sık gündeme getirilmiştir ve bu tür varlıklar kamusal emanet olarak değerlendirilmiştir. *Public Trust* demişlerdir. Bu kavramı geliştirmekle sonuçlanmış Birleşmiş Milletlerin çabaları. Bu anlayış çerçevesindedir ki tarih, kültür ve doğa varlıkları geleceğin kuşaklarına geçmiş kuşaklardan devir alındıkları biçimlerinden daha kötüleşmiş ve hasar görmüş, bozulmuş olarak devredilemezler. Çünkü bu değerler geçmişten miras olarak alınan değerler değil fakat gelecek kuşaklardan ödünç olarak alınmış değerler olarak tanımlanmaktadır. İşte bu düşüncelerin ışığında, uluslararası hukukun geliştirmiş olduğu, az önce kısaca ifade ettiğim *kuşaklararası*

adalet ilkesini gözardı eden bir korumacılık anlayışı, günümüzde herhangi bir şekilde kabul edilemez. Bu tür varlıklar ve değerler üzerinde bütün insanlık hak sahibi sayıldığı içindir ki; kültürel, tarihsel ve doğal değerlerin özgün niteliklerini bozanlar, kente ve çevreye karşı suç işlemiş olarak adlandırılıyorlar.

Şeyh Edebali'nin son zamanlarda sık sık duyduğunuz bir sözü var; *"İnsanı yaşat ki devlet yaşasın."* Fena değil, yanlış da değil ama bu bağlamda ne kastediliyor; bireyin, ulusun çok duyduğumuz terimiyle Cumhurun, devlete, insanın kurumlara ve hatta neredeyse doğal, tarihî ve kültürel değerlere yeğlenmesi gerektiği savına dayanan bu anlayış, günümüz koşullarında tersinden de okunabilir ve tersi de savunulabilir. Yani devleti yaşat ki insan yaşasın. Rant yaratma, paylaşma kaygılarının her şeyin önünde gittiği ve toplumların kılcal damarlarında yer ettiği bir dünyada denilebilir ki devlet, güçlendirilip yaşatılmadıkça ne kamusal ve kültürel varlıklarına sahip çıkılabilir ne de insanın birey olarak varlığını sürdürmesi mümkün olabilir. Benim 75 yıldır ders yaptığım ve mülki idari amirlerinin yetiştirilmesine çalıştığım Siyasal Bilgiler Fakültesinde millet ve devlet kavramlarından öğrencilere söz ederken, Şeyh Edebali'nin söylediklerinin yanlış olduğunu değil fakat tamamlanması gerektiğini ısrarla belirtiyoruz. Devleti yaşatmazsanız bu varlıklardan hiç birine, insan da dâhil, sahip çıkamazsınız. Mülki idari amirleri, valiler ve kaymakamlar, devlete sahip çıkmak üzere ideal olarak yetiştirilen kimselerdir.

Bu uzunca sayılabilecek girişi yaptıktan sonra Ankara'ya gelemim. Kentleşme politikalarının kent merkezine etkisi diye bir başlık üzerine konuşmamız lazım. Kentleşme politikalarımız deyince aklımıza planlama geliyor. Türkiye uzun bir plansız dönemden geçmiştir 1960'a kadar. 1960 ile 1980 arasındaki dönem bir planlı dönemdir. Çünkü biçimsel olarak devlet kalkınma planları, 5 yıllık planlar hazırlanmıştır, zaman zaman bölge planları yapılmıştır ama Nazım imar planları kentlerin, o genel planlama anlayışı çerçevesinde bir yere oturtulmaya çalışılmıştır. Ama biçimsel olarak diyorum, sanki o 60-80 dönemi sözde bir planlı dönem gibidir. 1980'den sonrası ise hepinizin malumu, herşey tersine döndü. Bence, bu dönemlerin hiç birinde Ankara'nın tarih, kültür ve mimarlık değerlerine gereği gibi sahip çıkıldığını söylemek mümkün değildir. Paylaşırsınız veya paylaşmazsınız. Peki bu değerlerin korunması konusunda baş rolü oynayan aktörler kimdir. Bir kere devlettir, belediyedir, sivil toplum ör-

gütleridir, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır ve tabii doğal olarak halkın kendisidir. Bu yok olan değerler genellikle, el birliği ile yok edilmiştir. Zaman zaman belediye ve devlet el ele vermiştir. Sivil toplum örgütleri, halk katılmıştır.

Bu konuşmayı yapmak için yararlandığım bir takım kitaplar var. Gazi Üniversitesi meslektaşlarımız tarafından, Ali Cengizkanla Müge hanımın, Mehmet Tunçer'in, Yavuz İşçen'in, o kitaplardan edindiğim bilgilerle ne söyleyeceksem onlara dayandırarak söyledim. Okuduklarıma baktığımda, Cumhuriyet öncesinden kalan ama sonradan yok edilen bir takım değerler var Ankara'da. Maarif Vekâleti, eski adıyla *Darülmualimin*. Hariciye Vekâleti, *Düyunu Umumiye* olmuş sonradan devlet borçlarıyla ilgili. Taşhan, tahtakale hamamı, Hasan Paşa hamamı, eski istasyon binası, taş mektep, sarıkışla gibi bir takım tarihî eserler. Bir de 1950'li yıllardan bugüne kadar yapılmış olanların yerle bir edildiğini görüyoruz. Bunlara bazı örnekler vereyim, Atatürk Orman Çiftliğinden biraz daha fazla bahsedeceğim izninizle, Marmara Köşkü, Marmara Oteli, Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Jandarma Karakolu, atış poligonu, EGO hangarları, 19 Mayıs Stadyumu, Hipodrom. Belvü Palas vardır hemen Gençlik Parkı yakınında, vakıflara ait binalardan biriydi, Büyük Postahane ve yerine Cuma günleri bile namaz kılmaya gidecek kimse bulmakta güçlük çekilen bir caminin yerleştirilmiş olduğu İller Bankası binası. Tekel Genel Müdürlüğü, tahıl siloları, Elektrik - Hava Gazı Fabrikası, Kızılay binası, Danıştay, vali konağı, vali konağı derken Milli Piyango'nun bitişiğinde vali rezidansı olarak uzun yıllar kullanılan bina, su süzgeci, arttırabiliriz bunları. Bir de Augustus Tapınağı adını taşıyan bir önemli tarihi yapı var. Tapınağın üzerinde bulunduğu höyük kazılıp sökülmüş, yokedilmiş. Tapınağın yerine fiskiyeli havuz yapılmış. Ankara'nın Bizans ve Roma kimliğinin göstergeleri olan yapıtlar var. Augustus Tapınağı bir tanesi. Roma hamamı, Roma tiyatrosu, Hacı Bayram Veli Camii çevresinde Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından plansız ve hukuksa aykırı olarak yürütölen bir takım çalışmalarla karşı karşıya kaldık ve Ankara Büyükşehir Belediyesi bir kaç yıl önce, 2018 yılı sonrasını söylemiyorum, tepkiler azalsın diye alanın çevresini yüksek panolarla kapatmış; insanlar görmesinler, tepki göstermesinler diye. Camii'nin 1940'larda yapılan bölümü mevzuata aykırı olarak yıkılmış. Arkeolojik alanda kazı yapılarak bir yıkım, tahribat gerçekleştirilmiş büyütölmüş boyutları, halbuki alan UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde. Ulus, hamamönü, kale.

Uzatmayalım, 1881’de bedesten ve çevresinde, hanlar bölgesinde yangınlar olmuş. Kurşunlu Han, Çukurhan, Çengelhan yangından hasar görmüş, yıkılmış ama bedesten 1935 yılından sonra onarılmış ve önce Eti Müzesi olarak daha sonra da bugünkü adıyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi haline getirilmiş. Yangınlar bitmemiş, 1916’da Hisarönü yangını, 1920’de Tah-takale yangını bir takım başka binaların ve önemli yerleşim alanlarının da harap olup gitmesine yol açmış.

Konumuz bellektir. Kent ve bellek. Yani bellek eski adıyla hafıza. VEKAM’a ve düzenleyici arkadaşlara bu bellek adını kullanmış oldukları için de teşekkür ediyorum bir dilci olarak. Kızılay binasını alınız. Erken Cumhuriyet Dönemi’ni simgeleyen binalardan biri. 1979’da yıkılıp ortadan kaldırılıyor. 1930’dan önce koruma altındaydı Kızılay binası. 1980’lerin başında Kızılay rant tesisleri oluşturmak için bir yarışma bile düzenliyor ve anıtlar yüksek kurulu çoğunluk olmaksızın, dikkat buyurun, burası tarihî eser değildir diye karar alıyor ve tıpkı aradan yıllar geçtikten sonra Atatürk Orman Çiftliği ile ilgili bir takım hukuki uyuşmazlıklar mahkeme huzuruna gelince, Ziraat Fakültesinden çağrılan bir genç arkadaşımızın verdiği bilir kişi raporunda olduğu gibi, ona benziyor, “Atatürk Orman Çiftliği artık diyor, ne orman ne de çiftliktir yapılaşmaya açılmasında herhangi bir sakınca yoktur.”

Tarihî postane binasını da ekleyebilirsiniz yıkılan, giden binalara. Rant amaçlı tesisleri gerçekleştirmek için Ulus ve çevresi yenileme alanı olarak ilan ediliyor. Ankara Büyükşehir Belediyesi, bu yıllardan sonra çok ciddi bir yaklaşımla bu konulara eğilmeye başladılar. İzin verirse Bekir Ödemiş kardeşimin bir kaç sözüyle bu konuya gireceğim. Diyor ki; *Ulus ve civarında hem tarihî mirasımızı koruyacağız hem de alanı dünya tarihi mirasına kazandıracağız diyor*. Sizi kutlarım gerçekten bu sözünüz dolayısıyla.

Kale içinde sokak sağlıklılaştırmasına başlandı. Genç öğrenci arkadaşlar da var sakın “sağlıklaştırma” demeyin. Doğrusu, sağlıklılaştırmaktır. Ankara Kalesi’ni korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak, Ulus Hacı Doğan Mahallesi bellek yitiminin ardındaki temel neden acaba nedir? Rant yaratmak ve paylaşmak. Başta söylediğim konudur. Arsa, konum, dönüşüm bütün bunlarla bağlantılı olarak rant yaratmak ve paylaşmak. Halbuki bizim, Türkiye olarak Birleşmiş Milletler üyesi, Avrupa konseyi üyesi bir devlet olarak bir takım uluslararası yükümlülüklerimizin olduğunu da unutmamak gerekir. Onlardan biraz sonra bahsedeceğim. Bu rant yarat-

ma ve paylaşırma o kadar ileri götürüldü ki Türkiye'nin ekonomisi son 20 yıldan beri hatta daha önceden de başladığı şekliyle ekonominin gelişmesini ve ayakta kalmasını inşaat ve konut sektörlerine dayalı duruma indirdik, getirdik. Bu kanımca çok yanlıştır.

Her ne kadar kent merkezine, kentleşme politikalarımızın ve genel politikalarımızın etkisi ödev olarak bana verilmiş ise de Atatürk Orman Çiftliği kentin merkezinde sayabileceğimiz bir yer haline geldiği için ondan söz etmeden geçecemem. Biliyorsunuz ulu önder Mustafa Kemal Atatürk, özel çiftliklerini 1937 yılında hazineye bağışlamıştır. Bu bağışlama, vasiyet dilekçesini yazdığı yer benim doğum yerim olan Trabzon'daki Atatürk Köşkü'dür. Kimi arazileri de belediyeye vermiştir. Çiftlikleri 1938'de, 3308 sayılı bir yasayla Devlet Ziraat İşletmeleri kurumuna vermiştir. 1950'de bir yasa çıkarıldı. 5659 sayılı yasa, bu yasa şunu getirdi, Atatürk Orman Çiftliği arazisinde yapılacak her türlü değişiklik, devir-temlik işlemleri araziden mutlak suretle Türkiye Büyük Millet Meclisinden bir yasa çıkarılmasına bağlıdır. İş zorlaştırmak için yani dağıtmasınlar diye. Buna karşın, 1950 ile 1960 yılları arasındaki dönemde, makina kimya endüstrisine, çimento sanayisine, kömür depolarına, konut kooperatiflerine, spor tesislerine vermek, tahsis etmek suretiyle büyük ölçüde Atatürk Orman Çiftliği arazisi azaltıldı, küçültüldü. Kullanılan hukuksal araçlar neler bu tahsisleri yaparken; özel yasalar çıkararak, çünkü öyle gerekiyor, bazen kâr ortaklıkları oluşturarak, yap-işlet-devret yöntemiyle, kiralama ve protokole dayalı olmayan yasa dışı bir takım işlemlerle de Atatürk Orman Çiftliği arazisi parçalandı. Şöyle söyleyeyim, 1939 ile 1983 yılları arasında geçen 44 yıl içinde Atatürk Orman Çiftliği, 22.000 hektar arazisini kaybetti. Nasıl oldu bu? 1998'de Atatürk Orman Çiftliği'nden, birinci derecede doğal sit statüsü verilmişti bir yasayla fakat 2011 yılında tenzili rütbeye uğradı. Omuzlarındaki yıldızlar sökülerek birinci derece doğal sit olmaktan üçüncü derecede doğal sit statüsüne indirildi. Bu yapılaşmanın kolaylaşması anlamına gelir. 2006 yılında 5524 sayılı bir yasa çıkarıldı. Bu yasayla o tarihe kadar yönetme, yürütme, planlama yetkilerinin hepsi kendisinin müdürlüğüne, Atatürk Orman Çiftliğine bağlıyken Ankara Büyükşehir Belediyesine devredildi, büyükşehir belediyesinin kullanımına açıldı. Yani bunu günlük konuşma dilimizde şu cümleyle ifade edebiliriz; *Kuzuyu kurda emanet etmiş olduk*. Belediye de ne yaptı? 1/10.000 ölçekli bir koruma planı hazırladı. Baktığınız zaman bu koruma planının ne olduğuna

gerçekte bunun koruma planı değil de korumama amacıyla çıkarılmış bir plan olduğunu derhal anlarsınız. Mahkemeler yürütmeyi durdurma kararı vermişlerdir fakat 2011’de bir kanun hükmündeki kararname ile yapılaşma kapıları alabildiğine açılmıştır. 2012 yılında da Başbakanlık hizmet binası yapmak için Gazi yerleşkesini, o amaca dönüştürülmesi için bakanlar kurulu bir karar almıştır. 6360 sayılı afet riskli alanlarda kentsel dönüşüm kanunu gereğince ve Atatürk Orman Çiftliğini, kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan etmiştir. Atatürk Orman Çiftliği’nin bütün bu tasarruflarla varlığı, arazi varlığı, 102.000 dekardan 33.000 dekara indirilmiştir. Halbuki Atatürk Orman Çiftliği’nin kuruluş amaçlarına baktığınız zaman şunlar görülüyor; tarımsal uygulamalar gerçekleştirmek; üreticinin örgütlenebilmesi için örnek uygulamalar yapmak; arazi iyileştirilmesi ve düzenlenmesine önem vermek; sağlıklı bir kentsel çevre yaratmak; gıda güvenliği için model oluşturmak; tarımsal ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak. Atılan yanlış adımlarda hukuk kurallarına biçimsel olarak uygunluğun sağlanması bu düzenlemelerde öne sürülse bile doğal sit alanına verilen bu zarar amaç yönünden herhangi bir şekilde savunulamaz çünkü önemli sosyologların, bilim insanlarının söylediği iki türlü rasyonellik vardır, bir; amaç rasyonelliği; iki araç rasyonelliği. Plan, kanun, yönetmelik, nizamname, tüzük. Bunlar ne kadar usulüne uygun bir şekilde hazırlanmış olursa olsun sadece araç rasyonelliğini sağlar. Önemli olan bu araçları kullanarak varmak istediğiniz amacın ne olduğudur. O yanlış konmuştur. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı deyince akla şu geliyor, yani afet riskli alanlarda kentsel dönüşüm. Atatürk Orman Çiftliği sınırları içerisinde yıkılan binalar; Atatürk Evi, İstasyon Binası, Saat Kulesi, Marmara Köşkü, acaba neden bunlar riskli yapılar bağlamında ele alınıp riskli yapı sayılmışlar? Bana öyle geliyor ki, bunların objektif olarak riskli yapı olmalarına olanak bulunmadığına göre adlarının önünde “Atatürk” adının olması onların riskli olarak sayılmasını düşündürmüştür bu işlemleri yanlış adımları atanlara. Böylesine bir gelişme takdir edersiniz ki, doğal değerlere saygıda bir erozyonun da ötesinde ne Atatürk’e saygıyla ne de Cumhuriyetin kazanımlarıyla ne de hukuk ve ahlak kurallarıyla bağdaştırılamaz.

Bireyler maliki oldukları taşınmaz malların geleceğini, bizim medeni hukukumuzdaki, kanunumuzdaki ölüme bağlı tasarruf diye bilinen koşullu bağış belgesiyle, Atatürk Orman Çiftliği örneğinde olduğu gibi,

belli amaçların gerçekleştirilmesi için bağışlamışlarsa bu amaçlarda değişiklik yapmak hukuk kurallarıyla bağdaşmadığı gibi ahlak kurallarıyla da etik kurallarla da herhangi bir şekilde bağdaştırılamaz.

2000 yılında çıkarılan uluslararası Avrupa peyzaj sözleşmesine Türkiye de 2003 yılında 4881 sayılı yasayla buna taraf olmuştur. Taraf olmak, namaz kılarken yüzünü kibleye dönmek gibi bir şey değildir. Uluslararası hukukta parlamentodan çıkan bir yasayla onaylamak anlamına ve hukuken ülke için bağlayıcı duruma getirmek anlamına gelmektedir. Diyor ki Peyzaj sözleşmesi, taraf olan devletler peyzajı bölge ve kent planlama politikalarına ve aynı zamanda peyzaj üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkin olabilecek diğer politikalarıyla bütünleştirmek yükümlülüğü altındadırlar. Son derece genelleştirici ve önemli bir ifade. Avrupa peyzaj sözleşmesi gibi daha pek çok uluslararası kural var ki Türkiye'yi bağlıyor sadece anayasamız yasalarımız değil. Sadece isimlerini söylemekle geçeyim, sulak alanlarla ilgili RAMSAR Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, dünya kültürel ve doğal mirasının korunması adını taşıyan Paris Sözleşmesi, yaban yaşamının ve Avrupa'nın doğal ortamının korunmasına ilişkin Berlin Sözleşmesi, Avrupa mimarlık mirasının korunması sözleşmesi, Granada, 1985, bunu da onaylamışız. Arkeolojik mirasın korunması; Valetta Sözleşmesi, ayrıca biz Avrupa Konseyi üyesiyiz, Avrupa Kentli Hakları Sözleşmesi var, 1992'de kabul edilmiştir, yeni bir kentsel manifesto adıyla 2008'de yenilenmiştir. Orada da deniliyor ki, "doğa ile kentin birbirlerinden ayrılmalara olanak yoktur." "Yerel yönetimlerin doğal değerleri ve yeşil alanları koruma sorumlulukları vardır ve son olarak, yeşil alanların doğal varlıkların korunmasının ve peyzaj programlarının kentlerin ve kent yönetimlerinin temel sorumlulukları arasında olduğu unutulmamalıdır."

Sonuca geçeyim isterseniz. Doğal ve kültürel değerleri gereği gibi korumanın temel güvencesi hiç şüphe yok ki hukuk kurallarıdır. Bu konuda baş rolü oynaması gereken kurumlar olarak merkezî yönetim ve yerel yönetimler var. Buralarda görev almış olanlar var ama ne yazık ki bu yönetim kademelerinde görev almış olanlarda kendilerinden beklenen duyarlılığı her zaman gösteremediklerini görüyoruz. Neden acaba? Bir takım faktörler var. Nesnel de denilebilecek eşgüdüm eksikliği var, kaynak yetersizliği var, uzman kadro eksikliği var, çabalarda süreklilikten yoksunluk var, kararsızlık gibi etmenler var ve en son olarak benim çok önemli

gördüğüm halkın sahip çıkma ve koruma bilincinin yeterince gelişmemiş olması var. Unutulmaması gereken hukuk kurallarının her konuda olduğu gibi bu konuda da etiğin kurallarıyla tamamlanması zorunluluğudur. Ülkenin doğal ve kültürel değerlerinin tahrip edilmesi karşısında kimsenin sessiz kalmaya hakkı yoktur. Böyle bir sessizliğin ağır maliyeti gelecek kuşakların omuzlarına yüklenir. Bu tür sorunlarla karşılaşıldığında etiğin kurallarından yararlanma şansımız vardır. Yani iyi olarak nitelendirebileceğimiz tavır ve davranışlar nedir, iyi olmayan tavır ve davranışlar nedir, etik kurallar bunları belirlemektedir. Bu konularda bir takım felsefecilerin yapmış oldukları değerlendirmeler var onlara girmeyeyim vaktinizi almak üzere şöyle sonuçlandırayım, bu felsefecilerden bir tanesi John Locke'dur, mülkiyet hakkının yozlaştırıcı etkilerinden söz eder. Şunu belirteyim size, mülkiyet hakkı deyince taşınır mallar üzerinde mülkiyet söz konusu olabilir bir çanta üzerinde ama taşınmaz mal, gayri menkuller üzerinde de olabilir. Özellikle taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet hakkının sınırsız bir şekilde kullanılması, toplum ve kamu yararına kullanılmasını mümkün kılacak önlemlerin alınmaması, kentlerdeki doğal ve kültürel varlıkların yitip gitmesine yol açabilir. Siyaset biliminde arkadaşlarımızın hatırlayacağı bir söz vardır iktidarla ilgili olarak, erk iktidar yozlaştırır derler, mutlak iktidar mutlak şekilde yozlaştırır. İngilizcesini de izninizle söyleyeyim, "Power corrupts, absolute power corrupts absolutely" derler. Tıpkı bunun gibi taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyetin sınırsız bir şekilde insanlara tanınması da mülkiyet hakkının kötüye kullanılması anlamına gelir nitekim John Locke demiştir ki; insan emeği geçmedikçe toprağa, toprakta insan mülkiyetinden söz etme imkanı yoktur.

Çok değerli dostlar, saygıdeğer konuklar,

Ben burada sözlerimi sonuçlandıracağım vaktinizi daha fazla almak için. Hepinize ilginiz için çok teşekkür ediyorum. Sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze Kamusal Mekân Olarak Atatürk Bulvarı¹

Başkent Ankara'nın belirgin iki ana eksenidir. TBMM ile Hakimiyet-i Milliye Meydanı (Ulus Meydanı) bu iki ana eksenin buluştuğu yerdedir. Birinci eksenimiz Tren İstasyonu'ndan Hakimiyet-i Milliye Meydanı'na doğru giden İstasyon Caddesi'dir (Cumhuriyet Caddesi). Bu yol kurtuluşun karargahı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile cephe arasında bütün iletişimin gerçekleştiği, cepheye asker gönderilmesi, cepheden askerlerin karşılanması vb. törenlerin ve gösterilerin yapıldığı yerdir; kurtuluşun ve bağımsızlığın yoludur. Diğer eksenimiz ise, Hakimiyet-i Milliye Meydanı'ndan Çankaya Köşkü'ne uzanan Atatürk Bulvarı'dır. Bu yol ise Cumhuriyetin kuruluşunun ve Cumhuriyet Devrimi'nin yolu ve mekânıdır.²

1 Bu yazıda kullanılan görsel malzemeler, Koleksiyoncular Derneği tarafından yayımlanan *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* başlıklı kitaptan alınmıştır.

2 Yazar, 2009 yılında değerli bir araştırmacılar grubu ile Koleksiyoncular Derneği'nin çatısı altında -destekleyenler arasında VEKAM'ın da bulunduğu- bir sergi düzenlemesi ve bir de kitap yayımlanması çalışmasında yer almıştır. *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* kitabı MESA'nın katkısıyla yayımlanmıştır.

Kuruluşun ve Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu

Atatürk Bulvarı, Hakimiyet-i Milliye Meydanı'ndan başlayıp Cumhuriyet Ankara'sının taç noktası Çankaya Köşkü'nde son bulur. Hakimiyet-i Milliye Meydanı milletin buluşma yeridir ([Şekil 1](#)); Kurtuluş Savaşı sırasında büyük gösteriler ve kutlamalar, askeri törenler düzenlenmiştir. Kurtuluşun simgesi ise Ankara Kalesi'dir. Atatürk Bulvarı, Mustafa Kemal'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden Çankaya Köşkü'ne gidip geldiği yoldur. Tren İstasyonu'ndan Hakimiyet-i Milliye Meydanı'na uzanan yolun görsel ve imgesel devamı, direnişin simgesi olarak görülen Ankara Kalesi'dir. Cumhuriyeti temsil eden Başkent Ankara'nın planlamasında Ankara Kalesi en önemli başvuru noktasıdır. Kentin mekânsal oluşumu neredeyse üç nokta arasındaki eksenler üzerinde gerçekleşir: Tren İstasyonu, Ankara Kalesi ve Çankaya. Hakimiyet-i Milliye Meydanı'ndaki TBMM ise bütün bunların odağına yerleşir ([Şekil 2](#)).

Şekil 1. TBMM'nin açılışı sırasında Hakimiyet-i Milliye Meydanı'nda toplanan halk.
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 2.

Şekil 2. Hakimiyet-i Milliye Meydanı (Ulus Meydanı), İş Bankası Genel Müdürlük Binası (Giulio Mongeri, 1926-1929). Sağda Zafer Anıtı (Atatürk Anıtı, Heinrich Krippel, 1927).
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 139.

Atatürk Bulvarı, bir bakıma Cumhuriyet'in kuruluşunun tarihi ve sahnesidir; Cumhuriyet Devleti'nin yeni kurumlarının yer seçim sürecinin ürettiği bir caddedir. Bu yol, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde canlı siyasi tartışmaların, toplumsallaşmanın, Cumhuriyetle gelen yeni yaşamın gerçekleştiği, kamusallığın üretildiği bir yerdir.

Bulvar, farklı dönemlerde ve en çok da 90'lı yıllarla birlikte Cumhuriyet tarihindeki yerini göz ardı eden doğrudan veya dolaylı uygulamalara sahne olmuşsa da Bulvarın kamusallığını yitirdiğini söyleyemeyiz. Bu yol, planlanmış başkentin tarihî omurgasıdır. Kuşkusuz, mekânı tahrip eden müdahaleler mekânın kamusallığını sekteye uğratan etkiler yaratmaktadır. Atatürk Bulvarı'nın kuruluş dönemindeki kamusallığı ile bugünkü niteliği arasında belirli farklar tespit etmek mümkün olsa da tarihsel olarak oluşan ve biçimlenen bir mekânsal omurganın dönemsel müdahaleler sonucunda bu niteliğini kaybetmesi zor gözükmemektedir. Atatürk Bulvarı, yeni Başkentin Cumhuriyete özgü yaşam biçiminin, Cumhuriyet Devleti'nin yeni kurumlarının, toplumsallaşmanın mekânı ve sahnesidir. Bugünkü nüfus yoğunluğuna sahip olmayan yeni Başkentte bütün siya-

sal, kültürel ve sanatsal hayatın, toplumsallaşmanın canlı biçimde gerçekleştiği ve bütün bunların ürettiği bir yoldur; silinemez bir tarihselliği ve kamusalılığı vardır. Burada yapılaşmış tarihselliği olan bir yol üzerinde Cumhuriyetin yeni kurumlarının gerçekleşmesinden değil; Bulvarın, yeni yaşam biçimi ve toplumsallaşmayla koşut biçimde ilerleyen inşaa ve oluşum sürecinden söz edilmektedir.

Tarihsel Mekâna Müdahaleler

Bir dönem Atatürk Bulvarı üzerinde yapılan trafik düzenlemeleri sonucunda, Çankaya'dan Atatürk Bulvarı üzerinden Ulus'a inilebilir ancak Çankaya Köşkü'ne çıkılamaz hâle gelmiştir. Bu uygulama, Bulvar üzerindeki Cumhuriyet tarihinin önemli yapılarının yıkılmasının yanı sıra yolun tarihselliğine yapılan en olumsuz müdahalelerin başında gelmektedir; Cumhurbaşkanlığı konutunun yerinin değiştirilmesi de aynı olumsuz sonucu doğurmaktadır. Bunlara, kimi kamu kurumlarının, Bakanlıkların kimi birimlerinin kentin merkezinde Atatürk Bulvarı ile ilişkili yerlerden kent çeperlerine dağıtılması, Merkez Bankası da dahil olmak üzere, kimi önemli bankaların genel müdürlüklerini Ankara'dan İstanbul'a taşımaları uygulamalarını da eklemek mümkündür.

Burada, kentsel mekân ile ilgili düzenlemelerde, siyasi önyargılar bir yana, düzenlemeler konusunun günlük yaşama ilişkin basit bir işlevsellik konusuna indirgenmemesi gerektiğini belirtmek gerekir. İller Bankası Genel Müdürlük binasının yıkımı siyasi nedenlerledir; Cumhuriyet tarihinin mekânlarının yıkımına yönelik müdahale gerçekte bu mekânların ait oldukları kurumların tasfiyesine yönelik siyasetin sonucudur. İller Bankası, Cumhuriyet tarihimizin belediyecilik ve şehircilik alanında önemli görevler üstlenmiş bir kurumdur. Kurumun genel müdürlük binasının yıkımı 90'lı yılların ortasında Dünya Bankası programlarıyla öngörülen İller Bankası'nın tasfiyesi siyasetinin devamıdır. İller Bankası'nın bankacılık faaliyetleri dışında planlama etkinliklerinin tasfiyesi, aynı dönemde bütün şiddeti ile uygulanan özelleştirme siyasaları ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Bankanın kuruluş dönemindeki amaçları ve Türkiye'de kentlerin planlamasında üstlendiği roller, belediyelerin desteklenmesi gibi işlevlerinin Dünya Bankası programları ile bir bir tasfiye edilmesi sonrasında

tarihî Genel Müdürlük binası yıkılmıştır. Kurumların tasfiyesini yapılarının yıkımı izlemektedir.

Kuşkusuz bu tasfiye programının özellikle ülkemiz kentleşme süreçleri ve kentsel ve bölgesel planlama dizgesi açısından ne anlama geldiği ve sonuçları dikkatle değerlendirilmelidir. Etibank, Sümerbank ve İller Bankası; bütün bunlar Cumhuriyet'in önemli yapı taşları olan ve ülkenin sanayileşme ve üretim hamlesi içinde değerlendirilmesi gereken yatırım, planlama ve eğitim vb. etkinliklerini bünyelerinde birlikte geliştirmiş kurumlardır. İller Bankası Genel Müdürlük binasının yıkımından önce Sıhhiye'deki Ankara'nın modern mimarlık örneği yapılarından Etibank Genel Müdürlük binası sessiz sedasız yıkılmıştır; bugün boş bir arsa olarak durmaktadır. Oysa Etibank, ülkemizdeki Sanayi Planları ile başlatılan sanayileşme hamlesinin önemli kurumlarından birisidir. Kurumun genel müdürlük binasının yıkılması da kurumun özelleştirilerek tasfiyesinin sonrasında gerçekleşmiştir. Bir mekânın, bir yapının içeriğini oluşturan temel işlevin ortadan kaldırılması, mekânın ve yapıların da yok edilmesinin zeminini hazırlamaktadır. Ancak belirtilmelidir ki esas sorun bu kurumların yapılarının ve mekânlarının korunmasına indirgenecek bir sorun değildir; bu yapıların üstlendiği işlevler ve sunduğu kamusal hizmetlerle ve üretimleriyle birlikte korunması ve geliştirilmesi sorunudur.

Atatürk Bulvarı ve Kentin Öğeleri

Meşrutiyet Devrimi ile birlikte Millet Bahçeleri adıyla toplum hayatımıza girmiş olan kent bahçeleri Cumhuriyet ile birlikte Atatürk Parkı, Cumhuriyet Parkı, Gençlik Parkı vb. isimler alarak kentsel yaşamın ve kentlerin merkezlerinde konumlandırılmışlardır. Cumhuriyet Dönemi'nde kent parklarına, toplumsallaşma ve uygarlaşmada yüklenen işlevler bilinmektedir. Bu anlamda Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının en önemli projesi Gençlik Parkı'dır. Gençlik Parkı, tarihi kent ile yeni şehir arasında merkezî bir yerde inşa edilmiştir ([Şekil 3](#)); tarihî kent ile şehrin yeni gelişme bölgelerini bütünleştirmektedir. Gençlik Parkı dinlenmenin yanı sıra sportif etkinliklerin de yapıldığı bir yerdir. 1940'lı yıllarda burada yelken, kürek ve yüzme yarışları yapıldığı bilinmektedir ([Şekil 4](#)). Bu tarihlerdeki gazetelerde burada yapılan müsabaka sonuçlarını veren haberler yer almaktadır.

Şekil 3. Gençlik Parkı'nın inşa edildiği yer. Karşıda Belvü Palas ve Evkaf Apartmanı.
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 154.

Şekil 4. Gençlik Parkı (önce Hermann Jansen tasarımı 1934; daha sonra Theo Leveau, 1936).
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 80.

Gençlik Parkı'nın tasarımı ile ilgili olarak Ulus Gazetesi'nin 4 Haziran 1933 tarihli sayısında; Nasuhi Baydar imzalı; tasarımcıların bilmesinde yarar olan bir değerlendirme yapılmaktadır. Parkın tasarımı, önce Jansen'e yaptırılmış ancak daha sonra Fransız mimar Leveau'ye verilmiştir. Anılan yazıda her iki planı, temel tasarım açısından karşılaştıran bir değerlendirme bulunmaktadır: Jansen'in planında birlikten yoksun, dağınık bir görünümün bulunduğu, bunun da yorucu ve estetiğe aykırı bir duygu yarattığı, buna karşın Leveau'nun planında genişlik ve birlik duygusunun oluşturulmasına olanak sağlandığı, planda değişik bölgelerin birdenbire ayrılıp ayrı parçalarıymış gibi görünmesini sağlayacak olanakların aranmış olduğu belirtilmektedir.

Tarihî Kent ile Yeni Şehir'in Bütünleşmesi

Atatürk Bulvarı zaman içinde, tarihi kent ile Yeni Şehir'i birleştiren, toplumsallaşmanın ve çağdaşlaşmanın en temel kurumlarını ve mekânlarını üzerinde taşıyan bir eksen, bunları oluşturan bir tarihsel omurga niteliği kazanmıştır ([Şekil 5](#)). Kuşkusuz bunda Jansen Planı'nın Bulvarı kentin ana omurgası halinde tasarlayan yaklaşımının etkisi göz ardı edilemez. Bununla birlikte plan kararlarını yaşamda gerçeklik haline getiren şeyin gerçekte hayatın kendisi olduğu da unutulmamalıdır. Üzerinde önemli kültürel ve yönetim yapıları ile yeni yaşam biçimi ve yeni kavramlarla yaşamımıza giren yapıları barındıran bir eksenden söz edilmelidir. Etnografya Müzesi, Türk Ocağı, Sergievi binaları kentin kültür ve sanat yaşamının önemli öğeleri olarak Atatürk Bulvarı üzerinde yerlerini almışlardır ([Şekil 6](#)). Türk Ocağı binası denildiğinde İran Şahı'nın Türkiye ziyareti sırasında, kısa sürede hazırlanmış olan ilk Türk Operası Özsoy Operası anımsanmalıdır. Şu anda Opera olan Sergievi, Bulvar üzerinde Gençlik Parkı girişinde o tarihlerde yerli malların ve millî üretimin tanıtıldığı önemli mekânlardan biridir.

Şekil 5. Sergi Evi (Şevki Balmumcu, 1933-1934).
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 158.

Şekil 6. Atatürk Bulvarı. Zafer Meydanı yönünden Kızılay Meydanı yönüne bakış.
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 186.

Atatürk Bulvarı, Hakimiyet-i Milliye Meydanı'ndan başlayarak zaman içinde farklı adlar almıştır. Osmanlı Bankası'yla Meydan arasındaki bölüm, bir dönem Bankalar Caddesi olarak adlandırılmıştır. Bu isimlendirme, kuruluş döneminde Merkez Bankası, Ziraat Bankası gibi yeni mali kurumların caddenin bu bölümünde yer almasından kaynaklanmaktadır. Yolun bu bölümü bir başka dönemde de Necatibey Caddesi olarak isimlendirilmiştir ([Şekil 7](#)).

Şekil 7. Bankalar (Necatibey) Caddesi. Solda Ziraat Bankası Genel Müdürlük binası (Giulio Mongeri, 1926-1929) ve Merkez Bankası (Clemens Holzmeister, 1931-1933), sağda Tekel Baş Müdürlük binası (Giulio Mongeri, 1928), Lozan Palas, Posta Sarayı, Sanat Mektebi.

Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 24.

Atatürk Bulvarı üzerinde olmasa da bu tarihsel omurgayı tamamlayan Hıfzısıhha Enstitüsü, çağdaş anlamda halk sağlığı kavramını halkın yaşamına sokmuştur. Cumhuriyet'in bu yeni kentsel hizmet tanımları ve kavramları ile ilişkili yapıların, kültürel ve sanatsal faaliyetlerle ilişkili yapılar ile birlikte kent estetiğine ilişkin öğelerin, başta kentin heykellerinin bir Atatürk Bulvarı'nı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bunlara, yeni bir hizmet tanımı olarak kentsel toplu taşımayı da dâhil etmekte yarar

vardır. İlk toplu taşıma hattı Atatürk Bulvarı üzerinde Hakimiyet-i Milliye Meydanı ile Yeni Şehir arasında oluşturulmuştur.

Kentin Sanatsal, Kültürel Öğeleri, Başkent'in Tasarımına İlişkin Özellikler

Bulvarın önemli yapıları ve mekânlarından biri de önceki adıyla Zabitan Yurdu yani Ordu Evi'dir. Bu yapı, bitişiğindeki Zafer Park ile aynı planın parçalarıdır ([Şekil 8](#)). Bulvar üzerinde iki bölümlü olan park, Bulvarın tam ortasında yer alan Zafer Anıtı'nı tanımlamaktadır ([Şekil 9](#)).³ Zafer Park'ın Batı bölümünün altı 80'li yılların ortasında otopark yapılmak istenmiş, bu girişime karşı Danıştay üyelerince açılan dava kazanılmış ancak parktaki yaklaşık elli yıllık çınarlar kesilmekten kurtulamamıştır. Park ve çevresi, Lörcher Planı olarak adlandırılan plandan başlayarak Jansen Planı'na kadar, kentin planlamasında tasarlanmış bir yer olarak korunacak doku özelliklerine sahiptir; Atatürk Bulvarı'nın üzerinde ve kenarında biçimlenen ve yakın çevredeki doku ile bütünleşen bir alandır; dolayısıyla Başkent'in mekânsal biçimlenişinde tasarım yönüyle korunması gereken niteliklere sahiptir.

Kentten önce kentin heykelleri vardır. Ankara'da inşaat faaliyetleri hızla sürerken neredeyse heykeller yapılardan önce yerlerini almışlardır. Hilal-i Ahmer (Kızılay) ([Şekil 10](#)) binasının önünde Riyaset-i Cumhur Orkestrası (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) yarım kubbe biçimindeki açık bir yapıda konserler vermektedir; konserlerin verildiği yerde binalar henüz yoktur ancak kentin heykelleri vardır ve sanatsal etkinlikler burada icra edilmektedir ([Şekil 11](#)).

Güvenpark'taki Güvenlik Anıtı (Emniyet Abidesi) bir tasarımın sonucudur. Anıt, Bakanlıklar bölgesinin planında üçgen alanı ortasından bölüp

3 Yazar, Zafer Park ile ilgili olarak, yurttaş sıfatıyla birisi 2012 diğeri 2022 tarihlerinde ilgili organlara dilekçeler sunmuş, bir diğeri dilekçe de 1998 yılında Güvenpark ile ilgili olarak gereği için Cumhurbaşkanlığı'na, Kültür Bakanlığı'na, Valiliğe, Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ve Çankaya Belediyesi'ne, bilgi için de Şehir Plancıları Odası'na, Peyzaj Mimarları Odası'na, Mimarlar Odası'na sunulmuştur. Rapor, fotoğraf çekimleri ve belgeler içeren dilekçede "Cumhuriyet'in 75. Yılında bu utanç verici manzaralara son verilmesi dileği" iletilmiştir.

Şekil 8. Zaferpark ve Havuzu. Karşıda bugün Orduevi'nin bulunduğu yerde Zabitan Yurdu-Hale Gazinosu.
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 178.

Şekil 9. Zafer Meydanı ve Atatürk Anıtı (Zafer Anıtı) (Pietro Canonica, 1927). Anıtın sağında ve solunda, Zafer Park'ın iki parçası yer alıyor. Bu alanın planı, Lörcher Planı'ndan Jansen Planı'na aktarılan bölümleridir.
Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 61.

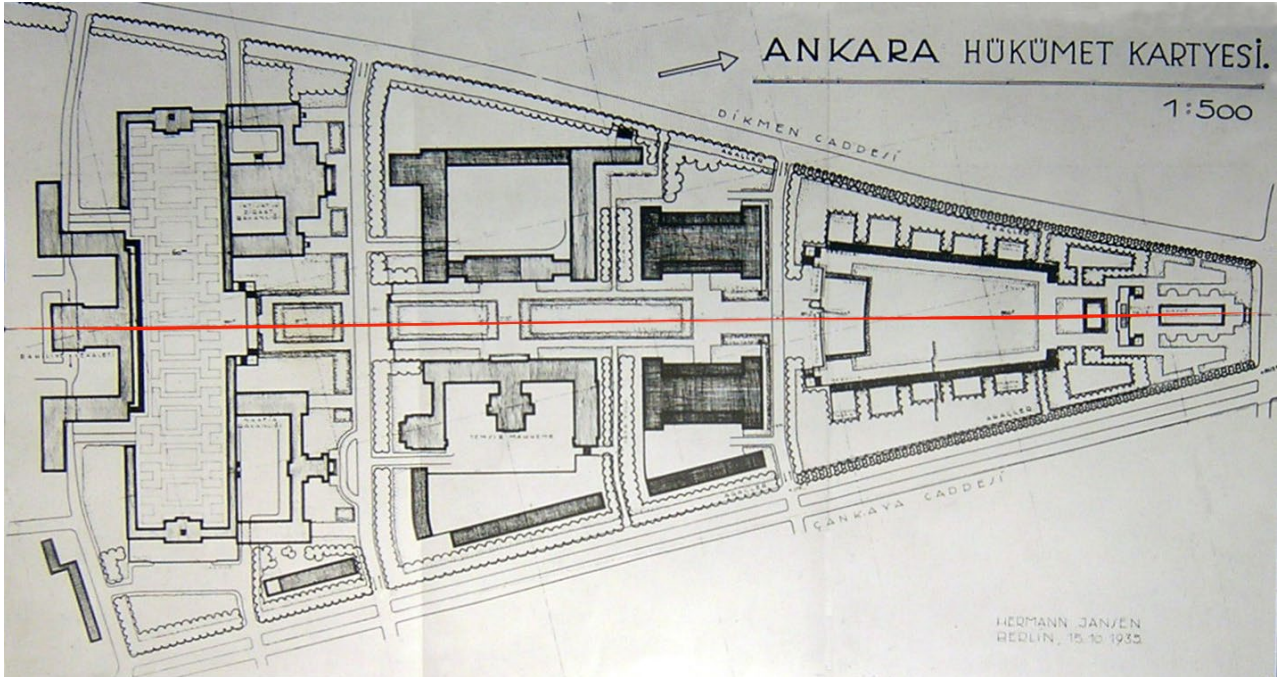

Şekil 10. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay Genel Müdürlük) (Robert Orley, 1929) binası. Binanın bahçesi Havuzbaşı olarak adlandırılmaktadır. Bahçe ve Havuzbaşı Ankara'nın önemli buluşma ve başvuru mekânlarından biridir. Hilal-i Ahmer yani Kızılay binasının yıkılışı Ankara'da Cumhuriyet dönemi yapılarının yıkılması sürecinin başlangıcıdır. Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 194.

Şekil 11. Ankara Yenişehir Gazi Hazretleri Bandosu, Havuzbaşı'nda Bando Köşkü. Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Keskinok, 2009, s. 99.

Ankara Kalesi'ne ulaşan hayali eksen üzerinde yer almaktadır. Bu tasarım öngörüsü, Ankara İmar Planı Yarışması'na ait şartnamede yer alan koşulların ürünüdür. Şartnamede Ankara Kalesi'nin önemli tarihsel bir öge olduğu ve bu ögenin önemsenmesi ve tarihî kentle yeni gelişme bölgesi olan Yenışehir arasında bütünleşmenin sağlanması gereği vurgulanmıştır (T.C. Ankara Şehremaneti (1929). Çünkü, Cumhuriyeti kuranlarca Ankara Kalesi tarihsel ve simgesel bir değer olarak anıtlştırılmaktadır; O, kurtuluşun ve ulusal direnişin bir simgesi olarak görölmektedir. Jansen, Bakanlıklar yerleşkesine ait planında bunu yönetim merkezinin ortasında Ankara Kalesi'ne doğru görsel süreklilik sağlayan hayali bir eksen ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu görsel süreklilik direnişin simgesi olarak görölen Ankara Kalesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin merkezi arasında imgesel bir bağ oluşturur. Dile getirdiğimiz hayali eksen, üçgen biçimdeki Bakanlıklar yerleşkesi ile milletin emniyet güçlerine olan güvenini simgeleyen Güvenlik Anıtı'nın ortasından geçerek, Ankara Kalesi'ne görsel açılım sağlar ([Şekil 12](#)). Güvenlik Anıtı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin

Şekil 12. Tarihi hayali eksen, TBMM'den başlayıp, İç İşleri Bakanlığı'nın ortasından geçmekte ve parkı ortasından keserek Ankara Kale'sine yönelmektedir. Jansen Planı'nın bu eksenini Bakanlıklar Kartiyesi olarak adlandırılan 1/500 ölçekli planda çizilidir.
Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Harita ve Plan elgeleme Birimi.

kuruluşunda, içerde ulusu ve devleti hedef alan başı bozuk eşkiyalara karşı verilen mücadelede halkın kolluk güçlerine güvenini anıtlılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Anıta bugün değişik anlamlar yüklenmeye çalışılması, esas fikri çarpıtmaya yönelik ideolojik tutumlardır.

Şehircilik Birikimimiz

Bakanlıklar bölgesinin yapılar topluluğu olarak planlaması ve tasarımı ve yer seçimi konusunda o tarihlerde yapılan tartışmalar şehircilik ve mimarlık tarihi açısından önemlidir. Mimarlık açısından, kamusal yapıların mimari dil birliği özellikle arzu edilmiş, belirli bir düzen içinde yer alması öngörülmüştür. Şehircilik açısından, kentin planında belirgin bir yönetim merkezi yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım, kuruluşun ilk yıllarında Devlet dairelerinin daha çok Atatürk Bulvarı çevresinde ve bulvar boyunca bir düzen izlemeksizin inşa edilmesinden farklı bir tutumdur. Bu öngörü Jansen'in planından gelmektedir. Bütün bunlar anlatılırken Jansen'i öne çıkarmaktan çok o dönemdeki Cumhuriyet'in temel ilkelerini ve çok sınırlı teknik bilgiye sahip olan Cumhuriyet yönetiminin öngörülerindeki kararlılık vurgulanmak istenmektedir.

Jansen'in Planı'nda, İçişleri Bakanlığı'nın bulunduğu yerde, yapının arka cephesinde yer alan büyük avlunun adı "Halk Forumu"dur. Bir zamanlar herkese açık olan bu yer daha sonra içine girilemez, yasaklı bir alana dönüştürülmüştür; günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır. Bu bir yabancılaşmadır. Mekânın bu biçimde özelleştirilmesi, özgün planın öngördüğü "Halk Forumu" kavramı ve kullanımı ile çelişmektedir. Bakanlıklar yerleşkesinin bu tarihsel, tasarlanmış biçiminin ve mekânının zaman içinde müdahalelerle bozulduğu görülmektedir.

Halk ile devleti arasındaki bütünleşmeden yabancılaşmaya doğru ilerleyen bir sürecin sonucunda mekânlar da belirli değişimler, dönüşümler göstermektedir; müdahaleler ise bunun göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Kamu yapılarında protokol girişleri ve ziyaretçi girişleri ayrımı 80'li yıllarla birlikte şekillenmiştir. Bu tarihlerden sonra bütün devlet dairelerinin artık bir törensel protokol girişleri ile bir de yapıların kenarından halkın girişleri ortaya çıkmıştır. Oysa yapıların ve mekânların tasarımında

Cumhuriyetin kuruluş döneminde ne yönetsel yaklaşımda ne de tasarım-
da böyle bir ayırım bulunmamaktadır.

Kentin Yeni Şehir bölgesinin planlaması ile ilgili tartışmalar özellikle kentsel siyasalar açısından çok önemlidir. Yeni Şehir kamulaştırılmış topraklar üzerinde inşa edilmiştir. Kamulaştırılan topraklar üzerinde kentsel gelişme konusu kentsel siyasa ve planlama dağarcığıımıza bu dönemde girmiştir. Buna karşın, bu girişim sorunsuz süreçlerle gerçekleşmiş değildir. Kamulaştırmalar ile ilgili tartışmalar bugün şehircilik ve kentsel siyasa alanlarında yol gösterici özelliklere sahiptir. O tarihlerdeki Meclis tutanaklarında yer alan tartışmalar, şehirciler, kentsel siyaset üreten yöneticiler ve uygulayıcılar için öğretici olacaktır. Diğer yandan, önemli bir uygulama olarak, 1940'ların başında planlanan Saraçoğlu Mahallesi Devlet memurları için düşünülmüş ilk sosyal konut projesidir. Mahallenin ilk projesi Prost'a aittir. Prost'un planı, kentin bu bölgesindeki yapılaşma ve işlevlerin düzeniyle bütünleşmeye daha açıktır. Plan Bakanlıklar bölgesinden batı yönüne doğru belirli eksenler ve omurgalar yaratmaya, yakın çevre ile bir doku oluşturmaya daha yatkın bir plandır; ayrıca yapı tipolojisinde de kentsel dokuya özgü tasarım ve yapı ölçeğine, yapıların tasarımında ise modern çizgilere sahiptir. Nedeni bilinmemekle birlikte, Prost'un projesi uygulanmamıştır.

Benzer sosyal konut yaklaşımının Ankara İmar Planı'nda öngörüldüğünü görmek mümkündür. Gerçekleştirilmemiş olsa da Ankara İmar Planı'ndaki "Amele Mahallesi" yarışmacılara ele almaları gereken bir konu olarak koşul olarak verilmiştir. Ülkede sanayileşme, kentlerde sanayi bölgeleri yaratılması ve buna bağlı olarak işçiler için sosyal konut projesi olarak Başkent'in planında yer alan "Amele Mahallesi," tutarlı bir bakış açısının ürünüdür. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde, sanayinin gelişmesine bağlı olarak işçilerin konut sorununun bir sosyal konut projesi kapsamında ele alınmak istenmesi önemli bir ölçü olarak kabul edilmelidir.

Sonuç: Tarihsel Mekânın Tahribi Üzerine

Atatürk Bulvarı ile yaratılan kamusal mekânın en büyük tahribatı Gökçek Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Bunların yanı sıra, zaman içinde dolaylı etkiler yaratan imar uygulamalarından da söz edilmelidir. Örneğin Bulvar

üzerinde kat rejimini değiştiren imar uygulamalarının, doğrudan olmasa da dolaylı biçimde sonuçları göz ardı edilmemelidir. Bu dolaylı etkiler sonucunda, Yenışehir'in tarihsel yapı stoku zaman içinde yitirilmiştir. Bulvar üzerinde yoğunlaşmalar öngören imar değişikliği kararlarını destekleyen başka süreçlere de işaret etmek gerekmektedir. Yoğun otomobilleşmenin yok ettiği mekânlar, otoparka dönüştürülen yeşil alanlar, okul bahçeleri, araç şeritlerini artırmak için kaldırımları daraltılan yollar kamusal mekâna yabancılaşmanın örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde alışveriş merkezi düşkünlüğümüzün ya da alışveriş merkezleri bolluğunun kentteki en kamusal alan, bir toplumsallaşma mekânı olarak Bulvara'a ilgiyi düşürdüğünü belirtmek gerekir. Bütün bunların hepsinin zeminini her şeyden önce iktisadi tercihlerin, özelleştirme uygulamalarının sonucunda kurumların ve ona bağlı olarak kamusal mekânların yok edilmesini beraberinde getirdiğini belirtilmelidir. Bugün üzerinde çok daha fazla insanın hareketine sahne olsa da Atatürk Bulvarı, ilk tasarlandığı sıradaki toplumsallaşma mekânı özelliklerini yitirmemişse de ondan yine de uzaktadır.

Kaynakça

- Baydar, N. (1933) “Ankara Gençlik Parkını Yapıyoruz”, *Ulus Gazetesi*, 4.6.1933, 1-2.
- Keskinok, Ç. (2009) (Der.) *Cumhuriyet Devrimi’nin Yolu Atatürk Bulvarı*, Koleksiyoncular Derneği yayını, Ankara.
- Keskinok, Ç. (2009) “Ankara Kentinin Planlaması ve Atatürk Bulvarı’nın Oluşumu”, *Cumhuriyet Devrimi’nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Koleksiyoncular Derneği yayını, Ankara, 37-57.
- T.C. Ankara Şehremaneti (1929) *Ankara Şehrinin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix Taraflarından Yapılan Plan ve Projelerine Ait Şartname*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

Melih Birik

Bir Süreç Tasarımı Olarak Atölye Çalışması: Ankara Kent ve Bellek Atölyesi

Başkent'in inşasından günümüze Atatürk Bulvarı, simgesel yapıları ve bu yapıları yaşatan kurumlarıyla olduğu kadar Ankara'nın gündelik hayatının süregeldiği farklı ölçek ve nitelikte kentsel mekânları birbirine bağlar. Zaman içerisinde, kuzeyden güneye doğru uzanarak kent parçalarını birleştiren bulvarın, farklı dönemlere ait özgün ritimleri buluşturan bir koridor niteliğini kazandığı söylenebilir. Bu bakış açısıyla Atatürk Bulvarı, Ankara'nın mekânsal değişim ve dönüşüm sürecine ait izlerin saklandığı bir araç olarak düşünülebileceği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar toplumsal belleğin kaydedildiği yapısal arayüz olarak da tanımlanabilir. 2000'li yıllarla birlikte mekânın üretimde yıkarak yeniden yapma eğiliminin şekil ve ölçek değiştirerek artmasıyla söz konusu bellek algısının nasıl etkilendiği, mekânda kayıtlı izlerin bugüne nasıl aktarıldığı ve yarın için hangi potansiyelleri barındırdığının anlaşılması, belleğin sürdürülebilmesi için önem taşımaktadır. Bu niteliğiyle Atatürk Bulvarı ve yakın çevresi bir laboratuvar niteliğindedir.

Bu tespitlerden yola çıkarak Atatürk Bulvarı ve yakın çevresini odağa alan Ankara Kent ve Bellek Atölyesinde, parça bütün ilişkisinde geçmişten bugüne mekânda kayıtlı izler üzerinden kavramların değişim ve dönüşümünün sorgulaması ve sürekliliği olan kavramların geleceğe nasıl aktarılabilceği ile ilgili fikir üretimi amaçlanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Kent ve Bellek atölyesinin işleyişi, yaşam odaklarını birbirine bağlayan Atatürk Bulvarı'nın zaman-mekân etkileşiminde bir medya olarak okunması ve bu sayede mekânda kayıtlı toplumsal belleğin görünür hale getirilmesini amaçlayan bir dizi mekânsal araştırmadan oluşmaktadır. Mekânsal araştırmalar, yapıların işlevinden, biçim diline, bunların bir araya gelerek oluşturduğu sokak, meydan ve diğer kamusal mekânların hikayesinden, topoğrafyanın ve kaybolan doğal niteliklerin izlerine kadar çeşitlenen ölçeklerde ele alınmıştır. Bu sayede farklı zaman kesitlerinde mekânın yüklendiği anlamların, bu dönemlere ait göstergeler üzerinden tartışılması, farklı ölçekler ve alanlarda çalışan uzmanların katılımıyla mekânın anlamına karşılık gelen kavramların araştırılması ve bu kavramların zaman içerisinde nasıl değişip dönüştüğünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu yaklaşımla atölye çalışması bir kent tarihi anlatısı değil, mekânsal araştırmalar üzerinden kentsel mekânda kayıtlı olduğu düşünülen belleğin görünür hale getirilerek, kavramlar üzerinden tartışılmasına imkân sağlayacak bir atölye çalışmasıdır.

Bunun için temel olarak mekânı oluşturan somut, doğal ve yapay niteliklerin hangi mesajları aktardıkları, bu mesajların mekânı deneyimleyen araştırmacılar tarafından nasıl algılandığı, mesajın farklı dönemlerde hangi kavramlarla örtüştüğünün araştırılması hedeflenmiştir. Mekân dili ve anlatısını çözümlemeye yönelik yaklaşımlar (Kostof, 1991; Norberg-Schulz, 1979; Rossi, 1984; Zevi, 1994) ile iletişim teorilerinin temel kavramları (Lasswell, 1948) ve göstergebilimin kavramsal çözümleme biçimleri (Barthes, 1977; Guiraud, 1971) atölye çalışması yönteminin geliştirilmesinde çıkış noktalarını oluşturmaktadır.

Atölye çalışmasının kurgulanmasında ve anlatım araçlarının geliştirilmesinde yol gösteren diğer çalışmalar arasında, Nina Pappa'nın (2006,

2011) bir sanatçının gözünden zaman, mekân ve anlam arasındaki etkileşimi sorguladığı çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Bununla birlikte, Paul Auster and Wayne Wang'ın "Smoke" filmiyle aktardığı (1995), yaşama mekânı olarak mahallenin sabit görünen ama sürekli akış içerisinde olan varlığı ve hikâyeye anlatımının bu süreci aktarmadaki gücü, kavramlar üzerinden mekânı sorgulamaya yönelik atölye çalışmasının geliştirilmesinde yol gösterici olmuştur. Peter Brooker'ın (2000) diyalog üzerinden kamusal alan ile ilgili yorumları da filmin anlatısını yorumlamak için önemli ip uçları sunmuş bu değerlendirmeler katılımcılarla paylaşılmıştır.

Bu kapsamda atölye çalışması birbirini izleyen üç farklı zaman kesitini içeren aşamada ele alınmış ve her aşama belirli bir tema başlığı altında sürdürülmüştür. Mekânsal araştırmaların ilk günü gerçekleştirilen saha çalışmaları "Şimdi," saha çalışmalarında tespit edilen durum ve olayların geçmişte nasıl var olduğunun anlaşılması için yürütülen arşiv taramaları "Dün ve Bugün," seminerler, grup çalışmaları, tartışmalarla elde edilecek öngörüler ise "Gelecek" temasında ele alınmıştır. Bu temalar atölye çalışmasının etaplarını olduğu kadar, gözlem, arşiv taraması, sentez ve öngörü gibi her temada uygulanacak farklı araştırma yöntemlerini de vurgulamaktadır.

Sürecin Tasarımı: Yöntem ve Araçlar

Yukarıda tanımlanan aşamalı tematik kurgu, atölye çalışmasının bir süreç tasarımı yaklaşımıyla geliştirilmesini sağlamıştır. Hazırlık aşamasıyla başlayan bu süreç, çalışma mekânının organizasyonu, seminerlerin programlanması, saha çalışmasının planlanması ve gerekli harita, hava fotoğrafları ve ortak çalışma arayüzünü oluşturan panonun tasarımı, veri arşivinin planlanması ve katılımcıların özgün nitelikli gruplar içerisinde bir araya getirilmesi gibi yoğun emek ve zaman gerektiren, yaklaşık iki aylık dönemi içermektedir.

Hazırlık süreci sonunda dört güne yayılan Kent ve Bellek Atölyesi çalışma programı aşağıdaki gibi planlanmış ve 15-18 Kasım 2022 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Ortak Çalışma Platformu / 1. gün

- Seminerler
- Yöntem ve araçların sunumları
- Çalışma gruplarının oluşturulması

Şimdi / 2. gün

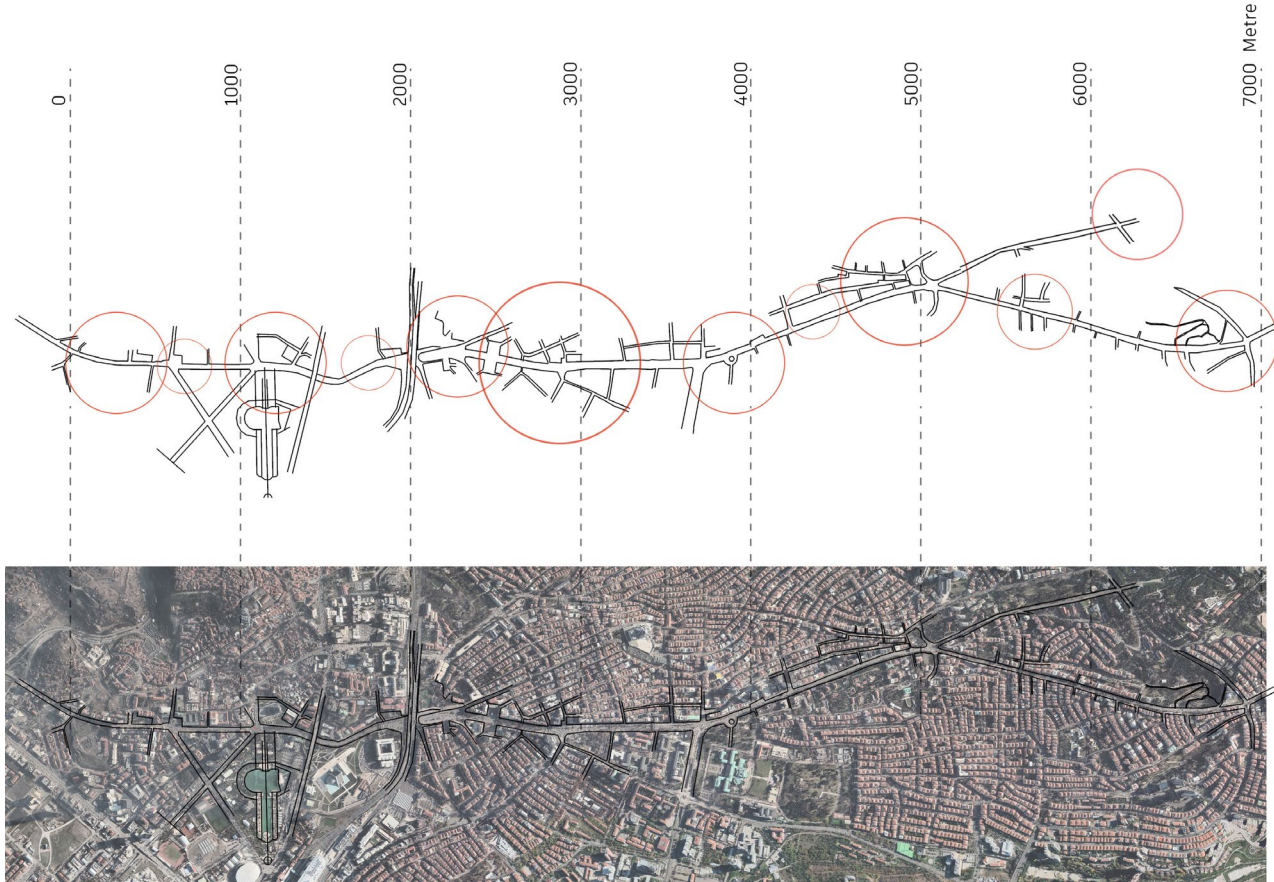
- Mekânsal araştırmalar: Saha çalışmaları ve güncel durumun tespiti

Dün ve Bugün / 3. ve 4. gün

- Mekânsal araştırmalar: Arşiv taraması, kavram tartışmaları ve haritalama
- Grup sunumları

Gelecek / 4. gün

- Sentez, öngörü, tartışmalar ve değerlendirmeler

Şekil 1. Atatürk Bulvarı ve yakın çevresini içeren çalışma alanı.

Ortak Çalışma Platformu

Yaklaşık yedi kilometre uzunluğundaki çalışma alanında ([Şekil 1](#)), çeşitlenen göstergelerin izini sürmek, tespit etmek ve bunlar arasında bağlantılar kurabilmek için atölye çalışması farklı disiplinlerden araştırmacı ve lisans üstü öğrencilerinin katılımına açılmış ve karma çalışma gruplarının oluşturulması sağlanmıştır. Atölye çalışmasının üretim sürecine geçmeden önce araştırmanın kavramsal alt yapısını oluşturmak ve bu kısa süreli fikir maratonu için ihtiyaç duyulan ortak çalışma platformunu oluşturmak amacıyla mekânın nasıl biçimlendiği ve kent için taşıdığı değerler ile ilgili temel bilgi aktarımının sağlanması önem taşımaktadır. Bu amaçla, ilk adım olarak farklı alanlardan Ankara ve Atatürk Bulvarı'yla ilgili fikir üreten akademisyen ve uzmanların katılımıyla gerçekleştirilen seminerler, mekân üretimi politikalarından, kimlik ve kültürel belleğe kadar çeşitlenen geniş bir yelpazede ele alınmıştır.

Davetli konuşmacılardan oluşan seminerler; Prof. Dr. Ruşen Keleş'in Atatürk Bulvarı ve yakın çevresini etkileyen kentleşme politikaları, Prof. Dr. Çağatay Keskinok'un kamusal mekânın değişim ve dönüşüm süreci, Prof. Dr. Suavi Aydın'ın kimlik ve mekân etkileşimi ve Prof. Dr. Gonca Gökcalp Alpaslan'ın kültürel bellekte Atatürk Bulvarı'nın yeri başlıklı sunumlarıyla tamamlanmış ve katılımcıların buluşacağı ortak tartışma platformu ve kavramsal çerçeve tanımlanmıştır. Bu sunumların ardında doktora çalışmasında elde ettiği bulguları paylaştığı Ankara Atatürk Bulvarı'ndaki Mimari Mirasın Korunması sunumuyla Günce Uzgören de atölye çalışmasına katkı sağlamıştır.

Atölye çalışmasının yürütüleceği VEKAM Bağ Evi'ne kurulacak 7 metre uzunluğunda 1/1000 ölçekli hava fotoğrafı ve panonun hazırlanması ortak çalışma platformunun oluşturulması için geliştirilen bir diğer önemli adımdır ([Şekil 2](#)).

Pano, atölye süresince mekânla ilgili tespitlerin ve bulguların görselleştirilerek aktarılacağı arayüz olarak tasarlanmıştır. Bu sayede fotoğrafların, eskizlerin, metinlerin ve diğer görsel ve yazılı malzemelerin yorumlanarak bir araya getirilmesi ve temsili kent bağlamının atölyeye taşınması amaçlanmıştır. Söz konusu ortak üretimle, farklı zaman katmanlarında mekânla ilişkili kavramların etkileşimli olarak tartışılması için ihtiyaç duyulan çalışma platformunun oluşturulması hedeflenmiştir. Kısa

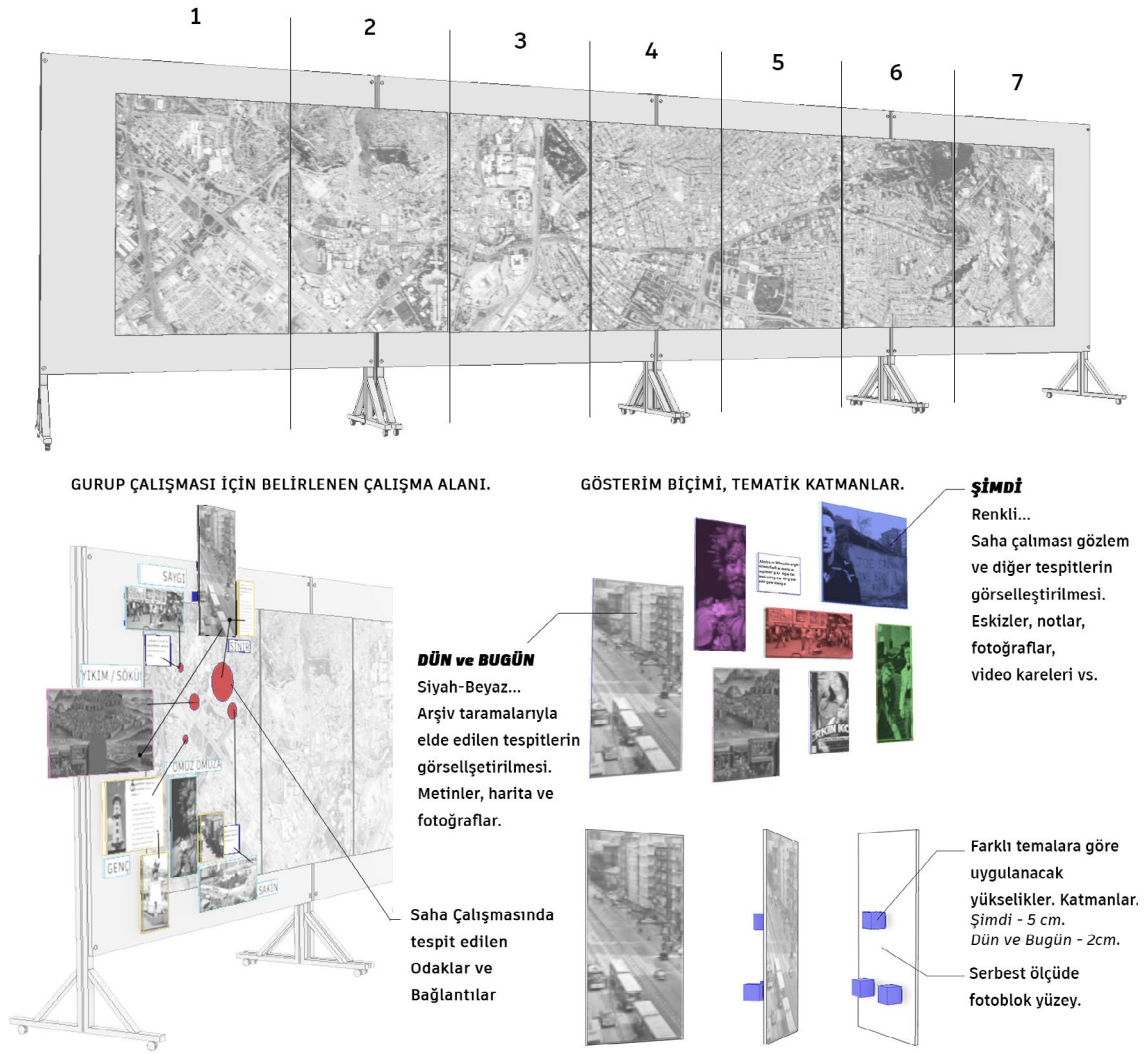

Şekil 2. Ankara Kent ve Bellek Atölyesi ortak çalışma platformu.

zamanda çok disiplinli katılımcılardan oluşan ekiplerle, okunabilir, somut bir ürün elde etmek ve bu ürün üzerinden ortak değerlendirmeler yapabilmek için anlatım dili ve gösterim biçiminin standartlaştırılarak kodlanması, olası zaman kaybı ve yetersiz bir arayüz elde edilmesi gibi riskleri ortadan kaldıracak için önem taşımaktadır. Bu nedenle, farklı disiplinlerin veri soyutlama ve anlatım çeşitliliğine imkân verecek ve aynı zamanda okunabilir bir bütün oluşturulmasını sağlayacak temel gösterim biçimi belirlenerek katılımcılarla paylaşılmıştır (Şekil 3).

Hazırlık çalışmalarının sonunda seminerler, sunumlar, tartışmaların yer alacağı ve grup çalışmalarının sürdürüleceği VEKAM Ankara Bağ Evi, kent ve bellek çalışmaları için laboratuvar niteliğini kazanmıştır (Şekil 4).

Pano üzerine yerleştirilen hava fotoğrafının sağladığı ortak çalışma platformunda Atatürk Bulvarı'nın kuzeyden güneye gelişim sürecini yansıtan birer kilometrelik yedi çalışma alanı belirlenmiştir. Bu sayede aynı arayüz üzerinde farklı grupların bir arada çalışmasına imkân sağlanırken diğer gruplarla bağlantıların kurulmasına ve alanın bütünü ile ilgili deneyim paylaşımına imkân sağlanmıştır.

Şekil 3. Bulguların pano üzerine aktarılması için geliştiren ortak anlatım dili ve gösterim biçimi.

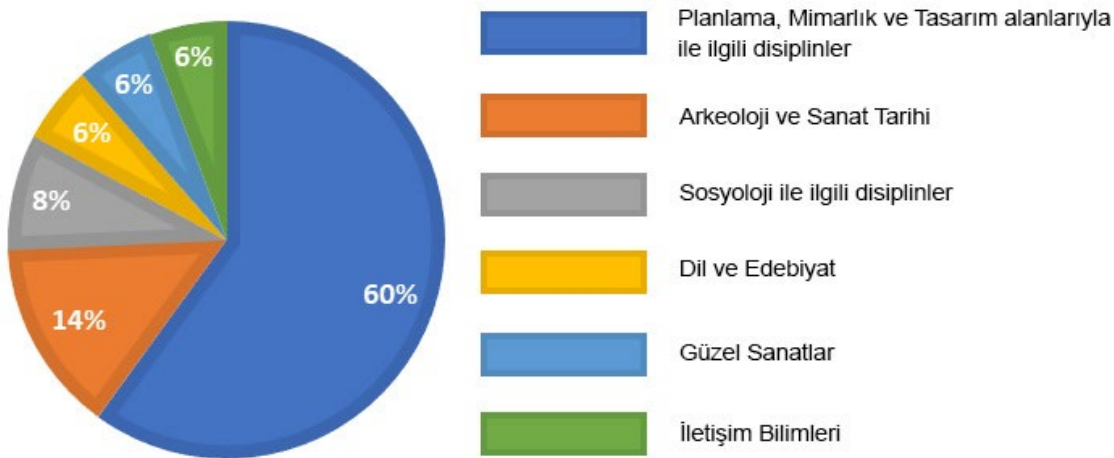

Şekil 4. VEKAM Ankara Bağ Evi, kent ve bellek çalışmaları.

Atatürk Bulvarı üzerinde saha çalışması için belirlenen yedi bölge aşağıda tanımlanmıştır.

1. Bölge: Dışkapı
2. Bölge: Ulus
3. Bölge: Sıhhiye
4. Bölge: Kızılay – Sakarya
5. Bölge: Bakanlıklar
6. Bölge: Kavaklıdere
7. Bölge: Atakule ve çevresi

Başlangıç tarihinden yaklaşık bir ay önce atölye çalışması kentsel mekân çalışmalarına ilgi duyan tüm araştırmacı ve lisans üstü öğrencilerine açık çağrı ile duyurulmuş ve şehir planlama, mimarlık, sosyoloji, tarih, sanat tarihi, güzel sanatlar, arkeoloji, edebiyat, coğrafya, grafik, fotoğraf, sinema Televizyon ve görsel sanatlar alanlarından başvurular alınmıştır. Başvuru yapan adayların uzmanlık alanı çeşitliliğini göz önünde bulundurarak oluşturacakları ekiplerle katılım sağlamalarına imkân tanındığı gibi, bireysel başvurular da mevcut ya da yeni oluşturulan ekiplere dâhil edilmek üzere kabul edilmiştir. Duyuruyu takip eden üç hafta içerisinde toplam 61 başvuru gerçekleşmiş, farklı disiplinlerden katılımcılardan oluşturulacak grupların nitelikleri gözetilerek seçilen 35 katılımcı atölye çalışmasına davet edilmiştir ([Şekil 5](#)).

Şekil 5. Katılımcıların alan dağılımı.

Katılımcıların yüzde altmışının planlama, mimarlık ve tasarım alanlarında uzmanlaşan araştırmacılardan olması nedeniyle, gruplarda en az iki araştırmacının bu alanların dışındaki diğer disiplinlerden bulunması dikkate alınmıştır. Bu kabulden yola çıkarak gruplar katılımcılar arasında görüşmelerle oluşturulmuş, gurubun özgün niteliği, planlama, mimarlık ve tasarım alanının dışından gelen katılımcıların katkısıyla artmıştır. Bu yaklaşımla, disiplinler arası ekip çalışmasının cesaretlendirilmesi ve mekânla ilgili ölçekler arası fikir üretimi teşvik edilerek, farklı anlatım araçlarının bir arada kullanılması sağlanmıştır.

Yöntem ve araçların tasarlanması ve mekân organizasyonunun tamamlanmasının ardından 15 Kasım 2024 tarihinde açılış ve çerçeve sunumlarla Kent ve Bellek Atölyesi başlamıştır. İlk günün sonunda grupların oluşturulması tamamlanmış, yöntem ve araçlarla ilgili bilgi aktarılarak mekânsal araştırmaların yürütüleceği sürece geçilmiştir.

Mekânsal araştırmalar, grupların ve çalışma alanlarının belirlenmesinin ardından iki gün boyunca devam eden analiz çalışmalarını içermektedir. Bu aşamada güncel mekân algısının farklı ve özgün yöntemlerle kaydedilerek aktarılması ve elde edilen verilerin kavram ya da kavram çiftleri ile eşleştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için belirlenen temalar altında, önce saha çalışmasıyla güncel durum tespiti, ardından arşiv taramasıyla saha çalışmasında elde edilen bulguların tarihsel süreçte hangi kavramlarla örtüştüğünün sorgulaması ve verilerin görselleştirilerek pano üzerine aktarılmasıyla mekânsal haritalama gerçekleştirilmiştir.

Şimdi:

Saha Çalışmaları ve Güncel Durumun Tespiti

Gruplar saha çalışmasıyla kendine ayrılan alan ve yakın çevresinde gözlemler yaparak belirlediği kimlik öğelerini, fotoğraflar, eskizler, yerinde aldıkları notlar, ses ve video kayıtlarıyla atölyeye taşımıştır.

Saha çalışması “Şimdi” teması altında ele alınan ve yaşadığımız ana dair kısa zaman kesitinde, kullanıcı algısını ortaya koymayı amaçlayan bir günlük mekânsal analizleri içermektedir. Araştırma süresince katılımcılar, gruplar halinde kendilerine ayrılan alanı deneyimleyerek profesyonel uzmanlık alanları çerçevesinde mekâna dair bireysel özgün tespitler yapmıştır. Tespitler nesnel nitelikler üzerinden yapılırken bu niteliklerin göstergeler üzerinden anlamlandırılması öncelik taşımaktadır. Bu sayede mekânsal göstergelerin çeşitlenen yan anlamlarını tartışmak ve güncel kavram çeşitliliğini ortaya koymak hedeflenmiştir. Aynı zamanda, gözlemler üzerinden insan hareketlerini yönlendiren odaklar ve bunları bağlayan yollar belirlenerek hangi mekânların tercih edildiği ve güncel hayatta aktif olarak kullanıldığı saptanmış ve harita üzerine aktarılmıştır ([Şekil 6, 7, 8, 9](#)). Böylelikle, algıyı yönlendiren çekim odakları ve bağlantılar ile mekânsal göstergeler arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Grup çalışması içerisinde, bir odaktan diğerine geçerken mekânsal göstergelerin nasıl değiştiği, ayrıştığı ya da birbirini tamamladığının tartışılması, izlenen rota boyunca mekânın, anlamın da nasıl değişip dönüştüğünün anlaşılması için ihtiyaç duyulan ip uçlarını vermektedir. Bu sayede kavramlar üzerinden mekânı tartışmaya yönelik kapsamlı bir algı haritası üretmek için gerekli veriler ve bu veriler üzerinden güncel duruma ait çıkarımlar elde edilmiştir.

Şekil 6. VEKAM Kent ve Bellek Atölyesi, üretim sürteci.

Şekil 7. Grup çalışması bulgularının panoya aktarılması.

Şekil 8. Kavramlar arası ilişkiler ağı.

Şekil 9. Kavramlar ve katmanlar.

Dün ve Bugün: Arşiv Taraması, Kavram Tartışmaları ve Haritalama

“Dün ve Bugün” temasıyla gerçekleştirilen araştırmalar, saha çalışmasıyla yerinde gözlemlenen Şimdi’ye ait göstergelerin geçmişten günümüze nasıl anlamlandırıldığı, bu anlamların hangi dinamiklerle değiştiğini ve dönüştüğünü belirlemeye yönelik araştırmaları içermektedir. Bu aşamada, VEKAM arşivi katılımcılara açılarak, gözlem yapılan alanlarla ilgili yazılı ve görsel kaynakların taranması, tarihsel referansların belirlenmesi amaçlanmıştır. Kentsel mekânda geçmiş dönemlere ait belleğin izleri, metinler, fotoğraflar, haritalar, plan ve projeler, sanat, kültür, politika, ekonomi ve kentsel yaşama ait diğer yazılı ve görsel arşiv belgeleri üzerinden sorgulanmıştır ([Şekil 10](#)).

Şekil 10. VEKAM arşiv taramalarından elde edilen bulguların kavramlar üzerinden geliştirilmesi ve pano üzerine aktarılması

Atölye çalışmasının üçüncü günü, arşiv taramasından elde edilen bulgular ve grup içi tartışmalar sonrasında ulaşılan kavramlar görselleştirilerek pano üzerine aktarılmıştır. Saha çalışması bulgularıyla eşleştirilen veriler sayesinde Atatürk Bulvarı'nı oluşturan bağlam; zaman, mekân, kavram etkileşiminde bir bütün olarak değerlendirilmeye sunulmuştur.

Atölyenin son günü olan 18 Kasım tarihinde ise öğlene kadar panonun bir bütün hâline getirilmesi, gruplar ve bulgular arasında bağlantılar kurulması için değerlendirilmiştir. Öğleden önce panonun tamamlanması için ayrılan bu süre sentezin ön aşaması olarak da değerlendirilebilir. Bu aşamada grup içi olduğu kadar gruplar arasındaki iletişimin de arttığı görülmüştür. Grup içi ve gruplar arası bulgular ve katmanlar arasında zaman-mekân etkileşimi gözetilerek kurulan bağlantılar tartışılmış, bu bağlantılar iplerle temsil edilerek bulgular arasında ilişkiler kurulmuş ve bu sayede değişen ve dönüşen göstergeler arasındaki ağ ilişkileri belirlenerek pano tamamlanmıştır ([Şekil 11](#)).

Şekil 11. Atölye çalışması sonuç ürünü.

Grup Sunumları

Panonun tamamlanmasının ardından her grubun çalışma alanı ile ilgili bulgularını ve grup içi değerlendirmeleri paylaştığı sunumlara geçilmiştir. Sunumlarla tüm katılımcılar mekânsal araştırmalar boyunca elde edilen çıkarımları birleştirme ve kendi bulgularıyla karşılaştırarak tartışma imkânı elde etmiştir. Sunumlar öncesinde hazırlanan grup raporlarında deneyimlenen araştırma süreci, bulgular ve değerlendirmeler detaylı olarak aktarılmıştır. Buna ek olarak sunumlar ve sonrasında gelişen soru, cevap ve tartışmalarla grup bulguları geliştirilmiş, tespit edilen temel kavramlara ek olarak yeni alt kavramlar eklenmiştir.

Sunumlar, tartışmalar ve geliştirilen kavramlar değerlendirildiğinde çalışma alanlarıyla ilgili bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Dışkapı

Kuzeyden başlayarak güneye doğru (pano üzerinde soldan sağa doğru) aktarılan sunumlarda ilk bölge Dışkapı ve yakın çevresini içermektedir. Gelişen yeni kent ve eski kentin arasında kalan bu bölge, araştırmacılar tarafından farklı “karşılaşmaların” ortaya çıktığı tanımsız alanları ya da hızla değişen kentsel parçaların yan yana durduğu bölge olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşımla, “heteretopi” kavramıyla açıklanabilecek parçaların bir araya gelişi Dışkapı’nın önemli göstergelerinden biri olarak ifade edilmiştir. Tarihsel süreçte öne çıkan “çeper” kavramı kentin dışında kalan bostanlar ve tarım alanları ile örtüşse de günümüzde bu kavram otoyolların arasında kalan sembolik bir çeperi ifade etmektedir. Topoğrafyanın yarattığı cidar ile de ayrılan bu alan farklı bir coğrafi çeper algısı ortaya koyar. Yerden yükselen otoyol bağlantıları ve bulvarların ayırmasıyla parçalar arası ilişkiler zayıftır ve ilişkisizdir. Bu durum “kopukluk” kavramıyla örtüşmektedir. Parçalar “geçirimsiz” ve bunlar arasındaki boşluklar ise kentsel mekânla ilişki kurmakta yeterli değildir. Bu boşluklar “yok-yer” olarak tanımlanmıştır. Tarihsel referanslar bakıldığında Şimdi’nin yok-yeri Dün’ün dere yataklarını oluşturan önemli referanslar olup kentin ekolojik potansiyelini de göstermektedir. Ekolojik niteliklerin kaybedilmesi ve potansiyellerin değerlendirilmemesi “eko-kırım” kavramıyla ifade edilmiştir.

Ulus

Bu alan, çok katmanlı tarihsel yapısından gelen zenginliği ve buna karşın kentsel mekânda gerçekleşen yıkıcı müdahaleler göz önünde bulundurularak “kaynaşma” ve “kaynaşmama” zıt kavramlarıyla değerlendirilmiştir. Roma Hamamı’ndan günümüz pavyonlarına sosyal kaynaşma odağı niteliğini devam ettirdiği vurgulanan bu bölgede farklı ibadet alanlarının da yer almış olması inanç çeşitliliği açısından da kaynaşmayı göstermektedir. Buna karşın mekânsal uygulamalar açısından değerlendirildiğinde “kentsel kaynaşma” gerçekleşmez, birbirinden kopuk kent parçaları sessizdir, görünmezdir ve zaman içinde unutulup kaybolmaktadır. Sosyoekonomik değişim ve göçün izlerinin belirgin olduğu bu alanda “ıslah” kavramı da öne çıkmaktadır. Tarihsel süreçte sosyal, doğal ve yapısal çevreye uygulanan müdahaleler ve kentsel politikaların olumsuz sonuçları değerlendirilerek daha önce doğa, kent ve insan üçlüsünün kaynaştığı bu alanın günümüzde bu niteliğinin zayıfladığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte modern kentin gelişimini yansıtan nitelikleri barındırdığı ve bunların gelişimine tanıklık ettiği için “beşik” kavramıyla da özleştirilmiştir. Bu kavram değerlendirilmeyi bekleyen önemli bir potansiyeli ifade etmektedir. Bölgenin çok katmanlı yapısı, Ankara’nın hikâyesini anlatması açısından da “vitrin” niteliğindedir. “palimsest, ahililk ve yılmazlık” kavramları da bölgenin özgün karakterini anlatan kavramlar olarak tanımlanmıştır. Eski dokunun bakımsızlığı “atıl” ve “viran” kavramlarıyla ilişkilendirilirken yine tarihsel referanslardan yola çıkarak “muasır medeniyet” kavramı da bu alanla ilişkilendirilmiştir.

Sıhhiye

Atatürk Bulvarı’na cephe alan Erken Cumhuriyet yapılarının oluşturduğu hattın arkasında gelişen kent dokusu ve işlev çeşitliliği bu cephe hattını geçirgen bir “eşik” haline getirmiştir. Buna karşın hızlı taşıt önceliği olan Bulvar artık bir “sınırdır”. Eski kent, Ulus ve yeni/modern kent bu hat üzerinden birbirine bağlanır. Bu nedenle aynı zamanda “giriş kapısı” niteliğindedir. Kentin “eski ve yeni” odaklarını bağlayan ulaşım güzergahlarının bulunması nedeniyle aslında bir gerilim bölgesidir. Geçmişte kültür, sanat ve eğlenceyle ilişkilenen işlevleri barındırması ve modern kentin inşasında bu kamusal hizmetlerin taşıdığı önem göz önünde bulundurularak

“kültürel saç” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Buna karşın bu niteliğin günümüzde zayıfladığına dikkat çekilmiştir. Bu bölgeyi temsil eden önemli kavramlardan biri de “kaymadır.” Yapılara nitelik ve yaşam kazandıran kurum ve kuruluşların, enstitülerin yer değiştirmesinin ortaya koyduğu durum olarak açıklanmaktadır. Kayma; yapıları, mekânları özünden soyutlar ve kimliği ortadan kaldırır. Mekândaki izler sadece yapısal nitelikleriyle silinip yeniden yazılmaz, içi boşaltılarak da silinir. Bu anlamıyla kayma, Sıhhiye’de gözlemlenen farklı bir kentsel silme ve yazma eylemi olarak tanımlanmıştır. Kayma, “değersizleştirme” kavramıyla da örtüşmektedir. Kentin sağlık hizmetlerine yapılan göndermeyle de “sağlık” kavramı öne çıkartılırken, yine bir önceki kavrama gönderme yapılarak Hıfzısıhha Enstitüsünün işlevini kaybetmesine dikkat çekilmektedir.

Kızılay – Sakarya

Kızılay ve Sakarya bölgesi kentin güncel aktif odaklarına sahip, çeşitliliği barındıran farklı mekânları kapsamaktadır. Bu mekânlar ayrı ayrı incelendiğinde kavram çeşitliliği artmaktadır. Abdi İpekçi Parkı kentin merkezinde olmasına karşın genellikle sessiz ve “izole,” Güven Parkı çevresinde devam eden mekânsal müdahaleler nedeniyle “güven” ve “güvensiz” kavramlarıyla örtüşmektedir. Parkı çevreleyen olumsuzluklar “yığılma” kavramıyla açıklanmıştır. Yine merkezde önemli bir alanı kaplayan ve kentin hafızasında yer edinmiş Saraçoğlu Mahallesi’nde sürdürülen kentsel dönüşümün getirdiği mekânsal kısıtlamalar ise “yasak” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Kızılay Meydanı’nın orta yerinde yer alan büyük kavşakta hızla hareket etmek zorunda kalan yayaların anlık teması ise bir “karşılaşmadır.” Trafik nedeniyle sürekliliğini yitiren yaya akışı ise “kesinti” kavramıyla tanımlanmıştır. Devletin gücünü temsil eden Bakanlıkların oluşturduğu alan “temsil” mekânı olarak tanımlanırken, kontrollü açık kamusal alanlarda yer alan heykeller “kök” ve “emek” kavramlarıyla eşleştirilmiştir. Yapıldıkları dönemin sosyal ve politik yaklaşımına gönderme yapan bu heykellerin günümüzde fark edilmemesi “Kayıp” kavramıyla açıklanmıştır. Konut dışı kullanımın artışı ve bunun mekândaki göstergeleri “karmaşa” olarak ifade edilmiştir.

Bakanlıklar

Bu bölgenin dikkat çeken niteliği, yayaların ve taşıtların kendilerine ayrılan hareket koridorları içerisinde hızlanarak hareket etmesi olarak tanımlanmıştır. Bu niteliği ile aynı zamanda kentin kuzeyini ve güneyini bağlayan bir “geçiş” alanıdır. Bu bölgede, Atatürk Bulvarı geçirimsiz duvarlar, bariyerler, engellerle ayrılmış ve kameralarla sürekli kontrol edilen “sınırdır.” Konsoloslukların giderek yükselen duvarlarından oluşan sınır hattının diğer tarafında ise kentin gündelik hayatını barındıran canlı ara sokaklar bulunur. Bu canlı mekânlardan çıkarak Bulvar üzerinde ilerlemek zorunda olanlar ise izlenen bir “şüpheli” gibi hissetmekten kaçınmaz. Hızlanan kent yaşamı “yabancılaşma” kavramıyla karşılık bulurken, Bulvarın dışında kalan Meclis Parkı “nefes” almak için imkân sağlar. Yine Bulvarın arkasında varlığını koruyan konut alanları “mahalle” kavramıyla temsil edilmiştir. Mahalle sadece konutları değil, aidiyeti, gündelik çaba ve neşeyi, ortak üretimi temsil etmektedir. Bulvarın arkasında, konut dışı alanlarda ise çok sesliliğin ve kültürel üretimin devam ettiği Ankara’ya ait kalıcı değerler varlığını sürdürmektedir.

Kavaklıdere

Atatürk Bulvarı üzerinde Kavaklıdere’yi tanımlayan temel kavramlardan biri, Bakanlıklar bölgesinde olduğu gibi, konsoloslukların yüksek duvarları ve bunların üzerindeki tel örgülerdir. Bu nitelik, gösterdiği süreklilik nedeniyle Kavaklıdere’de “modern zaman surları” ifadesiyle karşılık bulmuştur. Surların oluşturduğu tedirginlik hissi gözlemciyi surun olmadığı diğer tarafa iter. Halbuki arşiv taramalarında güvenlik endişesinin bulunmadığı dönemlere ait fotoğraflarda, bu surlar yerine görsel algıyı engellemeyen mülkiyet izlerinin bulunduğu, bellekte daha geniş ve sınırlayıcıları hissedilmeyen bir Bulvar algısı tespit edilmiştir. Bulvarın işitsel belleği de zaman içerisinde değişerek yerini “hız”ın hâkim olduğu trafik gürültüsüne bırakmıştır. Kuğulu Park hızlı hareket koridoru üzerinde hızı düşürerek daha “yavaş ritmin” hâkim olduğu istirahat mekânı sağlar. Bulvar üzerinde “çocuk sesinin” duyulabildiği bu mekân diğerlerinden ayrılır. Bu özellikli mekân “realist kentin romantik mekânı” olarak tanımlanmıştır. Kuğulu Park ve Seymenler Parkı’yla devam eden yavaş ritmin hâkim olduğu alan aynı zamanda sürekliliği olan “yeşil omurga” kavramıyla da örtüşmektedir. “Bulvarın entelektüeli” ifadesi ise Bulvar üzerinde yoğunlaşan kültür

ve sanat yapılarını ve bu mekânlarda geçmişten günümüze devam eden sanat etkinliklerini belirtmektedir.

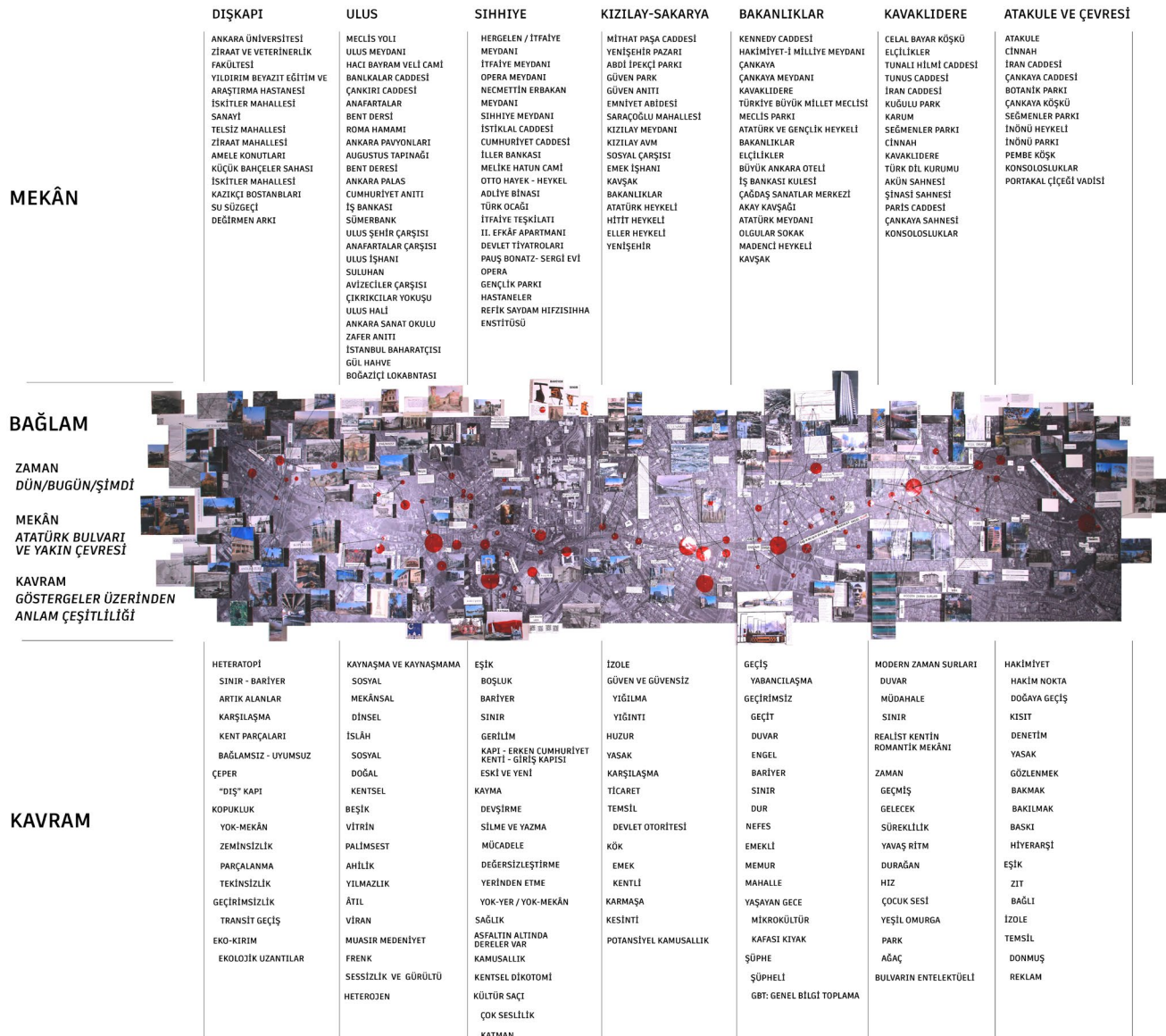
Atakule ve Çevresi

Atatürk Bulvarı'nın güney ucunu oluşturan son bölgedir. Yüksek topografya ve Atakule'nin Ankara'ya hakîm konumu, kent ve bulvar için simgesel niteliktedir. Bu anlamıyla “hakimiyet” kavramı bu bölgeyi tanımlayan olumlu ve birincil kavram olarak belirlenmiştir. Diğer bir yandan Atakule ve çevresindeki ticari alanlardan başlayarak, Çankaya Caddesi boyunca gözlemlenen kontrollü kamusal ve özel alanların, idari ve yönetim binalarının, elçiliklerin, mekânın kullanımında “kısıt” ve “denetim” getirdiği ve hâkimiyet kavramının olumlu anlamını dönüştürdüğü düşünülmektedir. Halbuki Ankara'nın ve Botanik Parkı'nın izlenmesine imkân sağlayacak konumuyla bu bölge önemli bir kamusal potansiyel taşımaktadır. Bu potansiyele karşı söz konusu kısıtların hissedilir olması, “bakmak-bakılmak,” “gözlenmek,” “baskı,” “yasak” gibi kavramların mekânla ilişkilendirilmesinde etkili olmuştur. Bu tespitlerden yola çıkarak, “var” olan nitelikleri değerlendiremeyen kentlinin “yoksun” olduğu söylenebilir. Mahalle dokusuyla Seymenler Parkı'nı ayıran yoğun trafik akışı, bu iki “zıt ama bağlı” mekânsal yapıyı birbirinden ayıran “eşik” olarak değerlendirilmiştir. Seymenler Parkı kentlinin trafik ve kontrol edilme baskısından uzaklaştığı önemli bir kamusal alan olarak tarif edilmektedir. Pembe Köşk ise yeni hafıza üretimine katılmayan kentin içindeki “donmuş” nokta olarak ifade edilmiştir.

Gelecek:

Sentez, Öngörü, Tartışmalar ve Değerlendirmeler

Sentez çalışmasında, grup sunumlarında aktarılan bulgular ve tartışmalardan elde edilen çıktılar bütüncül ele alınmıştır. Yapı ölçeğinden başlayarak farklı dönemlerde gelişen dokulara, bireysel hikâyelerden toplumsal olaylara kadar Atatürk Bulvarı ve yakın çevresinin taşıdığı anlamların mekâna nasıl dağıldığı, bir arada nasıl yorumlanabileceği tartışılmıştır ([Şekil 12](#)).

Şekil 12. Sentez değerlendirme tablosu.

Katılımcılara başlangıçta sunulan ve sadece hava fotoğrafından oluşan pano, atölye sürecinde değişerek, bilgi ve bulguları aktaran bütüncül kent kolajı niteliğini kazanmıştır. Göstergeler üzerinden üretilen kavramların Atatürk Bulvarı'nı içeren geniş anlam örüntüsü içerisinde görünür hâle getirilmesi, mekânın gelişimiyle ilişkilendirilmesi, zaman katmanları arasında ilişkilerin kurulması sayesinde sentez çalışmasının temel sorularına cevap verecek nitelikte bir sonuç ürünü elde edilmiştir.

Sentez tartışmaları sonucunda elde edilen temel bulgu, 2000'li yıllarla başlayan süreçte Atatürk Bulvarı ve yakın çevresinin taşıdığı kavram çeşitliliğinin anî bir şekilde erozyona uğradığıdır. Atatürk Bulvarı'nın geçmişten günümüze birbirini tamamlayan ve birleşen ardışık mekânlar dizisi olarak değerlendirilebileceği görüşüne karşın, günümüz pratiğinde bu niteliğin zayıf bağlantılar dışında var olmadığı deneyimlenmiştir. Kuzeyden başlayarak güneye doğru, “eski kentin” modernle buluştuğu ve bir arada var olduğu açık kamusal mekânların 2000'li yıllardan sonra gerçekleşen mekânsal müdahalelerle önemli dönüşümler geçirdiği, mekânın kolektif bellekte yer ettiği anlamlarının zayıfladığı ya da mekânsal bağlamın dışında farklı anlamlar yüklenerek başkalaştığı görülmektedir. Açık kamusal mekânların geçmişte, “kaynaşma, güven, kamusalılık, karşılaşma, geçiş, kapı, ekolojik uzanti” kavramlarıyla örtüşen anlamlar taşıdığı belirlenirken bunların önce, “otorite ve güvensiz” kavramlarıyla örtüştüğü, ilerleyen dönemlerde taşıt öncelikli ulaşım düzenlemeleri ve mekânsal ayrılmaya sebep olan müdahalelerle, “sınır, ayırım, eşik, kesinti, kontrol” gibi kavramlara dönüştüğü görülmüştür.

En çok kullanılan ortak kavramlar değerlendirildiğinde, şimdi teması altında güncel saha gözlemlerinde tespit edilen ve yedi bölgenin dördünde de tekrarlanan “sınır” kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavramı, üç bölgede tekrar eden “bariyer” kavramı izlemektedir. Bu durum öncelikle, Atatürk Bulvarı üzerinde kavşaklar, duvarlar gibi fiziksel engellerle ayrılan, kesintisiz ve hızlı araç akışıyla ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte konsolosluklar ve devlet yapıları gibi daha önce kesintisiz görsel algıya izin verdiği belirlenen mülkiyet izlerinin, yerini yüksek duvarlara bırakmasının mekânın anlamıyla ilişkili kavramların dönüşmesinde belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Alanın Kuzey ve Güney uçlarında hâlâ doğal niteliklere ait potansiyellerin korunduğu, “yeşil” ve “ekoloji” kavramlarının tekrar etmesinden anlaşılabılır. Buna karşın Kuzeyde bu nitelikler yapıları çevrenin

yoğun baskısı altında kısmen kaybolmuş fakat potansiyelini korumuş, Güneyde ise açık kamusal alanları oluşturan parklar kentli için özgürlük alanlarını tanımlayacak nitelikte ve hâkim topoğrafyanın sunduğu imkânlar çerçevesinde korunmuş fakat bunlar dışında kalan kentsel alanlar ise “gözlenen, kontrol edilen”, “izole alanlar” olarak deneyimlenmiştir.

Tarihsel süreçte, kentin özgün parçaları ya da grup tartışmalarında vurgulandığı gibi “fragmanları” birbirini tamamlayan ve geçiş imkânı sunan bağlantılar sağlarken, parçaların bağlamdan kopuk dönüşümü, tekil yapı ölçeğinde müdahaleler ve insan ölçeğinden uzaklaşan ulaşım müdahaleleriyle birbirinden uzaklaşmış ve ilişkiselliklerini kaybetmiştir. Bu durumun Atatürk Bulvarı boyunca korunan birkaç mahalle dışında yerin kimliğini olumsuz etkilediği saptanmıştır.

Tasarlandığı günden 2000’li yılların başına kadar birleştirici bir kentsel aks ya da koridor olarak tanımlanan Atatürk Bulvarı’nın günümüzde “kopukluk ve uyumsuzluk” ile “kaynaşma ve kaynaşamama” kavramlarıyla ilişkilendirildiği, fakat yeni uygulamaların görüldüğü birkaç odakta “çok seslilik ve kültürel saçı” gibi olumlu kavramlar kazandığı söylenebilir.

“karşılaşma ve temsil” kavramları hâlâ Atatürk Bulvarının temel anlamını oluşturmaktadır. Bu bakış açısı mekân tasarımında üzerinde durularak geliştirilmesi gereken potansiyeli ve aynı zamanda ihtiyacı ortaya koymaktadır. Aksın doğu ve batısı, yüksek duvarlarla sınırlandırılma ve hızlı ulaşım güzergâhı nedeniyle oluşan eşik nedeniyle iki ayrı kimlik alanı olarak algılanmaktadır. Benzer biçimde aksın kuzey ve güney doğrultusu da yapısal eşiklerle bölünmüştür. “Asfaltın altında dereler var” ifadesi sürekliliği bölen taşıt öncelikli yol ve kavşakları olduğu kadar, sadece kuzey ve güneyde değil, diğer alanlarda da kaybolan doğal nitelikleri ve değerlendirilmeyi bekleyen potansiyellerin varlığını ortaya koymaktadır.

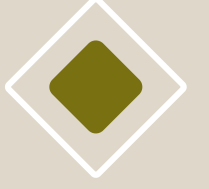
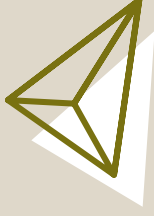
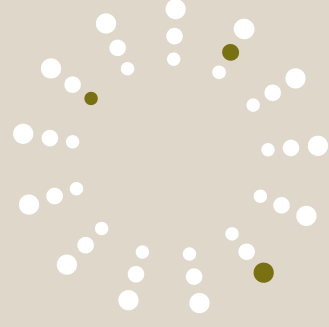
Genel değerlendirmelerin sonunda mekâna kimlik kazandıran kavramların sorun ve potansiyelleri ortaya koyarak, planlama ve tasarım süreçlerinde değerlendirilmek üzere bekleyen ipuçları verdiği söylenebilir. Bununla birlikte geniş katılımlı, çok disiplinli atölye çalışmasında tespit edilen kavramların oluşturduğu mekânsal örüntü, benzer çalışmalara kaynak olabilecek veriyi de içermektedir.

Bu çalışmayla, Atatürk Bulvarı’nın kentin parçalarını birleştirme ve gündelik yaşamın ihtiyaçlarına cevap verirken, kentin belleğini kaydeden ve aktaran bir medya olarak değerlendirilebileceği saptanmıştır. Anka-

ra Kent ve Bellek Atölyesi boyunca sürdürülen çalışmalardan elde edilen deneyim, uygulanan yöntemin geliştirilerek çok disiplinli mekânsal araştırmalarda bir araç olarak kullanılabileceğini göstermesi açısından önemli bir kazanımdır.

Kaynakça

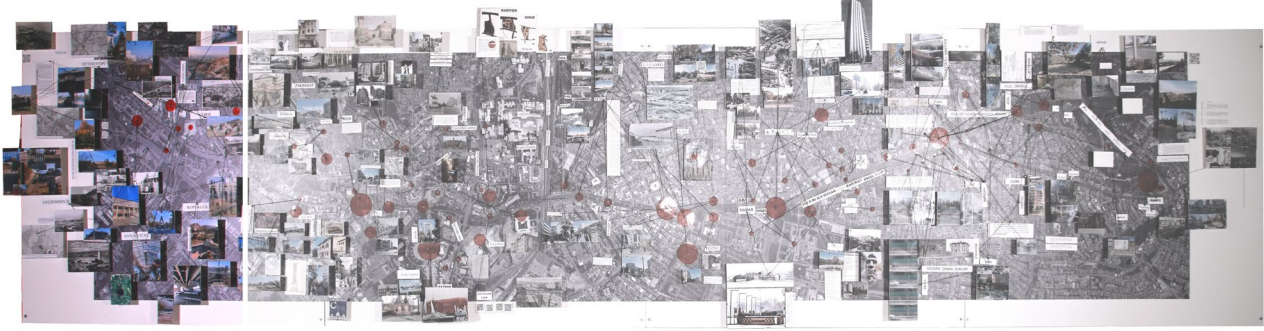
- Barthes, R. (1977). *Elements of semiology*. A. Lavers & C. Smith (Çev.). New York: Hill and Wang.
- Booker, P. (2000). The Brooklyn Cigar Co. as dialogic public sphere: Community and postmodernism in Paul Auster and Wayne Wang's *Smoke and Blue in the Face*. Maria Balshaw ve Liam Kenned (Ed.) *Urban space and representation* içinde (s. 98-115). Pluto Press.
- Guiraud, P. (1990/1971). *Göstergebilim (La Semiologie)*. M. Yalçın (Çev.). İstanbul: Imge Kitabevi.
- Kostof, S. (1991). *The city shaped urban patterns and meanings through history*. Thames and Hudson.
- Lasswell, H. D. (1948). The structure and function of communication in society. L. Bryson (Ed.) *The communication of ideas* içinde (s.37-51). Harper and Row.
- Norberg-Schulz, C. (1979). *Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Pappa, N. (2006). *Timed Gazings*, 2006. <http://www.ninapappa.com/>
- Pappa, N. (2011). *Intermediate Times*, 2011. <http://www.ninapappa.com/>
- Rossi, A. (1984). *The Architecture of the city*. The MIT Press.
- Zevi, B. (1977). *The modern language of architecture*. University of Washington Press.

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 1
Dışkapı

Dışkapı

Ekip Üyeleri

A. İlayda Sağlam Aktan
Eda Gecikmez
H. Nur Özkan Öztürk
İrem Alpay
İrem Altıntaş

Çalışma Alanı

Dışkapı ve yakın çevresi, Atatürk Bulvarı'nın kuzey ucundan başlayarak Bulvarın çevresindeki ara yollar ve yollar arasında kalan bölge.

Temel Kavramlar

Heterotopi, Çeper, Kopukluk, Geçirimsizlik, Eko-kırım

Dışkapı

Mekânsal Araştırma Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Çalışmanın odağı, Atatürk Bulvarı'nın en kuzey ucu olan Şehit Ömer Halisdemir Caddesi (Eski isimleriyle İrfan Baştuğ Caddesi) ve çevresinde şehitlenen Dışkapı semtidir. Araştırmacıların konumunun, mekân algısı ve anlamını belirlemesinden ötürü başlangıç olarak şu açıklama gereklidir: Bu çalışma; 1980'ler ve 1990'larda Türkiye'de doğmuş, akademisyen 5 kadının deneyimi, bir günlük saha çalışması ve arşiv taraması sonucundaki gözlemleri olarak aşağıda aktarılmıştır.

i. Kuş Bakışı: Hava Fotoğrafı. Çalışma kapsamında gözlemlenen, deneyimlenen, incelenen ve araştırılan Dışkapı semti ile çevresi temelde dört farklı bakış açısından değerlendirilmiştir. İlk bakış uydu fotoğrafı üzerinden gelişerek, alanı yukarıdan gözlemlene olanağı tanımıştır. Bu kuş bakışı harita sessiz ve durağandır; nesnelerin, insan veya insan ötesi varlıkların hareketini yansıtmamaktadır. İktidarın gözü şeklinde yorumlanabilecek bu yukarıdan bakışın vurgusu, çalışmanın kavramsal çerçevesinin yansıtılması için önemli bir girdidir.

ii. Yeryüzünden Bakış: Göz Hizası. 16 Kasım 2022 tarihinde gerçekleştirilen saha çalışması, araştırmacıların kendi bedensel gözlemlerine dayanmaktadır. Bu deneyim araştırmacıların kendi fiziksel sınırlarını ve duyularını kapsamaktadır. Bu aşamada, insanların, diğer canlıların ve araçların hareketliliği doğrultusunda göstergeler çoğalmış; anlamlandırma, yorum ve bireysel gözlemlere olanak tanımıştır.

iii. Zamansal Bakış: Arşiv Taraması. Dış Kapı semtinin geçmişini konu alan bu zamansal bakış, bir arşiv çalışması üzerinden yürütülmüştür. İnsani bakış açısına dair filtrelerin devreye girdiği bu arşiv incelemesi alandaki öğelerin takibi, geçmişi ve anlamlandırılması konusunda önemli fikirler ve ilişkiler ortaya koymuştur.

iv. Geleceğe Bakış: Kolektif Tartışma. Tüm bu araştırmanın neticesinde, geleceğe bakışa dair ortaya çıkan fikirler grup içi çalışmalarda ve atölye sonunda yapılan panelde tartışılmıştır. Bulgulara metnin sonunda da yer verilmiştir.

Bu kapsamda yürütülen çalışmalar ve tartışmaların mekânı deneyimleme, analiz etme ve kavramsallaştırma konusunda verimli sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir. Kent belleğinin sosyokültürel, mekânsal ve tarihsel girdilere sahip Atatürk Bulvarı çevresinde araştırılması kent tartışmaları açısından önemli bulunmuştur. Bölgeye dair arşiv taraması sonucunda karşılaşılan doğal ve yapılı çevre girdilerinin tarihî süreçteki dönüşümünün mevcut durum ile birlikte değerlendirilmesi literatüre önemli katkılar sunacaktır.

Bulvarın devamı niteliğindeki caddenin adı 1960’lardan itibaren İrfan Baştuğ Caddesi olarak anılırken, (*Ankara Yerleşim Planı, 1960; 1967*) 15 Temmuz 2016 Darbe girişimi sonrası Şehit Ömer Halisdemir Caddesi şeklinde değiştirilmiştir. Kente hakim olan ideolojik sembollerin dönüşümü, bu isim değişikliği ile kendini gösterir. Bölgenin sınırını belirleyen Turgut Özal Bulvarı ile Ankara Kalesi arasına sıkışan bölgede, Atatürk Bulvarı çevresinde Ankara Üniversitesi Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi, Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile konut ve gecekondu bölgeleri yer almaktadır.

Bölgeye ismini veren Dışkapı, adını eski şehir merkezi olan Kale’nin dış tarafındaki girişlerden birinden alır. Farklı dönemlerde bölge Telsizler Mahallesi veya Ziraat Mahallesi gibi isimlerle anılırken, Dışkapı ismi bölgenin kentin çeperinde oluşuna ve Çankırıkapı girişi yakınlığına referans verir. Çubuk Çayı ve Bentderesi arasında kalan bu bölgenin geçmişte daha çok bostancılık, hayvancılık ve sulama üzerine işlevlendirildiği görülmektedir.

Günümüz Atatürk Bulvarı’nın hemen güneyinde kalan geniş bölge, Ankara’nın en eski haritalarından biri olan 1839 tarihli 1:12.500 ölçekli Von Vincke Haritası’nda tarım alanı olarak taranmıştır. 1924 Ankara Haritası ve 1928 Ankara Merkez İdari Haritası’nda da tarım alanı olarak gösterilmiştir. Bu tarım alanı, Jansen Planı’nda “Amele Konutları” ve “Küçük Bahçeler Sahası”na dönüşür. 1950’li senelerden itibaren haritalarda İskitler Mahallesi ve Kazıkiçi Bostanları olarak geçen bu kısım, günümüzde İskitler Mahallesinin konut dokusunu ve bitişiğindeki sanayi birimlerini içerir.

Erken Cumhuriyet dönemi Ankara'sında Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi bu bölgede kurulup bir odak haline gelir. 19. yüzyıldan itibaren süregelen Çankırıkapı, Sarıkışla ilk etapta Ziraat Fakültesi'nin bitişiğinde yer alırken zaman içerisinde yıkılan bir Osmanlı Dönemi yapısıdır. Sarıkışla, 1839 Von Vincke Haritası'nda benzer şekilde *Kaserne* (Almanca; kışla) olarak isimlendirilir. 20. yüzyıla ait fotoğraflarda kışlanın yanında bir manastır da görülür. Zaman içerisinde bu iki yapının hemen kuzeyine Su Süzgeci Tesisi eklenir. Sarıkışla, Çankırıkapı ile Etlik bağları arasında, bugünkü Altındağ Kaymakamlığı ile Atatürk Anadolu Lisesi'nin bulunduğu yerde konumlanmaktadır. Yapı 1950'li yıllarda yıktırılmıştır (Erdoğan, Günel ve Narince, 2008, s. 76).

Bölgede hayvancılık tiftik, yün, pamuk gibi dokumaya elverişli ham maddelerin işlenmesi, hazırlanması ve ticaretinin yapılması amacıyla kurulmuş Yünlü Fabrikası (1916); Tavukçuluk Enstitüsü, Ziraat Mücadele Enstitüsü, Numune Çiftliği (1898) ve Çoban Mektebi gibi oluşumlar vardır. Mezbaha binası (1931), Haydar (Yuluğ) Bey'in şehreminiliğinde İstanbul Caddesi'nde, Akköprü'de, Ankara Çayı'nın kenarında inşa edilmiştir. Bugün ise Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı tesisi olarak kullanılmaktadır.

Bentderesi ve Ankara Çayı'nın arakesitinde kalan alan oldukça sulak bir bölgedir. Özalp bu bölgeden "Değirmen Arki" olarak bahseder (Özalp, 2016, s. 83). Ankara'ya su temin eden Kosunlar ve Elmadağ'dan gelen iki kaynak hattına ek olarak, 1936'nın sonunda Çubuk Barajına bağlı, baraj su borusu ve filtre sistemi inşa edilmiştir. Ankara Üniversitesi Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi yerleşkesinin kuzeydoğusundaki alana yerleşen Su Süzgeci Tesisi'nin (Özalp, 2016, s. 80) inşasına Hochtief firması tarafından 1935'te başlanmıştır. Tesis 3 Kasım 1936 tarihinde Çubuk Barajı ile birlikte hizmete girmiştir. Su Süzgeci Tesisi, Ankara'nın temiz su ihtiyacının karşılanmasında ve Gençlik Parkı havuzlarına gerekli suyun sağlanmasında işlev görmüştür. Bugün dereler "islah" edilerek yer altına alınıp kanalizasyon ve otoban olarak dönüştürülmüş;¹ Su Süzgeci Tesisi de yıkılarak yerine İtfaiye Çarşısı inşa edilmiştir.

1 1957 Ankara sel felaketinden sonra Bent Deresi menfez içerisine alınmıştır. Derenin üzerine yol inşa edilmiştir. Bknz. Tamur, E. (2012). *Suda Suretimiz Çıkıyor: Ankara Dereleri Üzerine Tarihi ve Güncel Bilgiler*. Kebikeç Yayınevi: Ankara. s.92.

Heterotopi

Henri Lefebvre'e göre kent; izotopiler, heterotopiler ve bunların arasında kalan nötr alanlardan oluşur. Kentsel mekânlar sürekli olarak dönüşüm içerisinde ve bu dönüşüm dolayısıyla kentsel durumlar da sürekli olarak birbirlerine dönüşürler. Kent içerisindeki mülkiyet, tüketim ve üretim ilişkileri gibi toplumsal ilişkiler ve kentsel mekânda bulunan nesneler ile bireylerin kurdukları ilişki, mekânın niteliğini belirleyecek ve yer yer değiştirecektir (Lefebvre, 1970/2017).

Lefebvre'in kent yaklaşımına göre izotopiler, baskın ideolojinin mekânlarıdır; buna karşın heterotopiler ise ötekiliğin yeri, farklı yerdir. Heterotopi, kent tarafından üretilir ve sonrasında yeniden kentselliği üretir. Heterotopi, direnişin olduğu yerdir, bütün farklı gruplar burada bir araya gelir (Çavdar, 2018). Yani bir anlamda, kent içerisinde "diğerleri"nin bir araya gelerek oluşturdukları yerlerdir. Bu anlamda bu mekânlar direnişin mekânları olarak ortaya çıktıkları gibi, düzenlenmiş mekânın bir kayması olarak da okunabilirler. Bu anlamda, kentteki uyumsuzluk sebebi ile ortaya çıkan ve diyalektik bir biçimde bu uyumsuzluğu yaratan mekânlardır (Lefebvre, 1970/2017).

Atatürk Bulvarı'nın paralel caddelerine geçildikçe, farklı karşılaşmaların ortaya çıktığı tanımsız alanlar, bu anlamda kentin heterotopileri olarak düşünülebilir. Büyük ölçekli köprülerin, insan ölçeği ile buluştukları noktalarda ortaya çıkan artık alanlar, yapılmış olan saha çalışması içerisinde oldukça çarpıcı bulunmuş ve bu bağlamda birer heterotopi olarak ele alınmıştır. Birbirinden farklı ya da birbiriyle çelişen kent fragmanlarının bir araya geldiği bu mekânların, içerisinde bulundukları bağlam ile olan uyumsuzluğu okunabilmektedir. Bu fragmanların kentin merkezinde bulunan çöküntü alanları içerisinde ortaya çıkmalarının da tesadüf eseri olmadığı söylenebilir. Köprü altı bir alanda bir anda ortaya çıkan ekolojik unsurlar; toplanma mekânı olarak planlanmamış bölgelere kullanıcıları tarafından yerleştirilmiş oturma birimleri; hatta kentsel ölçekte yaratılmaya çalışılan sterillik ile oldukça çelişecek bir biçimde köhne alanlarda konumlanan yeme içme birimleri bu durum için tespit edilen örnekler olarak sayılabilir. Tarihsel süreçte bostancılık, hayvancılık, ve sulama gibi işlevlerle bir bütünlük içerisinde tasarlanan bu alanın güncel hâlinde işlevler parçalanmış ve bu mahaller ve kullanıcılar arası bir işlevsel

uyumsuzluk gözlemlenmiştir. Bu durum heterotopinin ortaya çıkması için zemin hazırlamıştır.

Çeper

Dışkapı kelimesinin anlamına baktığımızda, merkez ile dışarı arasında çeperde olma hâline işaret eder. Çankırı Kapı'nın dışına referans verme- siyle ismini alan semt, etimolojik olarak da sınırdaki olma anlamını taşır. Bu sınırdaki olma biçimi, Ankara tarihî kent merkezinin en eski temsillerin- den biri olan Ankara Manzarası tablosundan okunabilir.² 18. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bu tabloda günümüz Dışkapı semti, Hıdırlıktepe etrafındaki surların olduğu bölgede kalır. Çeper semtini tarifleyen kale surları, kentin Erken Cumhuriyet Dönemi haritalarında görülmemektedir.

Semtın geçmişinde olan fiziksel çeperde olma hâlinden bugün bah- sedemesek de alandaki farklı bileşenlerin parçacılığı ve ilişkisizliği bera- berinde Turgut Özal Bulvarı'nın yarattığı set, sembolik bir çeperde olma hâlini ortaya koyar. Buna ek olarak Hıdırlıktepe topografyasının yarattığı cidar ve üzerinde oluşan gecekondu dokusu bu bölgenin sırtlarında farklı türden, coğrafi bir çeper ilişkisi meydana getirir. Bir topografik eşik olarak da yorumlanabilecek bu alanın tariflediği çeper arazi gezisinde net olarak deneyimlenmiştir.

Kopukluk

Atatürk Bulvarı'nın kuzeyinde kalan bu bölge 1930'larda Ziraat ve Veteri- nerlik Fakültesi ve tarım alanlarını barındırırken, zaman içerisinde çevre- sinde gelişen Keçiören, Etlik gibi semtlere ulaşım arterlerini sahiplik eden bir transit-geçiş alanı haline gelir. İki boyutlu düzlem ilişkilerini temsil etmesine rağmen 1932, 1960 ve 1972 haritaları bu kopuş sürecinin taşıt eksenindeki izlerini yansıtır. Güncel halinde hızlı araç trafiğininin getir- diği köprülülük kavşaklar grubu alandaki zeminden kopuşu büyük ölçüde tetikler. Farklı yüksekliklerde seyreden taşıt düzlemi, eski kentin zemini ve yayalara kalan alt-geçit / üst-geçit zeminleri bu bölünmenin başlıca

2 1700-1799 *Gezicht op Ankara (Ankara Manzarası)*, Rijksmuseum, Amsterdam.

elemanlarıdır. Bu düzlemler arası kalan alanlar ise mekânsal nitelikten ziyade bir dizi yok-mekân olarak nitelenebilir. Zeminsizlik üzerinden var olan bu yok-mekânlar aynı zamanda temassızlığın da belirgin olduğu yerlerdir.

Semtin güncel halindeki parçalanma durumu, beraberinde gelen kopuk alanlar, yaya ilişkileri, insan ölçeği ve kamusal kullanım ekseninde bir gerilim yaratır. Örneğin Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi'nin mimari tasarımı yer alan geniş açıklıklı girişlerinin bugün kapalı olması, çevresi ile olan kopukluğunu ve ilişkisizliğini ortaya koyar. Öğrencilerin semt ilişkisi sadece ulaşım üzerine kuruludur. Bunu harita düzleminde, kent içindeki bölgeleri birbirine bağlayan arterler olan transit yolları takip ederek okumak da mümkündür. Bu arterlerin alan içindeki fiziksel düzlem(ler) de yoğunlaşması durumu ise bahsedilen kamusal kullanımları, mekânı ve ölçeği boşluğa düşürür. Çok düzlemsellik durumu da yok-mekân oluşumunun önemli etmenlerinden biridir.

Geçirimsizlik

Çeperde olma, *kopukluk* ve bunların beraberindeki alt kavramlar ile ilişkilenen *geçirimsizlik* durumu esasında bu süreçte karşılaşılan bir sonuçtur. Alandaki ana arter yollarının inşasının beraberinde yer düzleminin (zeminin) kopması, coğrafyanın sınır haline gelmesi/getirilmesi, ve ayrışan ölçeklerdeki yapılaşmalar arasındaki gerilim gibi problemler belirli fiziksel sınırlar ortaya koyar. Bu sınırların arasında kalan alanlar gerçek halinde de artık belirgin fiziksel bariyerleri yani parmaklıkları olan, neredeyse gerçek bir kafes içine alınan yapı adaları olarak görülmektedir. Saha çalışmasında sıklıkla karşılaşılan bu parmaklıklar, semtin parçalanmışlığını ve *geçirimsizliğini* meydana getiren önemli etmenlerdendir.

Eko-kırım

Dışkapı semtinin geçmişine bakıldığında daha çok bostancılık, hayvancılık ve sulama gibi işlevlerle kentin ekolojik yanını simgelemiştir. Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi ve Su Süzgeci Tesisi gibi kurumların burada yer

alması, bu yapılara ekolojik uzantılar olarak rol yüklendiği görülmektedir.

Bugüne bakıldığında farklı planlama perspektifleri ile bu alanın motorlu taşıtlar için transit bir geçiş alanına dönüştürüldüğü ve bu anlamda ekolojik niteliğinin bir dönüşüm geçirdiği saptanmıştır. Bu düzenlemeler ile, bölgeye araç nosyonu yüklenerek, ekoloji ile çelişen bir durum yarattığı öne sürülebilir. Planlama anlayışında ortaya çıkan bu durum, derelerin yer altına alınması ile de kendisini gösterir. Bu anlamda, kentin geneline yayılan bir yöntem olarak derelerin üzerinin kapatılması ve yollaştırılması, eko-kırım olarak yorumlanabilir.

Bölgenin güncel durumu incelendiğinde ise geçmişin aktörleri sayılabilecek hayvanlar veya bitki örtüsü, bugün parçalanmış alt alanlarda kendilerini gösterebilmektedir. Ekolojik fragmanlara dönüşen bu aktörler, köprü altlarında veya yollar arasında kalan artık alanlarda beklenmedik karşılaşmalar yaratmaktadır. Örneğin Turgut Özal Bulvarı üzerinde yer alan üst geçitin altında kümes hayvanlarının beslendiği gözlemlenmiştir. Yine aynı şekilde, fakültenin yeşil alanı içerisinde hayat bulmuş olmasına karşın, Etlik Caddesi'nin geçmesi ile buradan kopmuş ağaçlar görülmektedir. Bu ekolojik unsurların kent içerisinde var oluşları, belirli artık alanlara sıkışması ile mümkün olabilmektedir. Bu anlamda, tarihsel süreçte dere köprülerinden, araç üst geçitlerine evrilen kentleşme, planlayıcı erkin tutumunun doğayı göz ardı etmesi olarak yorumlanabilirken; karşılaşılan ekolojik unsurlar ise kentsel belleğin günümüzdeki kırıntıları olarak düşünülebilir.

Değerlendirmeler

Yürütülen atölye çalışması sonucunda, Atatürk Bulvarı aksının kuzey ucunda yer alan Dışkapı bölgesi saha çalışması olarak incelenmiş, ardından arşiv araştırmaları ile tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak elde edilen veriler doğrultusunda bir kavram setine ulaşılmıştır.

Bu kavramlar, heterotopi, çeper, kopukluk, geçirimsizlik ve eko-kırım olarak belirlenmiştir. Yapılan gözlemler sonucu, semte hakim olan alanların, “artık alanlar” şeklinde tanımlanabildiği ve çoğunlukla transit geçiş alanı olarak işlevlendirildiği görülmektedir. Bu anlamda incelenen

bölgenin, parmaklık ve bariyerler ile çevrilmiş parçalardan oluşması, geçirimsizliği hissettirir. Bununla birlikte, araç üst geçitlerinin sürekli olarak zeminden yükselmesi sebebi ile, kent içerisinde bir kopukluk yarattığı ve yaya olarak kesintisiz bir şekilde erişim sağlamanın mümkün olmadığı deneyimlenmiştir. Öte yandan, ortaya çıkan artık alanların heterojen kentsel fragmanları bir araya getirmesi, heterotopi olarak değerlendirilmiştir.

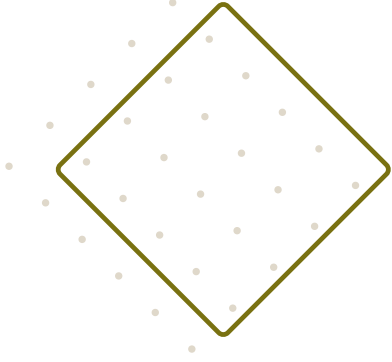
Semt ile ilgili olarak en dikkat çekici durum ise geçmişinde fiziksel konumundan dolayı “dış”ta bulunma ve çeperde olma hâlini, bugün sembolik olarak sürdürmesidir. Semti bölen ve kent ile bağını koparan otobanlar sebebiyle bugün merkezî konumuna rağmen çöküntü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu alanın tarih içerisinde, kent dışı konumundan dolayı ekolojik alan olarak işlevlendirildiği tespit edilmiştir. Ancak güncel durumu incelendiğinde, bu ekolojik yapının neredeyse tamamen kaybolduğu, bu alanlar yalnızca artık alanlarda fragmanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise eko-kırım olarak okunmaktadır.

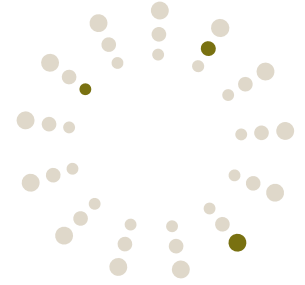
Atölye çalışması sonucunda yukarıda bahsedilen kavramsallaştırmanın ardından, semtin gelecekteki durumunun nasıl olacağı da tartışılmıştır. Kent içerisinde kalan çöküntü alanların akıbetini incelediğimizde bu bölgenin de yakın gelecekte kentsel dönüşüme gireceği öngörülebilir. Nitekim semtin yakınında yer alan Hıdırlık Tepe’de bulunan gecekonduların yıkımı ve apartmanlaşması bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Aynı şekilde Atatürk Bulvarı’nın kuzey-batısında kalan ve eskiden Su Süzgeci binasının bulunduğu alanda şu anda inşa edilmekte olan İtfaiye Çarşısı’nın bölgeler arası geçişi sağlamaya yönelik olarak planlandığı düşünülmektedir. Ancak bu yapının nasıl bir etki yaratacağı ve ne ölçüde çözüm olacağı da farklı bir tartışma konusu olacaktır.

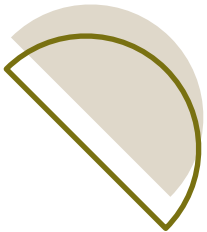
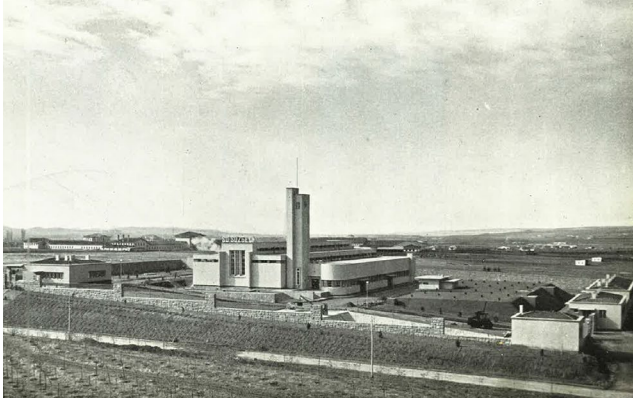
Bölgenin mevcut durumu üzerinden tespit edilen temel durum olan fragmanlaşma hâlinin kent ölçeğinde tekrar değerlendirilerek, daha bütünsel bir kurgunun elde edilmesi gelecek için önemli görülmektedir. Bunun yanı sıra bölgenin geçmişindeki ekolojik aktörlerin de bu değerlendirmeye katılması, örneğin üzeri kapatılmış derelerin yeryüzüne çıkarılarak kent ile ilişkisinin yeniden kurulması gerektiği düşünülmektedir. Bu yaklaşım, günümüzde yaşanan iklim krizi adına etkili bir adım olacaktır.

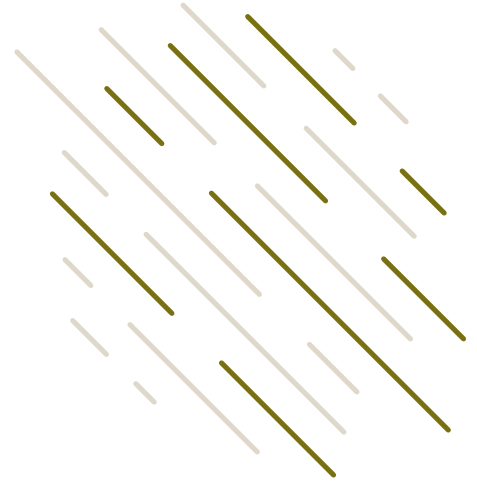
Kaynakça

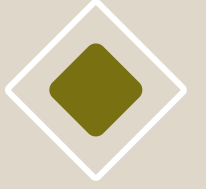
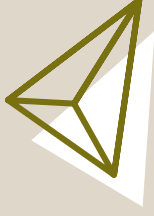
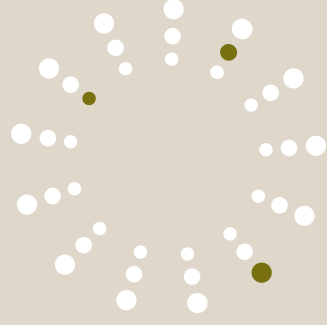
- 1700-1799 *Gezicht op Ankara (Ankara Manzarası)*, Rijksmuseum, Amsterdam.
- 1960 *Ankara Yerleşim Planı* [Harita], Harita Genel Müdürlüğü: Ankara [VEKAM Dijital Koleksiyonu]
- 1967 *Ankara Yerleşim Planı* [Harita], Harita Genel Müdürlüğü: Ankara [VEKAM Dijital Koleksiyonu]
- Çavdar, R. Ç. (2018). Farklılığın mekânı: Foucault ve Lefebvre'deki heterotopya ve heterotopi ayrımı. *İDEALKENT*, 9(25), 941-959.
- Erdoğan, A., Günel, G., Narince, M. (2008). *Ankara tarihi ve kültürü dizisi: 4, Cumhuriyet ve başkent Ankara*. Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.
- Lefebvre, H. (1970/2017). *Kentsel Devrim* (S. Sezer, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Özalp, N. (2016). *Bir başkent'in anatomisi: 1950'lerde Ankara* (Ed. Haluk İmga). İdeal-kent Yayınları.

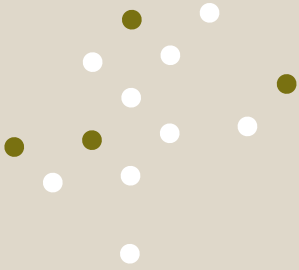

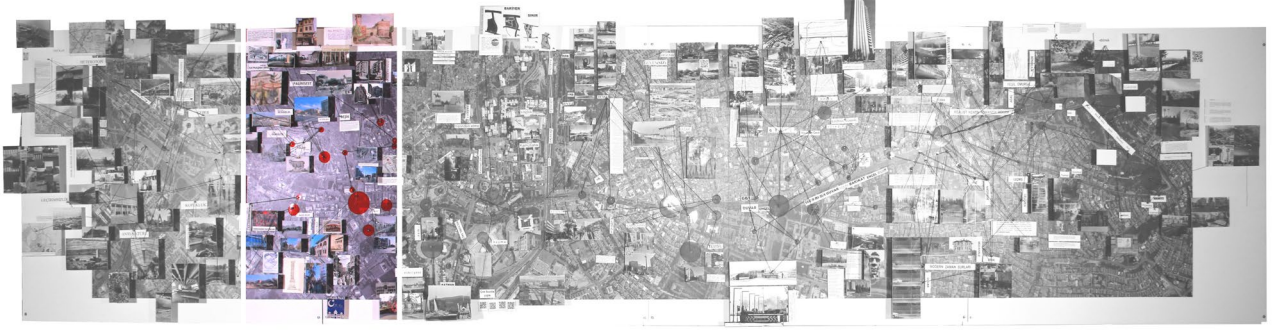

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 2
Ulus

Ulus

Ekip Üyeleri

Aybike Girgeç,
Ayça Güzel Güracar
Gökçe Kuzey Özdemir
Gülten Kavurmacıoğlu
Kübra Çeber

Çalışma Alanı

Meclis yolu, Ulus Meydanı, Hacı Bayram Veli Cami ve civarı, Bankalar Caddesi, Çankırı Caddesi, Anafartalar Caddesi ve Bentderesi bölgesi.

Temel Kavramlar

Kaynaşma/ma, İslah, Beşik, Vitrin, Palimsest Ahilik, Yayılmazlık, Âtıl, Viran, Muasır Medeniyet, Frenk, Sessizlik / Gürültü, Heterojen

Ulus

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Ulus bölgesi, Hitit uygarlığından, Frig, Pers, Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyete kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bunu anlamak için ise geçmişten günümüze kadar geçirdiği tarihsel, sosyoekonomik değişime, göçler ile oluşan din katmanlarına ve cumhuriyet tarihine bakmak gerekmektedir.

Kaynaşma, Kaynaşmama

Tarihsel katmanlar kavram olarak “kaynaşma/ma” (sosyal, kentsel ve dinsel) ile bağlantılıdır. Bu katman izlerinden biri Çankırı Caddesi üzerindeki Roma hamamıdır. Bu hamam yapısı Roma Dönemi özelliklerinden gelen bir sosyalleşme mekânıdır. Aynı zamanda, günümüzde ise hamamın karşısındaki Ankara pavyonlarının olduğu yerde de bu sosyal kaynaşma devam etmektedir. Bu nedenle bu alanlar karşılıklı olarak geçmiş ve günümüz “sosyal kaynaşma” mekânlarıdır. Ancak günümüzde Roma Hamamı’nın bu sosyal kaynaşma mekânı olma özelliği “kentsel kaynaşmama” dönüşmüş durumundadır. Dışardan bakıldığında hiçbir şekilde kent ile kaynaşmayan, kentten kopuk bir alan durumundadır. İçine girilmeden içinde barındırdığı özelliklerinin fark edilmesi söz konusu değildir. Tarihsel katman ve din katmanlarının izlerinden bir diğeri ise Hacı Bayram Veli Camisi ve Augustus (Roma) Tapınağı’dır. MÖ 27-MS 14 yılları arasında İmparator Augustus tarafından yeni eyalet merkezi olan Ankyra’da (Ankara) kentin yerel tanrıçası Roma’ya ithaf edilerek inşa edilmiş¹ olan bu tapınak, Cami ile birlikte bir “dinsel kaynaşma” mekânı oluşturmaktadır. Ayrıca bu iki alan günümüzde birbirleri ile iç içe geçerek de kaynaşmış durumdadırlar. Bu kaynaşmanın koruma durumu açısından pozitif ya da

¹ <https://turkishmuseums.com/museum/detail/1946-ankara-augustus-tapinagi/1946/1>

negatif etkileri ise farklı bir kapsamdır. Ancak bugünkü durumu ise tamamen çevresinde yapılan uygulamalar nedeniyle “kentsel kaynaşmama” özelliğindedir. Tapınak yapısı yanına gelinmeden fark edilememekte ve görünmez hale gelmektedir. Hacı Bayram Mahallesi ise günümüzde dolmuş durakları ile taşıt gürültüsü ile kaplıyken aynı zamanda alt kısmında devam eden restorasyon çalışmaları ile oluşan kentsel dokuda bir sessizlik söz konusudur.

İslah

Sosyoekonomik değişim ve göçler bölgesi olarak Bentderesi ve çevresi kavram olarak “ıslah” (sosyal, doğal ve kentsel) ile bağlantılıdır. Bentderesi ve çevresi tarihsel olarak ele alındığında “sosyal ıslah” çalışmasının olduğu yer özelliği göstermektedir. Çünkü Ankara’nın ilk genelevlerinin olduğu yer olan Bentderesi ve çevresinde sosyal ıslah çalışması yapılmıştır. Ayrıca bu bölgede, 1930 yılında, Ankara keçisi sayısının artırılmasına ve tiftik dokuma sanayisinin canlandırılmasına yönelik girişimlerle; Türkiye’de Ankara keçilerinin ıslahı, iyi kalitede tiftik elde edilmesi ve işlenerek yurt dışına satılması gibi amaçlarla Türkiye Tiftik Cemiyeti kurulmuştur.² Bununla birlikte Bentderesi’nin tabaklama çalışmaları sırasında gerekli olan bol su içinde önemli bir yıkama mekânı özelliği göstermesi de bu kurulum için önemli bir alan seçim kriteri özelliği göstermiştir. Dere üzerinde yapılan “doğal ıslah” çalışmaları ise 1956 yılında başlamıştır. 1957 yılında bir sel felaketi yaşanmıştır. Bu sel felaketinde 130 kişi hayatını kaybetmiştir. Cumhuriyetin ilan edilişi ve sel felaketinden sonra Bentderesi ve çevresinin, o dönemde oluşturulan Ankara’nın sayılı gezi ve park alanı olma işlevi tamamen yok olmuştur. Bugün Bentderesi Caddesi altından akan Bentderesi kanalizasyon hattı görevi görmektedir (Yılmaz ve Ercoşkun, 2020). “Kentsel ıslah” çalışmalarıyla da bu doğal çevre ve somut olmayan miras olarak değerlendirilebilecek olan Ankara keçisi ve dokuma süreçlerinin negatif bir ıslah sürecine maruz kaldığı görülmektedir. Çünkü Kentsel ıslah çalışmalarıyla, doğal bir değer olan Bentderesi, sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı ile korunamamış ve kirletilmiş-

2 <https://www.facebook.com/AnkaradaYasamm/posts/1198338057044158/>

tir. Ayrıca, kanalizasyon atıklarının dereye yönlendirilmesiyle Ankara’da beton menfezler içerisine alınan ilk dere olma özelliğini de üstlenmiştir. Günümüzde ise derenin üzerine inşa edilen 2,33 kilometre uzunluğunda ve 30 metre genişliğinde, toplam 6 şeritli Bentderesi Caddesi’nde yoğun araç trafiği akmaktadır (Yılmaz ve Ercoşkun, 2020).

Beşik

Göçler ve Cumhuriyet tarihinde, bu bölgede mimarlığını Vedat Tek ile Mimar Kemalettin Beyin tasarladığı Ankara Palas ve Meclis yapıları gibi cumhuriyet ve kurtuluş mücadelesinin izlerini taşıyan yapılar, Cumhuriyet Anıtı, Mongeri tarafından 1929 yılında tasarlanan İş Bankası, günümüzde Sosyal Bilimler Üniversitesinin kullandığı Sümerbank yapısı, meydandan bankalar caddesine baktığınızda kentliye sunulan modern cadde algısının hissedilebildiği ticarethane mekânlarından Ulus Şehir Çarşısı, Anafartalar Çarşısı, Ulus İş Hanı, Suluhan, Tarihi Avizeciler Çarşısı, Çıkrıkçılar yokuşu ve Ulus Hali ve farklı kökenlerin yaşadığı konutların yer aldığı sokaklar görülebilmektedir. Bu özellikler bölgenin çok katmanlı yapısını ve Ankara’nın gelişini yasattığı için sözlük anlamı bir şeyin doğup geliştiği yer olan “beşik” kavramı ile bağlantılıdır.

Vitrin

Kuzey-güney hattı üzerinde yer alan Bankalar Caddesi ise eski ve yeni şehri birbirine bağlayan ana güzergâh üzerinden yer almaktadır. Ankara’nın bozkır kasabasından başkent olma hikayesindeki geçmiş ve geleceğin bu cadde üzerinde birlikte yansımalarının kavram karşılığı ise “vitrin”dir. Zamansız olarak adlandırabileceğimiz bu vitrin, Geç Osmanlı Dönemi’nden itibaren yeni yapı türlerinin ve üsluplarının boy gösterdiği bir cepheye sahip olmuştur. Vitrindeki bu boy gösteriş kimi zaman geçersiz işlev, kimi zaman doğru/yanlış kararlar, kimi zaman ise sürece yenik düşme faktörleriyle bağlantılı olarak değişime uğramıştır. Ankara Sanat Okulu, Zafer Anıtı, İş ve Ziraat Bankası vitrinin zamansız aktörleri iken Taşhan, Dar-ülmualimin, Millet Bahçesi, Lozan Palas, eski PTT binası, Tuz Nazır-

lığı, Kızılbey Cami ve Türbesi vitrinin korunamamış değerleri olarak tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır. Ayrıca bu cadde, kentteki modernleşme dokusunun izlendiği ilk caddedir. Caddenin bileşenlerinin bir kısmı yerini korumuş bir kısmı ise hem işlev hem de yapı olarak kaybolmuş, kaybolan değerler ise ancak belleğimizde var olabildikleri sürece anılmaya devam etmiştir. Koruma ve restorasyon alanında sınıfta kaldığımız göz önüne alırsa Bankalar Caddesi'nin gelecekteki durumu ise sürprizlere gebe dir.

Palimsest, Ahilik ve Yılmazlık

Bölgede yer alan önemli ticari yapılarından bazılarında sözlü tarih çalışması da yapılmıştır. Bu kapsamda incelenen yapılardan ilki kurum kimliğini oluşturan ana unsurlarını aile yaklaşımı, ahilik geleneği olarak tanımlayan 68 yıllık bir kurum olan İstanbul Baharatçısı, ikincisi, 100. yılını tamamlamış ve kurum kimliğini yine Ahilik olarak tanımlayan Gül Kahve ve üçüncüsü ise 66 yıl önce hizmete başlayan ahilik geleneğini sürdüren Boğaziçi Lokantasıdır. Bu işletmelerin barındırdığı özelliklerin incelenmesi sonucunda ise bölgeyle bağlantılı olan kavramlar “palimsest, ahilik ve yılmazlık”tır.

“Palimsest,” eski ve yeninin iç içe geçmesi, izlerin tamamen aradan çekilmemesi olarak tanımlanabilir. Yine bellek kavramı ile ilişkilendirilen bu unsur her yeni deneyimle dönüşüm olarak ifade edilebilir.

“Ahilik,” ahlaki değerler ile adil ticaret ilkelerinin birleştirilmesini; nitelikli, eğitilmiş elemanların yetiştirilmesi ve ticari yaşama kazandırılması olarak tanımlanabilir. Eski esnaf teşkilatı özelliklerinin benimsenmesi ve güncel yaşamda kendine yer bulması olarak gözlemlenmektedir.

Üçüncü kavram olan “yılmazlık” ise kurumların her türlü (sosyoekonomik) krizden güçlenerek çıkması, büyüyerek ticari yaşamlarını sürdürmeleri olarak tanımlanabilir.

Âtıl, Viran, Muasır Medeniyet ve Frenk

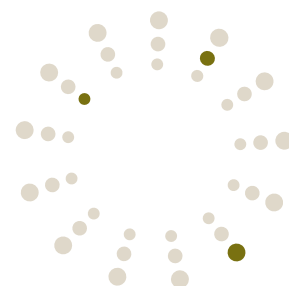
Eski şehirde Cumhuriyet öncesi ve esnasında görülen çok kültürlülüğün tezahürünü görmek amacıyla 1. etapta Anafartalar Caddesi, Yahudi Ma-

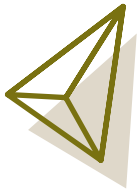
hallesi, Birlik Sokak ve civarında, 2. etapta Ankara Kalesi altındaki Işıklar Caddesi ve Kardeşler Sokak üzerinde araştırmalar yapılmıştır. 1. etapta incelenen Yahudi Mahallesi'nin kavram karşılığı “âtil” ve “viran” olmuştur. 2.etapta Işıklar Caddesi ve Kardeşler Sokak ile birlikte bu bölge üzerinde yer alan önemli tekil yapılardan bazıları da ayrıca incelenmiştir. Bunlar Erzurumlu Nafiz Bey Apartmanı ve Rahibe Teresa Kilisesi'dir. Erzurumlu Nafiz Bey tarafından tasarlanan ve yeni ulus devletinin kuruluşundan bir yıl önce Sakarya Savaşı'nın ve Lozan Konferansı'nın gerçekleştiği yılda inşa edilen Apartman, zamanın politik kültürel altyapısı ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle o bölgenin kavram karşılığı “muasır medeniyet” ile bağlantılıdır. Rahibe Teresa Kilisesi'nin yer aldığı yapı ise “Frenk” kavramı ile bağlantılıdır.

Kaynakça

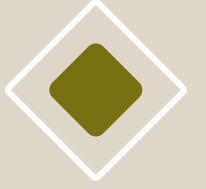
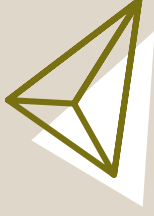
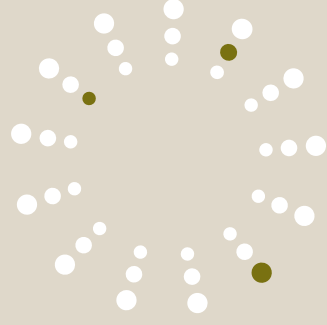
Yılmaz, M. ve Ercoşkun, Ö. Y. (2020). Ankara'da ulaşım sistemlerinin altında kalan dereler: Bentderesi örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 1-18.

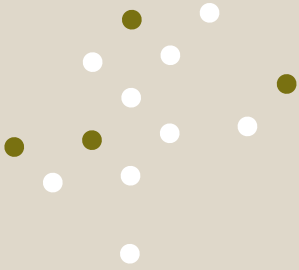

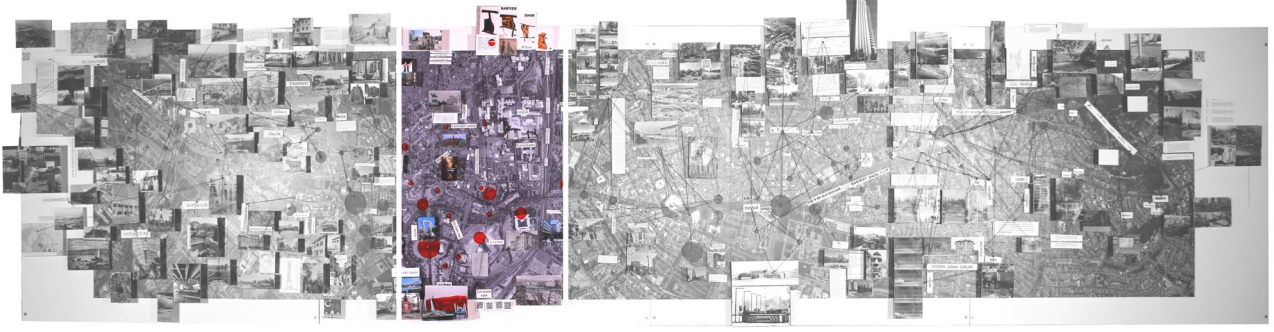

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 3
Sıhhiye

Sıhhiye

Ekip Üyeleri

Duru Başak Uğurlu

Emine Çakır

Esra Babul Koç

Esra Oskay

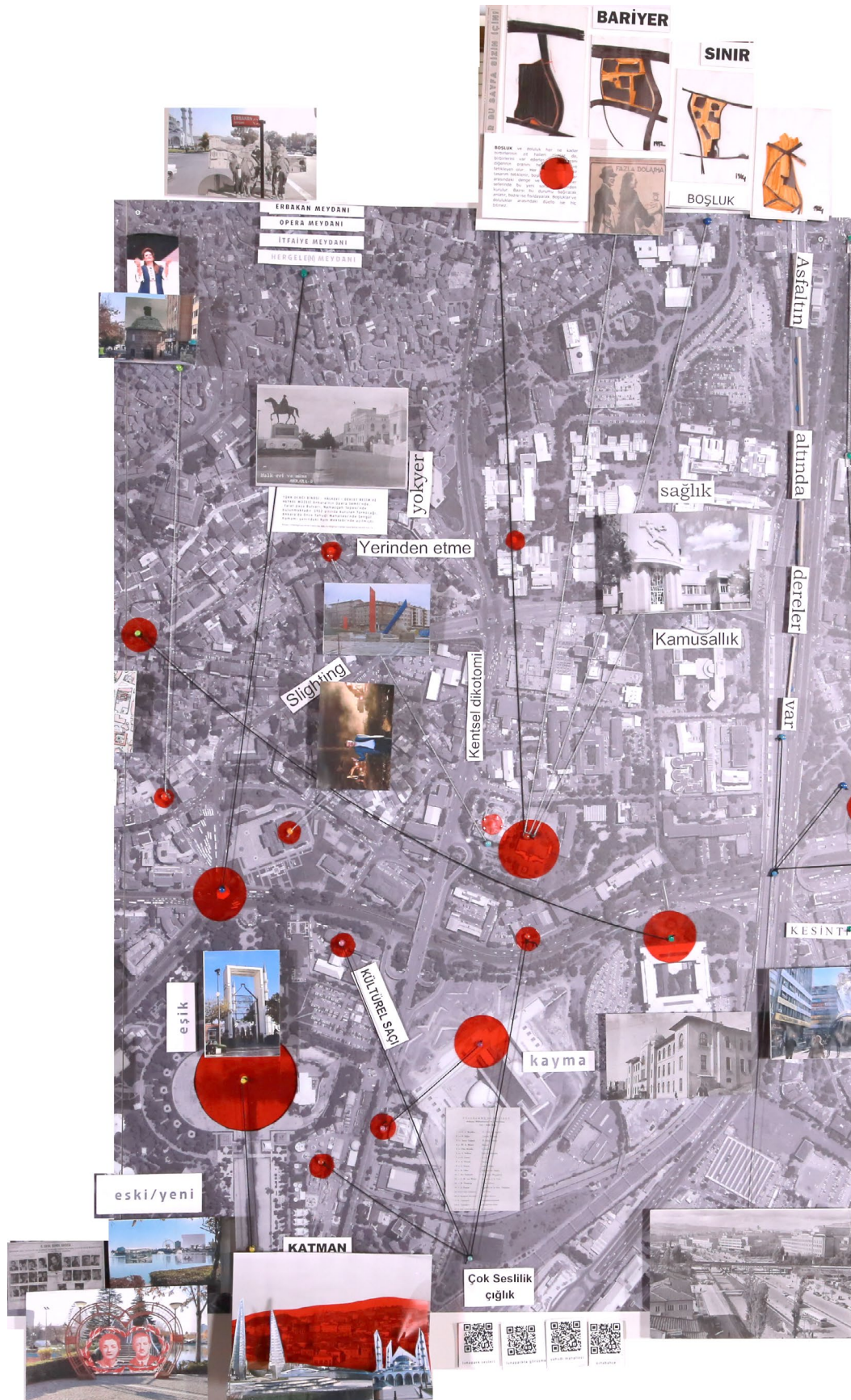
Mehmet Ayvaz

Çalışma Alanı

İtfaiye Meydanı ve Sıhhiye Meydanı arasında kalan alan.

Temel Kavramlar

Eşik, Sınır, Kapı, Giriş, Eski ve Yeni, Kültürel Saçı, Kayma, Devşirme, Silme ve Yazma, Sağlık

Sıhhiye

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Atatürk Bulvarı ve yakın çevresinde yaklaşık bir kilometrelik aks boyunca yer alan, Meclis yolu, Ulus Meydanı, Hacı Bayram Veli Cami ve civarı, Bankalar Caddesi, Çankırı Caddesi, Anafartalar Caddesi ve Bentderesi bölgesi saha çalışmalarının odaklarını oluşturmaktadır. Çalışma alanında yapılan gözlemlerle, mekân adlarının, yapıların, toplumsal yaşama ait izlerin, işlevlerin, mekâna ve yaşama ait simgelerin çağrıştırdığı kavramlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bellek; toplumsal bir varlık olan insanın çevresiyle kurduğu ilişkilerle edindiği deneyimleri yeniden üretme ve/veya kurgulama yetisidir. Bu yeti, gündelik yaşam pratikleri, toplumsal kazanımlar ve kültürel deneyimler aracılığıyla kuşaklar arası aktarılmaktadır. Bu aktarım sürecinde sosyal ilişkiler, fiziksel düzenlemeler, değer yargıları, yazılı, sözlü ve görsel olguları içeren gelenek ve görenekler, törenler, mitler, anı, hatırat, fotoğraf, kartpostal, ninni, türkü ve destan gibi birçok kültür değerinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu değerlerle birlikte konutlar, dükkânlar, sokaklar, kentler ve bu mekânların değişim ve dönüşümleriyle çevrelenen gündelik deneyimlere ait çözümlemeler, önemli birer araç olarak kullanılmaktadır.

Bu doğrultuda grup çalışmasında; Ankara'nın en önemli akslarından biri olan Atatürk Bulvarı'nı odağına alarak otoetnografik bir bakış açısıyla araştırmacıların bireysel deneyim, iz ve hatıra araçlarını kullanarak, hafıza mekânlarını çeşitli bakış açılarıyla birer hatırlama(ma) ve yeni(den) deneyimleme figürü olarak ele almayı amaçlamıştır.

Başkent Ankara'nın ana aksını oluşturan Atatürk Bulvarı bugün hâlen başlangıçtaki parçalı yapısının izlerini taşımaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yapılan yol adlandırmalarında Çankırı Caddesi, Bankalar Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Enstitü Caddesi ve Çankaya (1, 2, 3) Caddesi olarak parçalı biçimde adlandırılan Atatürk Bulvarı, Jansen Planı ile birlikte 1940 yılından itibaren bütüncül olarak algılanıp bugünkü adıyla anılmaya başlamıştır. Kolektif ve kentsel belleğin bir yansıması olarak

karşımıza çıkan toponimlerin (adlandırmaların) tarihini izlemek, semantik ve göstergebilimsel açıdan araştırmak kentlerin gelişim süreçlerini anlamak bakımından önemli veriler sunmaktadır. Bu yaklaşımla saha çalışmasıyla, çeşitli adlandırmaların ve simgesel göstergelerin alanındaki yapılara ve mekânsal işlevlere dair sunduğu ipuçlarını takip ederek, farklı zaman dilimlerine ait üst üste binmiş kentsel-toplumsal katmanlardaki kent belleği okumalarının yapılması hedeflenmiştir.

Eşik ve Sınır

Bölgenin Atatürk Bulvarı'na bakan cepheleri erken dönem Cumhuriyet mimarisinin sembolik yapılarına ev sahipliği yapmasıyla oldukça ikonik bir arayüze sahipken, bugün erken cumhuriyetin bu sembolik yüzünün ardındaki arka sokaklar bambaşka işlevle doludur. Elektrikçiler, hırdavatçılar ve benzeri dükkanlar arasında İtfaiye Meydanı'nın ikinci el dükkanları müzeler bölgesi olacağı rivayet edilen bu alanda başka bir birikimi göstermektedir. Atatürk Bulvarı'nın bu kesiti bugünkü hâliyle tam anlamıyla bir "eşik" olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki iki meydan arasındaki hızlı mobilizasyon ve kamusal yapıların yoğunluğuna rağmen hissedilen "sınırlar" kentin eski çekirdeği Ulus ile yeni/modern yüzü olan Yenışehir arasında adeta bir sıçrama tahtası gibidir. Dolayısıyla Bulvar'ın bu bölümü kentin adeta görünmeyen sınırlarla ayrılmış iki yakasının birbirine bağlandığı bir köprü hissi uyandırmaktadır.

Giriş Kapısı, Eski ve Yeni

Bu kesitin bir diğer önemli niteliği adeta Erken Cumhuriyet Dönemi kentinin "Giriş kapısı" olmasıdır. Nitekim batı yönünde, tarihî tren istasyonundan gelen Cumhuriyet Caddesi (İstasyon Caddesi) ve İstanbul ile karayolu bağlantısını oluşturan İstiklal Caddesi (İstanbul Caddesi) "Hergele(n)/İtfaiye" Meydanı'nda bir araya gelmektedir.¹ Dolayısıyla Bulvar'ın bu ke-

1 Opera binasının inşa edilmesinden sonra Opera Meydanı olarak da anılan bu meydanın resmî adı bugün Necmettin Erbakan olarak sokak tabelalarına yazılmış olsa da kentlilerin hâlen ilk adlandırmaları tercih ettiği ve mevcut adı kullanmadığı görülmektedir.

siti özellikle batı yönünden kente girenler için eski kent çekirdeğine ve Ankara Kalesi'ne doğru ilk bakışı sunan bir manzara içermektedir. Ancak bugün, yakın tarihte, tarihî İller Bankası binasının yıkılarak yerine yapılan ve oldukça büyük bir yapı olan Melike Hatun Camisi bu ilk bakışın ana unsuru hâline gelmiştir. Kentin bütünü içerisinde ölçek bozan boyutlarıyla Melike Hatun Camisi'nin yanında yine bu alanda bulunan Otto Hayek heykellerinin sessiz sedasız kayboluşu buradaki yazma ve silme pratiklerine örnektir. Dolayısıyla “eski ve yeni” arasındaki gerilim, bölge üzerindeki kavramsal haritamızın temel temalarından biri hâlini almaktadır.

Kültürel Saçı

Opera Sahnesi (Büyük Tiyatro), Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Küçük Tiyatro, Gençlik Parkı, Resim ve Heykel Müzesi (Türk Ocağı), Etnografya Müzesi, TRT Radyosu ve Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi gibi mekânların yine Atatürk Bulvarı'nın bu kesitinde birlikte bulunması da oldukça anlamlıdır. Öyle ki Cumhuriyet devrimleriyle birlikte toplumsal ve gündelik yaşamı modernleş(tir)me, kültür ve eğlence anlayışını şekillendirme kaygısıyla oluşturulan yapı ve işlevlerin konumlandırıldığı bir alan hâline gelmiştir. Geçmişte kültür, sanat ve eğlence hayatına dair işlevleri yüklenmek üzere tasarlanmış ve bir süre kentlilerin gündelik yaşamında çağdaş kültürel etkinliklerin merkezi olmuştur. Dolayısıyla buradaki kentsel deneyimi “kültürel saç” kavramıyla açıklamak mümkündür. Ancak günümüzde bu işlevlerin hissedilir olmaması, kaybolmaya yüz tutması ya da biçim değiştirmesinin söz konusu olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Gençlik Parkı'nın geçmişteki eğlence ve vakit geçirme anlayışıyla bugünkü hâli arasında önemli bir değişim söz konusudur.

Kayma, Devşirme, Silme ve Yazma, Değersizleştirme

Günümüz Ankara'sında burada yer alan birçok kurumsal yapının farklı mekânlarda konumlandığı tespit edilmiştir. Türk Ocağı binası, Anafartalar Caddesi üzerinde Yahudi Mahallesi'nin kenarındayken daha sonra bugün

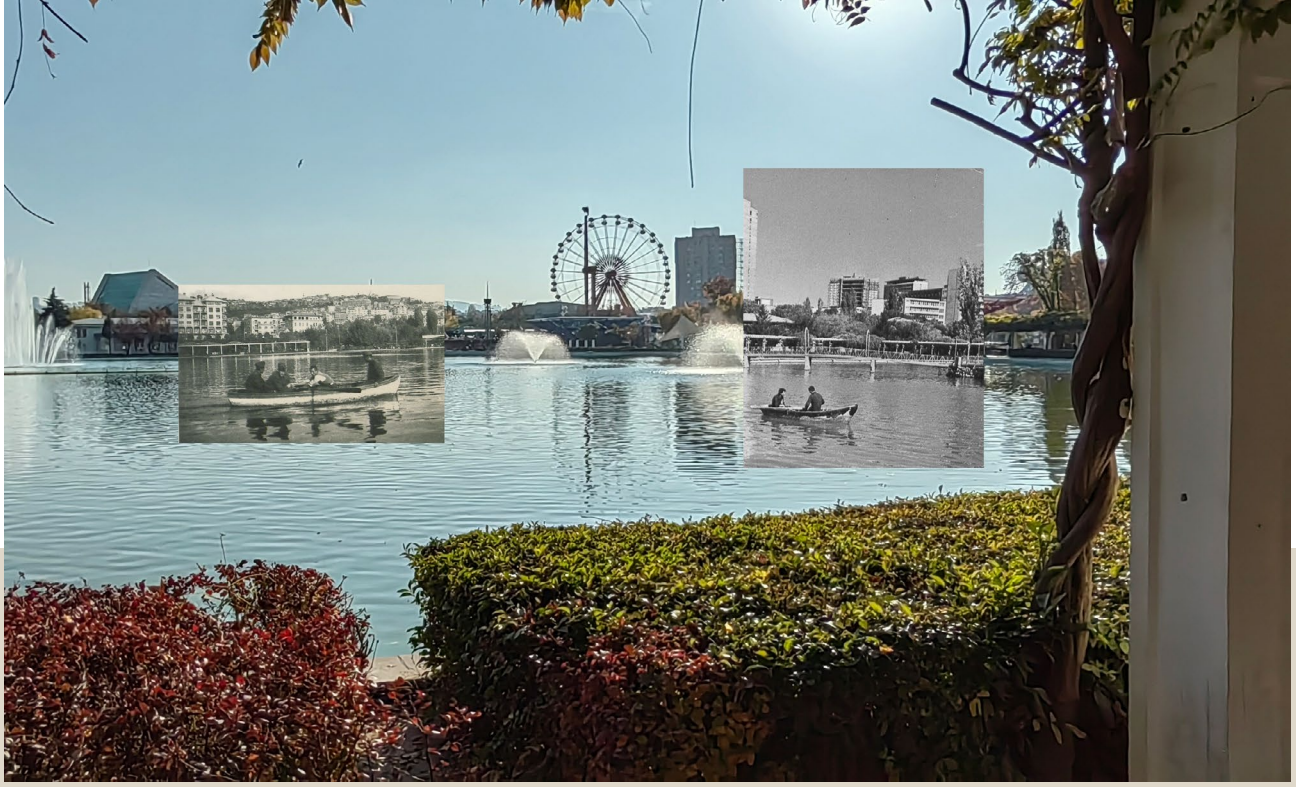
Resim Heykel Müzesi olarak kullanılan binaya taşınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası eski binasının hemen doğusunda bulunan ve bugün bölgenin en büyük ve göze çarpan yapılarından olan yeni binasına taşınmıştır. Yine Adliye binası da eski kent merkezindeki yerinden bugün Adalet Sarayı olarak adlandırılan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin hemen karşısındaki binaya taşınmıştır. Bugün ikinci el eşya, hurda ve antikaların satıldığı ve çököntü alanı hâline gelmiş İtfaiye Meydanı'na adını veren itfaiye teşkilatı (Müstakil İtfaiye Bölüğü) Ankara Belediyesi'ne devredilip sivilleştirildikten sonra buradan kaldırılarak Kurtuluş ve İskitler gibi farklı semtlere taşınmıştır. Yine bir dönem içinde Küçük Tiyatro ve Oda Tiyatrosu'nu barındıran II. Evkaf Apartmanı'ndaki Devlet Tiyatroları, Paul Bonatz'ın Sergi Evi'ni Opera'ya (Büyük Tiyatro) dönüştürmesiyle işlevsel açıdan kısmen taşınmıştır. Dolayısıyla tüm bu yer değiştirmeler bugünkü kentsel deneyim açısından “kayma” kavramını çağrıştırmaktadır.

Bu kaymayı bir mimari ve sanat tarihi terimi olarak “spoilation/devşirme” kavramında yakalanmaya çalışılsa da terimin Türkçesindeki “kayma” ifadesi farklı anlamlar barındırdığından istenilen duyguyu tarif etmekte yetersiz kalmaktadır.

Kayma kavramı çerçevesinde özellikle yakın zaman düşünüldüğünde, yıkıp silerek yeniden yazılma, içi boşaltılarak anlamların itibarsızlaştırıldığı ve yeni anlamlarla yeni inşaların gerçekleştirildiği geçmiş ile farklı bir ilişkilene biçimi kurulduğu görülmektedir. Buradan hareketle bölgenin sembolik anlamı düşünüldüğünde, yüksek statülü kamu binalarının (askeri, idari veya sosyal yapılar gibi) değersizleştirilerek kasıtlı olarak tahrip edilmesi anlamına gelen “slighting” kavramının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bu kendine has tahribat stratejisi, bazen binaların içeriğine ve çevredeki manzaraya uzanan bir kontrol aracı olarak kullanılan bir mekânsal müdahale biçimi olarak bir anlam ve işlev kaymasına işaret etmektedir. Türkçe “Tenzil-i rütbe” olarak ifade edilecek olursa, başta sembolik gibi gözüken “slighting” stratejisi sonrasında mekânın yıkım ve inşasına izin veren bir anlam kaymasıyla sonuçlanmaktadır.

Sağlık

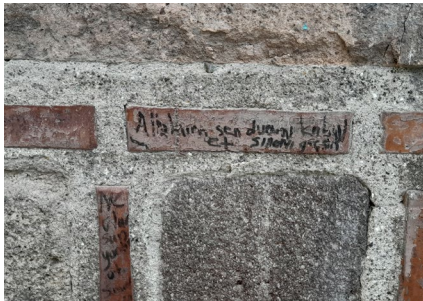
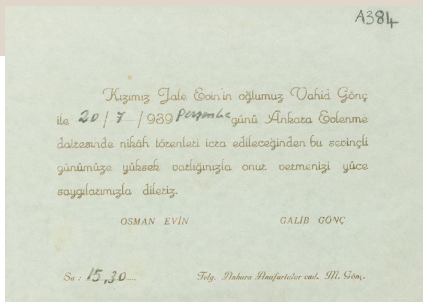
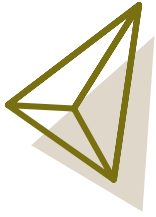
Bulvar üzerinde kuzey yönüne doğru ilerledikçe Bankalar Caddesi'ndeki finansal ve ticari işlevlerden koparak kültürel ve sanatsal işlevleri barındıran bu bölümden Sıhhiye Meydanı'ndaki "sağlık" işlevine bir sıçrayış söz konusudur. Sıhhiye Meydanı'ndan başlayarak Cebeci'ye doğru devam eden alanda bugün bile çok sayıda hastane ve sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Numune Hastanesi), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi (İbni Sina Hastanesi) ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinin yanı sıra şehir hastanelerinin kurulmasıyla kapatılan Yüksek İhtisas Hastanesi gibi kuruluşlar bu bölgede toplanmıştır. Ancak tarihsel çerçevede önemli bir temsiliyete sahip olan Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü işlevini kaybetmiş hâlde karşımıza çıkmaktadır.

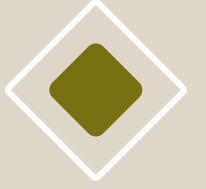
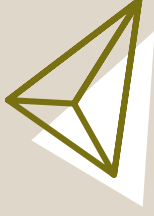
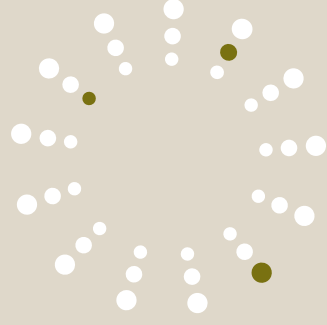

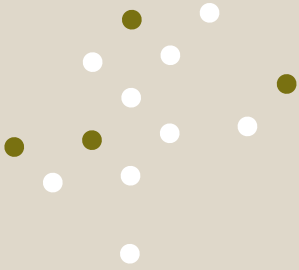

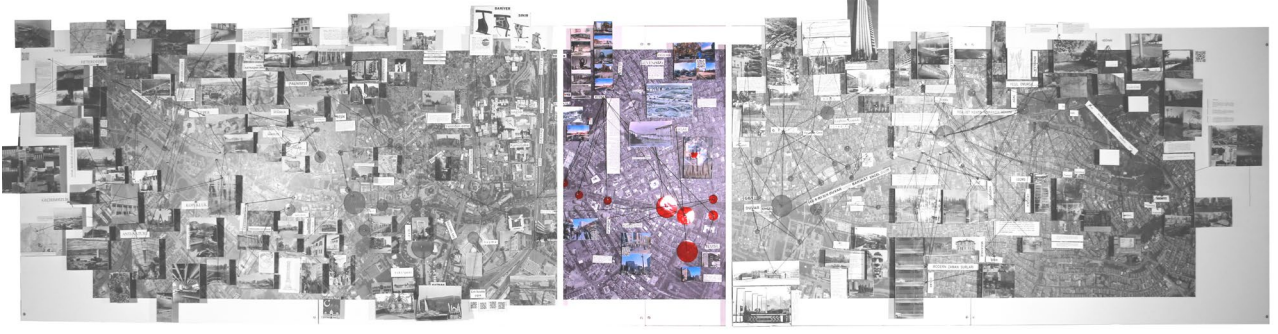

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 4
Kızılay-Sakarya

Kızılay-Sakarya

Ekip Üyeleri

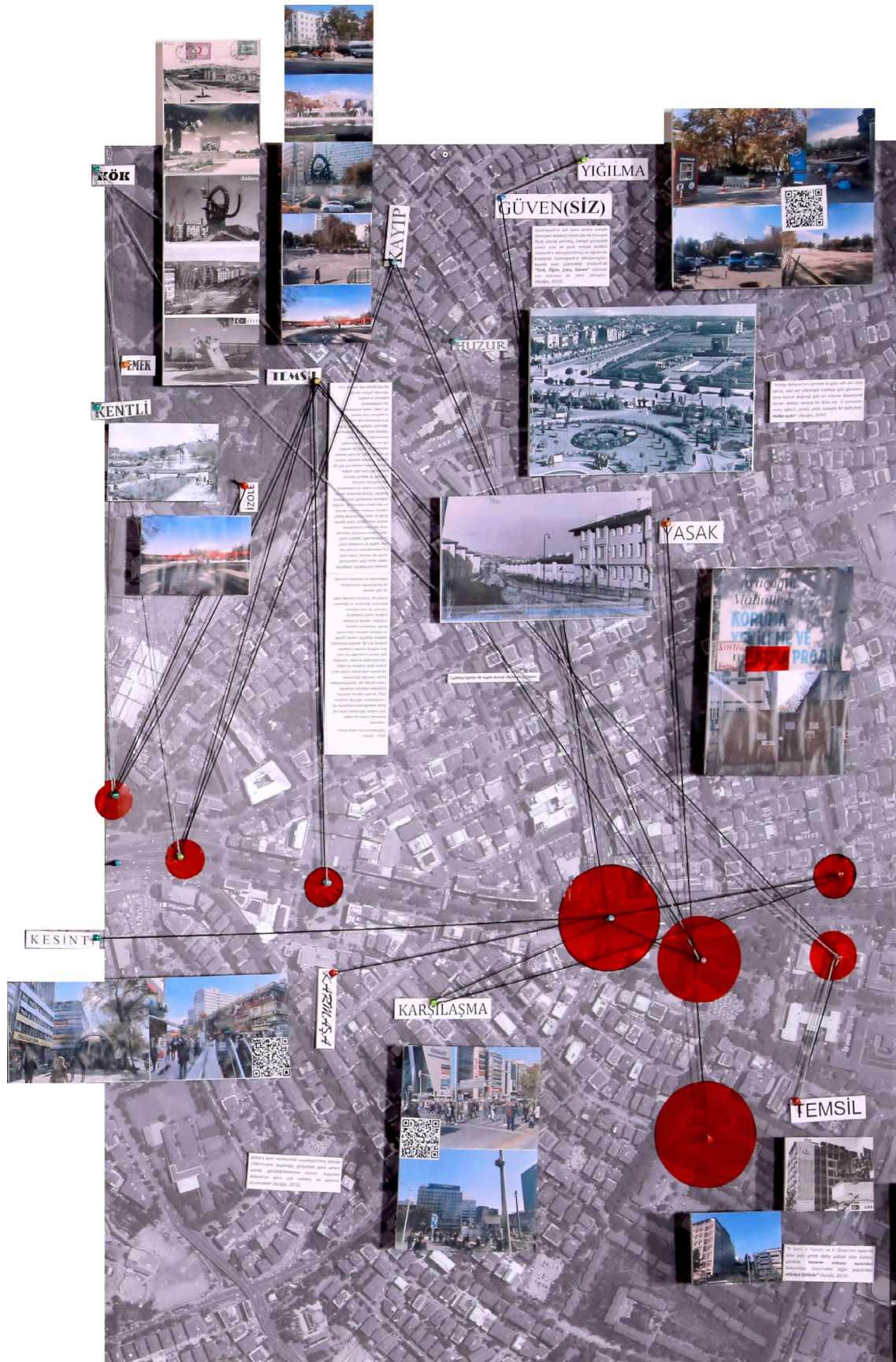
Bersu Aktaş
Cansu Çiçek
Gizem Seymen
Neslihan Karaca
Özlem Dengiz Uğur

Çalışma Alanı

Abdi İpekçi Parkı, Güvenpark, Güvenpark Geri Bölgesi, Saraçoğlu Mahallesi, Kızılay AVM, Soysal Çarşısı ve Emek İşhanı Kavşağı, Milli Eğitim Bakanlığı, Güven Anıtı, Atatürk Heykeli, Hitit Heykeli Bulvarının doğusunda yer alan ticaret bölgesi.

Temel Kavramlar

İzole, Güven(Siz), Yığılma, Yasak, Karşılaşma, Temsil, Kök, Emek, Kayıp, Karmaşa, Kesinti

Kızılay-Sakarya

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Atölye çalışması kapsamında 16 Kasım tarihinde saat 10:30'da 4. grup, o günün teması olan “Şimdi” üzerine tespitlerde bulunmak üzere toplanmıştır. Buluşma noktası yedi kilometrelik atölye aksının neredeyse ortasına denk gelen, geçmişte Ankara'nın merkezî olarak da nitelendirilen “Kızılay Meydanı”dır. Bir dönem buluşma noktası olan Güven Anıtı önünde bir araya gelen ekip öncelikle, Atatürk Bulvarı'nın doğusunu iki kişi, batısını üç kişi incelemek üzere bir araya gelmiş; Bulvarın her iki yakasını ise tüm ekip üyeleri birlikte deneyimlemek üzere çalışmalara başlamışlardır. Yaklaşık üç buçuk saat süren saha araştırmasının sonunda çalışma grubunun tekrar biraraya gelmesiyle tespitler üzerinde tartışılmış, kolektif olarak tespitleri kavramsallaştırmak için çalışılmıştır.

Atatürk Bulvarı ve yakın çevresinde “Dün ve Bugünü” araştırmak üzere yapılan çalışmalarda içeriği oldukça zengin VEKAM Arşivinde pek çok belgeye ulaşmak mümkün olmuştur. Özellikle geçmiş tarihli görsellerin elde edilmesinde bu arşiv önem taşımaktadır.

Atölye alanıyla ilgili bilimsel kaynakların yanı sıra edebi eserler de bilimsel kaynaklarla örtüşür nitelikte olup çok sayıdadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara (1934) romanında tüm atölye alanına dair yazdıkları dikkat çekicidir:

“Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazar'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenışehir'e, Yenışehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda, apartmanlar, evler, resmî binalar, sanki yerden fıskırırcasına yükseliyordu. Bunları her biri yapının bilgisine ve yaptıranın zevkine göre birtakım şekiller ve renkler almakla beraber, dikkatli bir göz için hemen hepsine birden hâkim olan exotique mimari tarzının sırttığı da aşikardı. Mesela, Yenışehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rast gelmemek mümkün değildir. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarının

çeviren hendeklerin ortasında birer derebeyi şatosunu andırıyordu. Şehir içindeki apartmanların, resmî binaların ise kadim Hint Racalarının saraylarından hiç farkı yoktu. Bazıları da ogival pencereleri, yeşil renkli yaldız mu-rabbalı saçaklarıyla Osmanlı Devrinin medrese ve imarethane mimarisinin soysuzlaşmış bir devamı gibi idi.

Lakin bereket versin ki, ilk yılların acemiliği ve zevksizliği yüzünden mey-dan alan bu cereyan, birdenbire yerini modern mimariye bıraktı. Villaların ku-leleri yıkılmaya, ogival pencereler mustatil olmaya ve yeşilli yaldızlı saçaklar ortadan kalkmaya başladı. Birçok binanın cepheleri sakalını bıyığını traş eden bu adamların yüzleri gibi değişiyor, düzelip sadeleşiyordu. Fakat bu modern zevki evlerin içine doğru sokulurken acayip bir soysuzluğa uğruyor, adeta ro-kokolaşıyordu. Bir Macar sıvacı, duvarları ıstampa nakışlarla boyama modası getirdi. Öbür taraftan Beyoğlu mobilyacıları, bu duvarların estetiğinden daha feci eşya tarzlarıyla, evlerin içini adeta bir kâbus havasına buladılar.”

Bilimsel kaynaklarda da atölye bölgesine dair pek çok bilgiye ulaş-mak mümkündür. Şenyapılı’ya (2004) göre; Güvenpark’ın adı önce anı-tın ismiyle (Emniyet Abidesi) ilintili olarak Emniyet Parkı olarak verilmiş, zaman içerisinde anıtın ismi de park ismiyle birlikte Güvenlik’e dönüş-türülmüş ve ağızlarda kısalarak Güvenpark’a dönüşmüştür; bunda anıt üzerindeki Atatürk’ün “Türk, Öğün, Çalış, Güven” sözünün son kelimesi de etkili olmuştur. Anıt, bugün Güvenlik Anıtı veya daha sık biçimde Gü-ven Anıtı olarak anılmaktadır.

Yeni Kızılay Binası ile ilgili olarak Öymen (2002) anılarında yapıya dair görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Kızılay Bahçesi’nin yerinde bugün, altı dar üstü geniş, yani yer çekimiyle inatlaşır gibi görünen, ama koltuk değneği gibi bir sütuna dayanarak duran -bence- acayip bir bina var. O zamanlar orası, ağaçlı, çiçekli, çimli, havuzlu bir bahçeydi. Halka açıktı” (Şenyapılı 2004).

Kaplan ve Acuner (2005) değerlendirmelerinde “Ankara kent merke-zinde yayalaştırılmış alanlar 1980’lerdeki başlangıç girişimine göre yeter-li olarak görülebilmelerine karşın, bugünkü Ankara’ya göre çok eskimiş ve yetersiz durumdadır.” diyerek yaptıkları durum tespitini, “Ankara kent merkezinde yayalaştırmanın yeniden ele alınması ve Ankara kenti ile ilgili plan bütünlüğü içinde yaya alanlarının geliştirilmesi”nin “...Ankara yerel yönetim gündemine getirilmesi düşünülmelidir.” önerisi ile tamamlamaktadır (Ayoğlu, 2010).

Millî Eğitim Bakanlığı binası 1962-1967 yıllarında gerçekleştirilmiştir; “Y. Sanlı, Y. Tuncer, ve V. Özseri’nin tasarımı olan yapı gerek daha yüksek olan 96 kütlesi, gerek tasarım anlayışı açısından Bakanlıklar Sitesi’ndeki diğer yapılardan oldukça farklıdır (Ayoğlu, 2010).

Cumhuriyet ideolojisiyle kurgulanan bu atölye alanındaki başkentin pek çok mekânı aynı zamanda diğer kentlere de örnek teşkil etmiştir. Zaman içinde her bir bellek mekânı özelinde barındırdığı ideoloji tehdit oluşturmuş, çoğu kez yıkıp yerine yaparak ya da itibarsızlaştırılarak değişime sürüklenmiştir. Adeta Cumhuriyetin kurumlarının ve kentli yaratma çabalarının bir müzesi olabilecek, bellek mekânları kesintiye uğratılarak bütünlüğü bozulmuştur.

Mekânsal araştırmalardan elde edilen bulgular ve değerlendirmeler ışığında, çalışma alanıyla ilgili aşağıdaki kavramlar belirlenmiştir.

İzole

Altta otobüs, üstte dolmuş hatlarının geçtiği Sıhiye Köprüsü’nün hemen yanında, metro çıkışının yakınında yaya ve araç dolaşımının yoğun olduğu, Atatürk Bulvarı ve Mithatpaşa Caddelerinin kesiştiği noktada Abdi İpekçi Parkı oldukça “izole” bir yerdir. Yenışehir Pazarı’nın kurulduğu perşembe günleri harici günlerde kullanıcısı çok az sakin ve sessiz bir mekândır.

Güven, Güvensiz

1935 yılında bütünü tamamlanan Güven Anıtı, Türk halkının güven ve sükun içinde yaşamasını temin eden güvenlik güçlerini anıtlıştırmayı amaçlayan o günkü adıyla Emniyet Abidesi’nin, yer aldığı Güven Park’ın bütünlüğü bozulmuş, bir kısmı dolmuşlar tarafından işgal edilmiş, diğer bir bölümü metro inşaatı için boşaltılmış, meydandan parka yaklaşım aksının Kızılay Kan Bankası ve Nüfus İdaresi’nin tırlarıyla kapatıldığı “güven/siz” bir alan hissi vermektedir. 13 Mart 2016’da parkın hemen yanındaki otobüs durağında gerçekleşen patlamanın hafızalardaki izi de bu hissi desteklemektedir.

Yığılma

Güven Park'ın bazı alanları farklı amaçlara tahsis edilmiştir. Bu durum görüntü ve ses kirliliğine sebep olmakla birlikte söz konusu alanlar parkın diğer bölümlerinin kullanımını da kısıtlamaktadır. Özellikler dolmuşlar parkın bir bölümüne “Yığılmış” gibi görünmektedir. Diğer bir “Yığıntı” da kavşaktan Meydana yaklaşımda karşımıza çıkan kan bağışi aracı, nüfus idaresi tırı ve yan yana yığılmış ATM üniteleridir.

Yasak

Türkiye'nin ilk toplu konut projesi olan ve yapımı 1935 yılında tamamlanan Saraçoğlu Mahallesi'nde kentsel dönüşüm adıyla 2020 yılındaki inşaat çalışmalarından çok önce başlayan alana girme yasağı bugün yüksek panolar arkasında faaliyetler devam ederken de sürmektedir. Saraçoğlu Mahallesi atölye kapsamında inceleme yapmak isteyen ilgili disiplinlerden kişilere bile “yasaktır.”

Karşılaşma

Kızılay Meydanı'ndaki kavşak özellikle gündüz saatlerinde her istikamette yaya geçişlerinin çok yoğun olduğu trafik ışıklarının kontrolünde insanlارın anlık karşılaşp geçiştii bir noktadır.

Temsil, Kök, Emek

Bakanlık binalarının yer aldığı bölge yapı tipleri, kontrollü erişim şekli çalışanlarının profilleri hatta kıyafetleriyle diğer alanlardan farklıdır. Bu alanda devletin otoritesi ve temsil gücü hissedilmektedir. “Temsil” kavramının yoğunlukta hissedildi diğer bir grup alan ise heykellerdir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde mekânlar henüz oluşmadan yerleştirilen heykeller devlet ideolojisini temsil etmektedir. Araştırma sahasına giren heykellerin yapıldıkları dönemde işaret ettiği bazı alt kavramlar da mev-

cuttur. Örneğin Hititler'e gönderme yapan *Hitit Heykeli* "kök" kavramını, Abdi İpekçi Parkı'ndaki *Eller Heykeli* "emek" kavramını çağrıştırmaktadır.

Kayıp

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kamusal alanlarını tanımlayan ve sonrasında kentin yeşil alanları ve yaya aksları için tasarlanan, şehir dışından gelenler için ziyareti önemsenen, bolca fotoğraf çekilen, yakınında seyyar fotoğrafçıların dolaştığı, bazıları buluşma noktası olan heykeller günümüzde insanların yanlarından fark etmeden yürüyüp gittiği, adeta değerleri yitip giden kayıp objelerdir.

Karmaşa

Sıfırdan inşa edilen Yenişehir Atatürk Bulvarı çevresinde planlı olarak gelişirken, günümüze geldiğinde konut kullanımının neredeyse tamamen terk edilmesiyle ticaret ağırlıklı bir yer hâline gelmiş, beraberinde henüz taşınmayan bakanlık ve diğer kamu yapılarında kullanımın devam ettiği bir bölgedir. Ticari kullanım yoğunluğunun hiçbir sınırlama getirilmeyen tabelalara da yansması "karmaşayı" tetiklemektedir.

Kesinti

Hem yaya hem taşıt kullanımının çok yoğun olduğu bölgede yaya kullanımı aniden taşıt trafiğiyle kesintiye uğrayabildiği gibi, hızlı akan taşıt trafiği de aniden değişen tek yön kullanımlarıyla kesintiye uğrayabilmektedir.

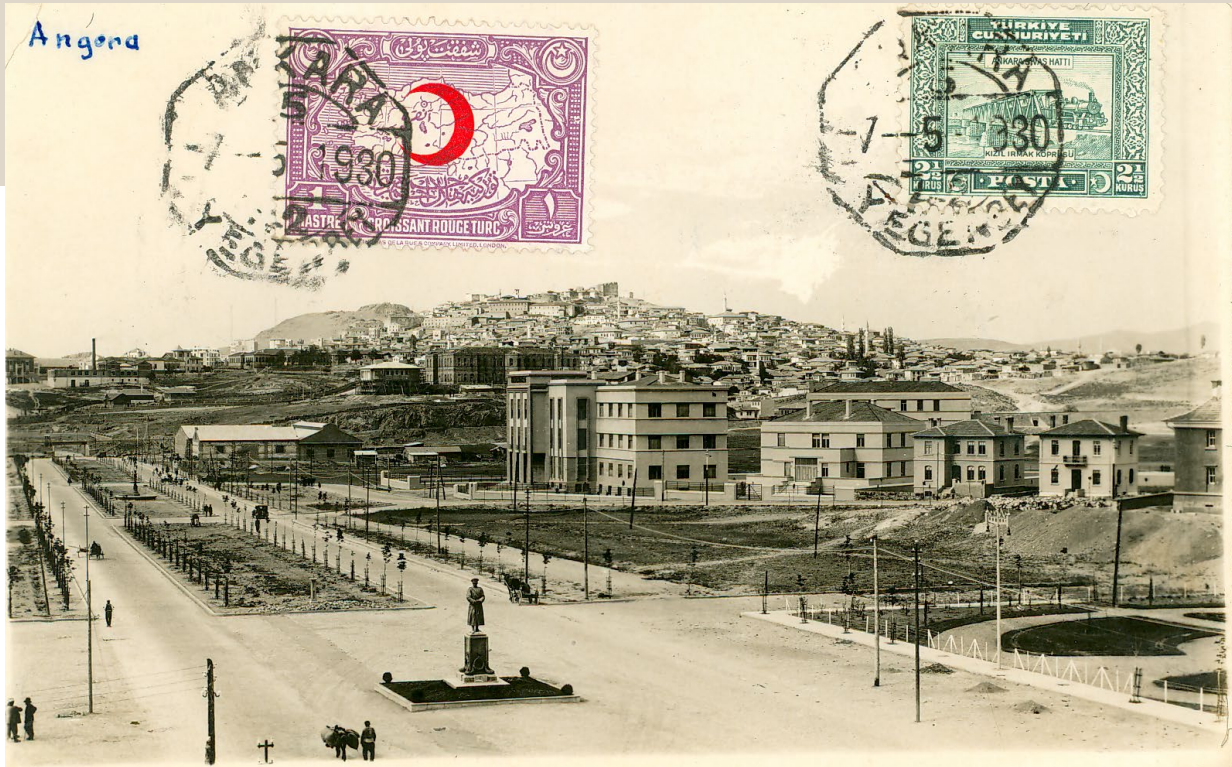
Değerlendirmeler

Özelde 4 numaralı Çalışma Grubu'nun alanına olmak üzere tüm atölye alanı kapsamında bellek mekânlarının yok edilmesine, yıkılıp yeniden

yapılmasına dur denilemezse gelecek kuşaklara kentin belleğinin aktarılmasından söz edilemez. Bütüne yönelik planlanmayan, parçalı müdahaleler bugüne kadar estetik yoksunu mekânlar ve karmaşa yaratmıştır. Bu bölgede mevcut Erken Cumhuriyet Dönemi ve modern mimarlık yapılarını korumak, kamusal kullanıma dâhil etmek için ümit vardır. Kızılay bölgesinde Atatürk Bulvarı üzerinde ve ilişkili paralel bölgelerde en başta tabelaların, üst geçitlerin ve kimliksiz kent mobilyalarının estetik bir süzgeçten geçirilmesi mümkündür. Mevcut parklar ve heykellere geçmişteki itibarları teslim edilerek kentlinin kamusal kullanımının bir parçası olan güvenli alanlar hâline getirilebilir.

Kaynakça

- Ayoğlu, B. O. (2010). *Zafer Anıtı-Güven Park- TBMM” kent aksının var olan durumunun irdelenmesi ve Cumhuriyet aksı olarak yeniden tasarımı (Tez no 297557) (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/>*
- Kaplan, H., ve Acuner, A. (2005). Ankara’da yayalaştırma sorunsalı: Yaya alanlarının yasal çerçeve ve yerel yönetimlerin rolü kapsamında değerlendirilmesi. *Planlama Dergisi*, 4.
- Karaosmanoğlu, Y. (2015). *Ankara. İletişim Yayınları*.
- Öymen, A. (2002), *Bir dönem bir çocuk*. Doğan.
- Şenyapılı, Ö. (2004). *Ne demek Ankara; Balgat, niye Balgat!?! ODTÜ Yayıncılık*.

[illegible]

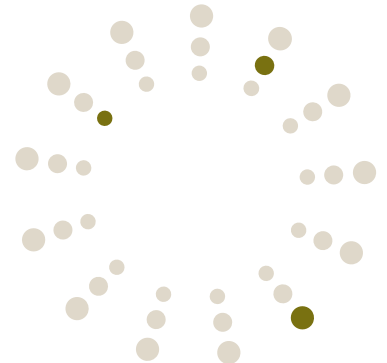
KEMAL ATATURK

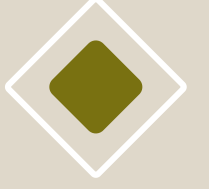
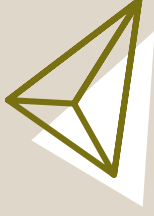
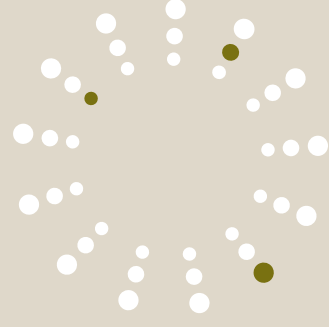

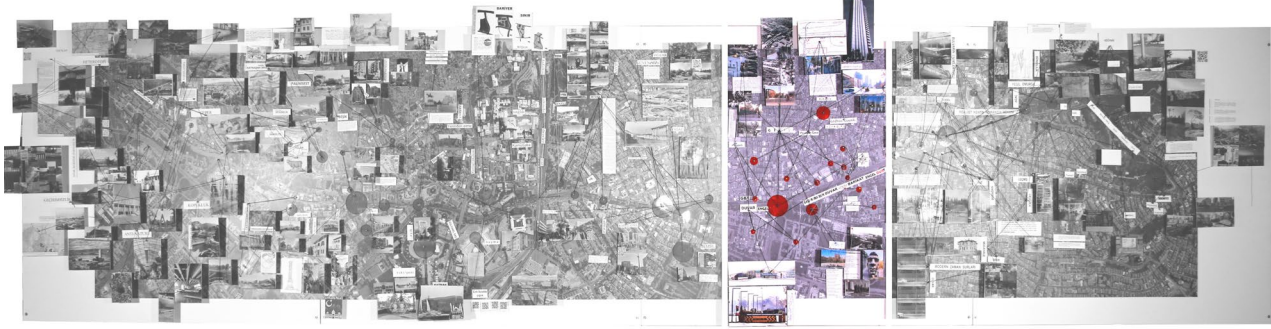

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 5
Bakanlıklar

Bakanlıklar

Ekip Üyeleri

Ceren Öztep Çalışkan

Didem Özay

Duygu Tekin Özel

İsmail Anıl Tatar

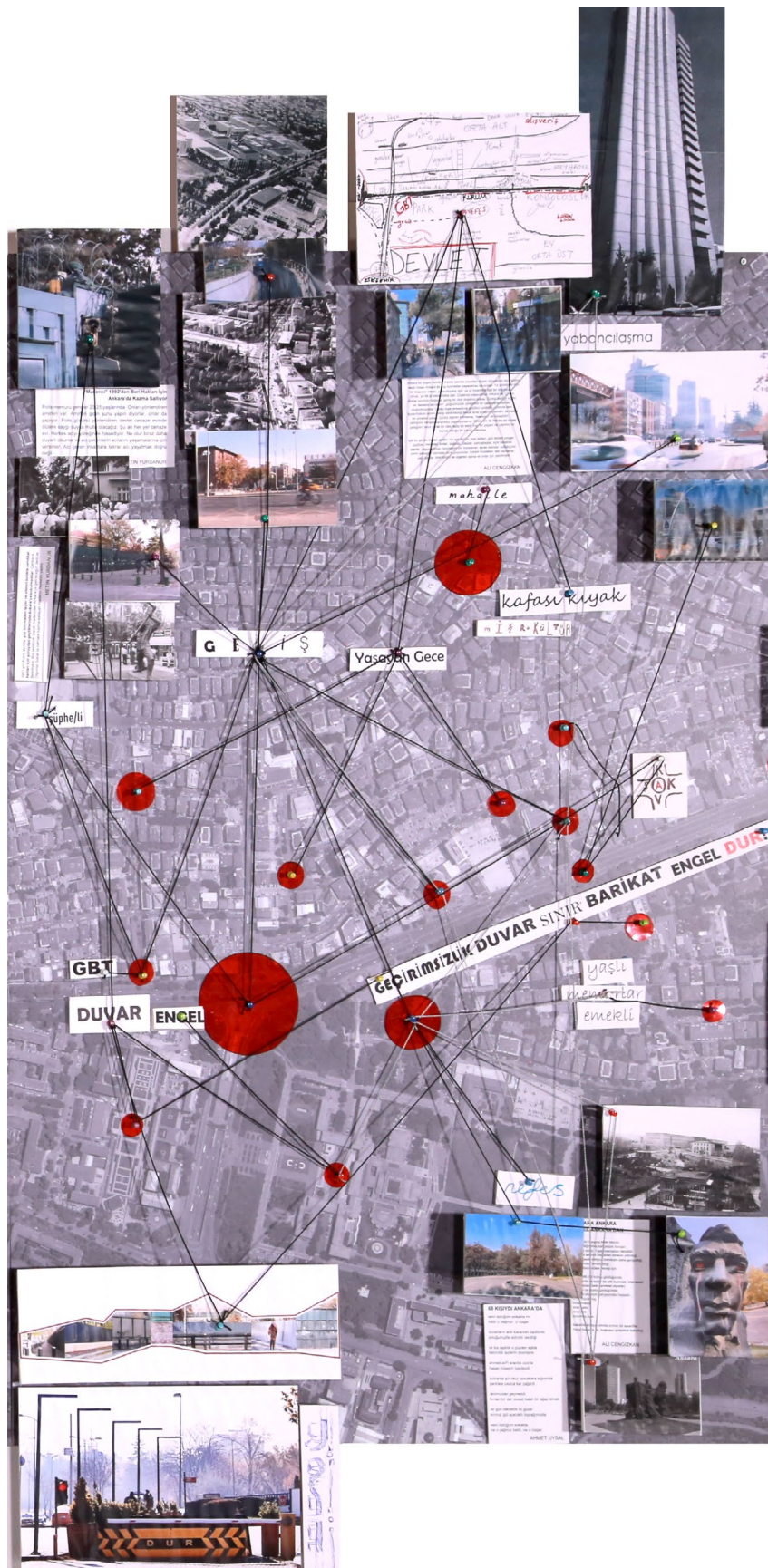
Su Sezer

Çalışma Alanı

Kennedy Caddesi, Hakimiyet-i Milliye Meydanı, Çankaya Meydanı, Kavaklıdere Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Parkı, Atatürk ve Gençlik Heykeli, Bakanlıklar, Elçilikler, Büyük Ankara Oteli, İş Bankası Kulesi, Çağdaş Sanatlar Merkezi, Akay Kavşağı, Atatürk Meydanı, Olgunlar Sokak, Madenci Heykeli

Temel Kavramlar

Geçiş, GBT, Duvar, Engel, Barikat, Sınır, Şüpheli, Nefes, Yabancılaşma, Mahalle, Geçirimsiz

Bakanlıklar

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

“Bakanlıklar” başlığı altında tanımlanan 5. bölge, Atatürk Bulvarı ve aksın çevresinde, İçişleri Bakanlığı ile başlayıp İtalya Büyükelçiliği ile son bulan çalışma alanıdır. Bu alanın içerisinde Meclis, Bakanlıklar ve elçilikler gibi önemli kamu yapılarıyla birlikte Ankara’daki yakın dönem modern mimari örneklerinin ilklerinden sayılabilecek Ankara Grand Otel ve İş Bankası Kulesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra Ankara’nın kentsel belleğinde yeralan, Metin Yurdanur’un Madenci Heykeli ve Tesk Heykeli çalışma alanındaki önemli mekânsal referanslardır.

Mekândaki hareket izlendiğinde, Olgunlar’dan Kennedy Caddesi’ne taşıtların yer altında, insanların yer üstünde, giderek hızlandığı söylenebilir. Başkent’in ilk idari merkezi Hakimiyet-i Milliye Meydanı’ndan Çankaya Köşkü’ne uzanan hattın bu bölümünden önceleri uzun zaman Kavaklıdere geçmiştir. Bunun devamında, kavaklarla çevrili alçak duvarlı bahçeleriyle büyükelçilik binalarının yerleştiği görülür (*Kayıp suyun izinde*, 2016, 16 Şubat). Arkasından bakanlıklar aksının nihai noktası Türkiye Büyük Millet Meclisi, ardı sıra Meclis (Milli Egemenlik) Parkı, Büyük Ankara Oteli, İş Bankası, Çağdaş Sanatlar Merkezi gelir. İdari merkez bir süre burada duraklamıştır. Merkez, şimdilerde batıya doğru ilerlemektedir. Gündelik hayat ise bulvarın doğu ve batı paralelindeki ara sokaklarda kentin güneyine doğru akışını sürdürmektedir. Gözlemlere göre, Atatürk Bulvarı’nın kullanıcıları bulvarın iki yakasının Akay ve Kennedy’deki kaotik buluşma noktalarından birinde doğuya veya batıya dönmeyi ıskaladığı için, bir yanda geçirimsiz duvarlar diğer yanda hızla akan araç trafiği ile daraltılmış kaldırımlarda koşar adım ilerleyerek diğerine ulaşmaya çalışırlardır.

Erken Cumhuriyet Devrinde Ulus ve civarında hayata geçirilmeye çalışılan modern Türkiye ideasını yansıtan kurumların zamanla tam olarak bu alanda konumlandığı söylenebilir. Bu kurumlar sırasıyla; birinci ve ikinci Meclis yerine bugün kullanılmakta olan Holzmeister’in mimarlığını üst-

lendiği Meclis, Ulus'ta yer alan Millet Bahçesi yerine Millî Egemenlik Parkı, Ankara Palas yerine Ankara Grand Otel, İş Bankası eski binası yerine İş Bankası Kulesi ve Sıhhiye'de yer alan Sergi Evi Binası yerine Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi tam olarak bu alana konumlandırılmıştır. Bu alan, farklı modernlerin, farklı zaman uygulamalarını deneyimleme fırsatı sunması açısından özel bir yere sahiptir. Atatürk Bulvarı üzerinde merkezin zaman içerisinde nasıl kaydığını izlemek mümkündür. Bugün bile bu hareketin devam ettiği, içi boşalan İş Bankası Kulesi ve Ankara Grand Oteli'nin eski anlamlarını yitirdiği, Bakanlıkların teker teker taşındığını görülebilir.

Çalışma alanıyla ilgili bu temel tespitler ve yerinde yapılan gözlemlerden yola çıkarak aşağıdaki kavramlar üzerinden mekânın tanımlanabileceği değerlendirilmiştir.

Geçiş, GBT, Duvar, Engel, Barikat, Sınır

Atatürk Bulvarı otobanlaşmış yeni kimliğiyle, sağ kanatta yaya olarak durmadan, bakmadan, görmeden ilerlemenin gerektirdiği bir baskıyla ve modern Türkiye ideasının Ulus'tan bu noktaya taşınmış olması sebebiyle geçiş kavramı üzerinde durmamıza sebep olmuştur. Bakanlıklardan İtalya Büyükelçiliği'ne kadar olan kısımdaki deneyimler sonucu “GBT, duvar, engel, barikat, sınır” kavramları öne çıkmıştır.

Alana dair bu ilk çıkarımlar bize çeşitli katmanlarda işleyen bir üst kavram olarak “geçiş”i getirmiştir. Bulvarın bu bölümü, yalnızca kentin idari, ticari ve kültürel merkezinin zaman içerisinde bulvar boyunca güneye doğru geçişinin önemli bir durağı ve odağı değil, aynı zamanda merkezin günümüzde batı yönünde ilerlemekte olduğu aksı oluşturan Eskişehir Yolu ile buluştuğu yerdir. Bugün bulvarın iki yakasına geçirimsiz sınırlar hâkimdir. Bir yanda yüksek duvarlar ardında Meclis ve büyükelçilikler, diğer yanda ise salt görsel olarak erişilir kamu ve özel kuruluşlara ait yapıları, hemen arkasında daha kompleks ve küçük ölçekli dokuya geçişi mümkün kılan ara sokaklara geçişe nadiren izin vermektedir. Oysa bir kez bu dokuya nüfuz edildiğinde, alanın yönetim, ticaret, kültür ve barınma işlevlerini bir arada barındırdığı, kentli deneyimininse bu işlevler arasında hızlı geçişlerle anlam bulduğu anlaşılmaktadır. Gündelik hayatın ara sokaklarda devinen girift dokusunun bulvarla buluştuğu mekânlardan

başlayarak, kentlinin de çoğu zaman bir anda şüpheliye dönüştüğünü algılamak mümkündür.

Şüpheli

“Şüphe - Şüpheli” kavram çifti, saha çalışması deneyiminde en öne çıkan bulguların başında gelmektedir. “Duvarlar, barikatlar, engeller, kameralar, dur tabelaları” ile bulvar boyunca mekân deneyimi sınırlanmış olan kentlinin, anlık bir duraksaması ve hatta bakışı, güvenlik görevlilerinin sürekli gözetimi ve sıklıkla da uyarıları ile karşılanmaktadır. Böylelikle, siyasal erkin mekânda, bakanlık ve meclis yapılarının fiziksel mevcudiyeti ötesinde, baskı araçları ile varlık gösterirken, erkin meşruiyetini sağlamak için tanımlanan muğlak düşmanı, şüpheliyi oynama görevinin de kentliye verildiği söylenebilir.

Akay Kavşağı üstündeki battı-çıktı artığı Atatürk Meydanını çevreleyen, bakanlıklar aksının devamı olan girişi dikenli tellerle kapatılmış TBMM binası etrafında devriye gezen kolluk güçleri ve görmenin mümkün olmadığı ama görülmenin kaçınılmaz olduğu büyükelçilikler, kentliden şüpheli yaratma pratiğinin çeşitli yüzleri olarak değerlendirilirken, Olgunlar Sokak’taki Madenci Heykeli ve çevresi, bu kavramın mekândaki sürekliliğini ifade etmek için seçilen odaktır. Yapıldığı günden bu yana heykel etrafında oluşan sınırlı kamusalılık, çalışma alanımızın çeşitli katmanlarının bir aradalığı ile tanımlanmıştır. Heykeltraş Metin Yurdanur, 1993 tarihli eserini, Ankara’ya varması engellenen 1991 Büyük Madenci Yürüyüşü’nün sembolik olarak kente getirilmesi olarak ifade etmektedir (Gündüzalp, 2020). Yakın tarih, bu alanda emekçi hareketine ait pek çok deneyim barındırır. Kentlinin sokakta yürümesinin dahi şüphe uyandırdığı bu bölgede heykel, mücadelenin bir varlık alanı ve temsilcisi olarak olağan şüpheli rolünü devralır. Heykelin yapıldığı yıldan bugüne komşu büyükelçiliğin aşama aşama yükselen duvarı, bu sembolik şüpheli olma hâlini vurgularken, bulvar boyunca gündelik hayat yoğunlaştıkça yükselen duvarların da bir temsilini sunmaktadır. Hemen bu duvarın altında kitapçılar, gece kulüpleri, bankalar, büfeler arasındaki bu sıkışık alanda heykel, kentliye bulvar boyunca yasak olan duraksamanın direniş geleneği ile mümkün olduğu bir nefes alanı açmaktadır.

Nefes ve Yabancılaşma

“Nefes,” Meclis Parkı odak alınarak üretilen bir kavramdır. Sınırlar, gözetim ve hızla tanımlı bu alan içerisinde park, nefessiz kalmış bir nefes alanıdır. Şimdilerde geçtiğimiz birkaç on yılın anılarında aktarılan kamusal canlılığı görülmese de parktaki dinginlik içinde kentlinin sesini belli belirsiz de olsa duymak mümkündür. Rahmi Aksungur’un 1986 tarihli Atatürk ve Gençlik heykeli üzerindeki anonim katkı, Ankara’nın direngen sosyal ve kültürel pratiklerini örneklemektedir. Heykelin çeşitli tarihlerden hemen tüm fotoğraflarına eşlik eden Büyük Ankara Oteli ve İş Bankası Kulesi ise, Türkiye’nin yüksek binalarla tanışma pratiklerini hatırlatırken, yoğunluğu artan, pratikleri değişen, hızlanan kent yaşamının getirdiği “Yabancılaşma” kavramını mekâna taşımaktadır.

Mahalle ve Geçirimsiz

“Mahalle” kavramı ile, Atatürk Caddesi’ne hâkim olan hız ve yükseklik içinde atomize olan kentlinin, bulvarın hemen doğusunda ve batısında hâlâ mekâna ait hissetmesine, gündelik çaba ve neşeye, bir aradalığa ve üretkenliğe dikkat çekmek istenmiştir. Çalışma alanının bu kısımları sadece sakin konut dokusunu değil, canlı gece hayatını ve çok sesli kültürel üretimi de barındırmaktadır. Ankara’nın geçtiğimiz yüzyıl boyu ev içleriyle, sıkı ilişkilerle iç içe anılan kültürel ve entelektüel üretiminin sürekliliğini mahallenin sokak aralarında, bodrum katlarında durmadan yeniden belirip dönüşen, tiyatrolar, atölyeler, konser salonları ile gözlemlemek mümkündür. Bulvar’ın sağ kanadı ne kadar resmî ise sol kanadı da bir o kadar mahalledir. Çoğunlukla emekli, memur ve öğrencilerin yaşadığı bu bölge yolun sağ tarafına göre daha ucuz konutların yer aldığı, orta gelir düzeyine sahip, eğitilmiş kesim için ulaşılabilir mekânların ve dükkanların olduğu bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tarafta yürürken şehri deneyimlemek, bir yerde oturmak, beklemek, bakabilmek ve görebilmek karşı tarafa nazaran çok daha kolaydır. Çalışma alanımızın görünüşte en sabit ve kalıcı unsurları olan geçirimsiz, devlet ve büyükelçilik yapıları duvarlarının ardından başka yerlere taşınırken, bu kültürel süreklilik alana ve Ankara’ya dair belki de en kalıcı değer olarak düşünülebilir.

Kaynakça

Gündüzalp, T. (6 Kasım 2020). *Balerinler yine dansetsin*. Ayrancım <https://ayrancim.org.tr/?p=8416>

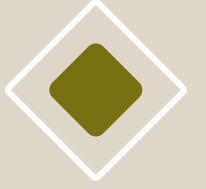
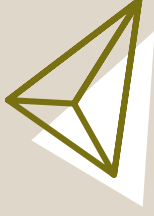
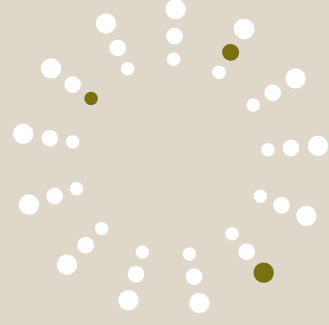
Kayıp suyun izinde. (2016, 16 Şubat). *Huzurdankale*. <https://huzurdankale.wordpress.com/2016/02/16/kayip-suyun-izinde/>

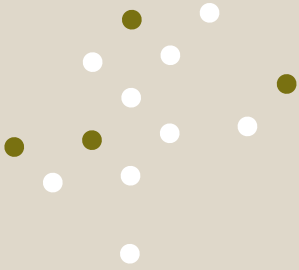

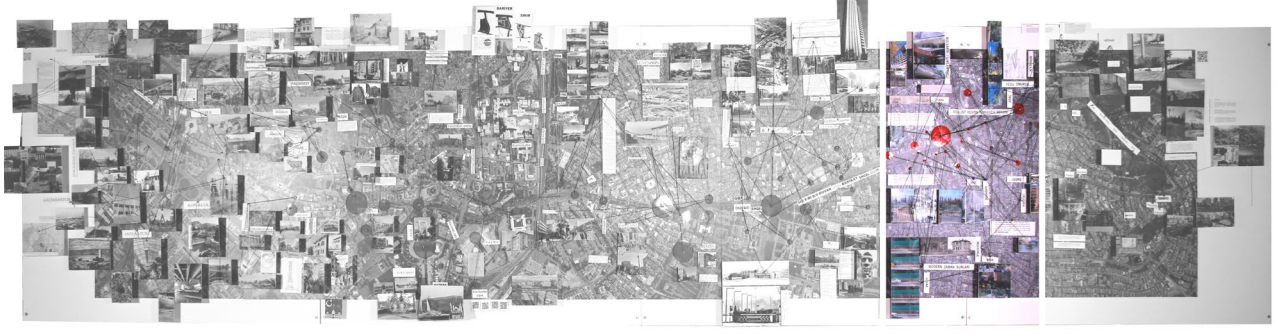

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 6
Kavaklıdere

Kavaklıdere

Ekip Üyeleri

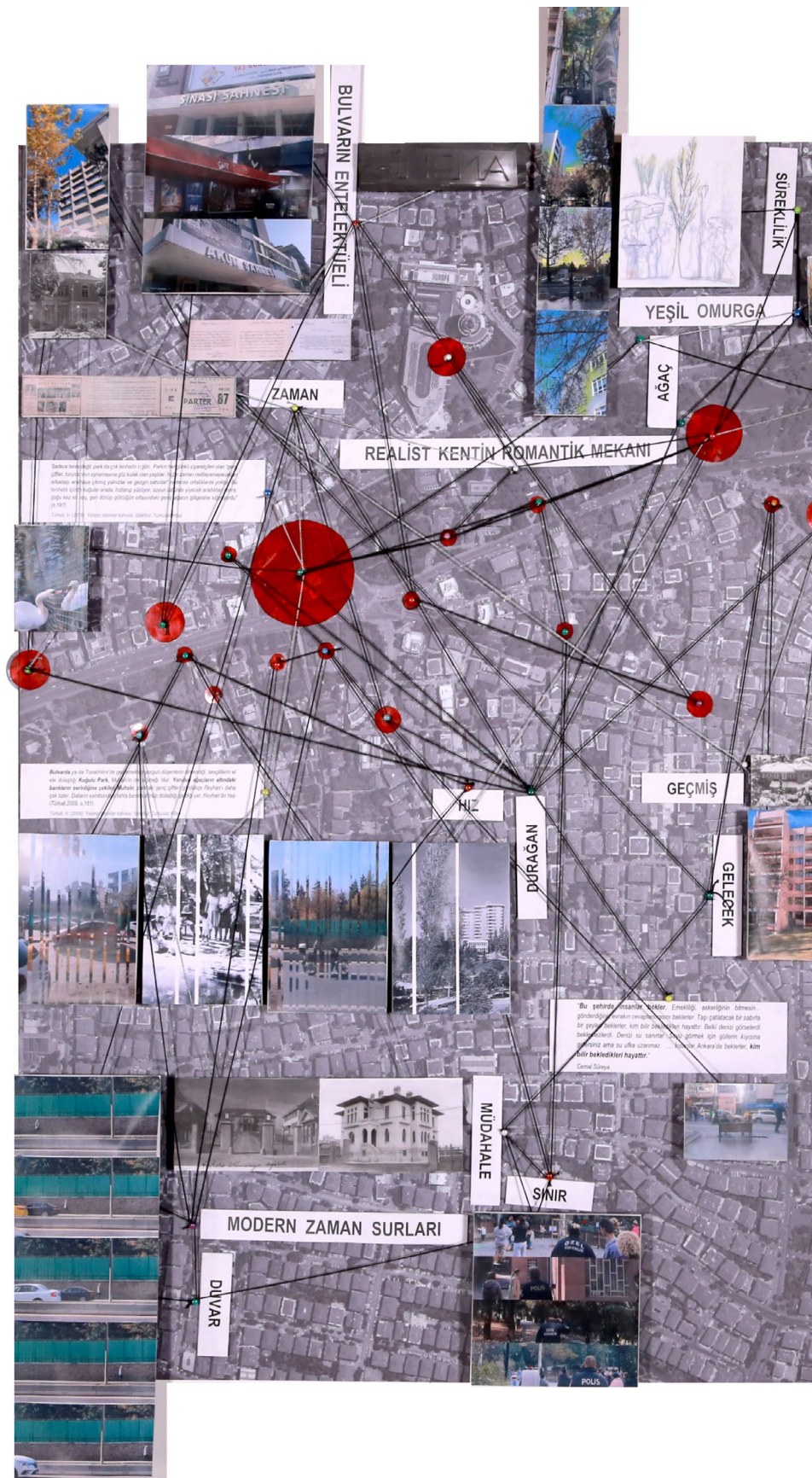
Aysema Ülke
Bilge Karakaş
İdil Ece Şener
Özlem Atay
Su Kardelen Erdoğan

Çalışma Alanı

Celal Bayar Köşkü, Elçilikler, Tunalı Hilmi Caddesi,
Tunus Caddesi, İran Caddesi, Kuğulu Park, Karum,
Seğmenler Parkı, Cinnah Caddesi, Kavaklıdere,
Paris Caddesi

Temel Kavramlar

Modern Zaman Surları, Realist Kentin Romantik Mekânı,
Yeşil Omurga, Bulvarın Entelektüeli

Kavaklıdere

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Çalışma alanı, Atatürk Bulvarı 6. Bölgeyi kapsamaktadır. Celal Bayar Köşkü ile başlayıp İnönü köşkü ile biten bu kent parçasında elbette ki gündelik hayatta hafızalarda yer edinmiş pek çok mekândan söz etmek mümkündür. Kent belleğinin izini sürdüğümüz bu çalışmada, elde edilen bulgular dört kavram etrafında çeşitlenmiştir.

Modern Zaman Surları

Bu kavramlardan ilki modern zaman surlarıdır. Kavram, yeni devletin İstanbul'dan Anadolu'ya -Ankara'ya- kayan merkezinde, diğer ülkelerle olan bağlantı ve ağları sağlamak üzere, elçilik binalarına işaret eder. Bireysel ve kolektif deneyimler değerlendirildiğinde, Atatürk Bulvarı'nın bu parçası boyunca kentliye büyükelçilik sınırlarının dört metrelik metal duvarları, dikenli telleri, kurşun geçirmez kulübeleri ve güvenlikleri eşlik etmektedir. Kentliler günlük hayatın ritminde, kapılar ardında başka dünyalara ev sahipliği yapan bu mekânların önünden geçerler. Bugün elçilikler, yüksek duvarlarıyla mekânın kentle olan keskin sınırlarını belirler ve modern zaman surlarını çağrıştırır, bir bariyer oluşturur. Bu bariyerin üst düzey bir korumaya işaret ettiği düşünülebilir. Mekân bu yönüyle kenti deneyimleyen kişide bir tedirginlik hissi uyandırır ve onu bulvarın aksi yönüne doğru iter. Bu bölgedeki tarihin tanıkları ise kavaklar ve onların arkasına inşa edilmiş elçilik yapılarıdır. Günümüzün aksine, Vekam arşivinden elde ettiğimiz Cumhuriyet Dönemi'ne ait fotoğraflar ışığında, Almanya ve Amerika büyükelçiliklerinin oldukça naif ve geçirgen, göz ilişkisini kesmeyen çitlerle bulvardan ayrıldığı tespit edilmektedir. Bu yüksek duvarlar, bahsi geçen öğelerin kentlinin belleğinde yer etmesini engelliyor olabilir mi? sorusu akıllara gelmektedir.

Realist Kentin Romantik Mekânı

Bulvarın bu bölümünde dikkat çeken öğelerden bir tanesi de trafik sesidir. Bu rahatsız edici ve uyarıcı sesler Bulvardaki işitsel belleği oluşturan öğelerdendir. Kentin ritmi bu parçada hızlı bir akış seyretmektedir. Bu uyarılar yayaları rahatsız eder ve bir an önce bulvarı terk etmek isterler. Bu nedenle yürüme için trafiğin daha yavaş aktığı Tunalı Hilmi Caddesi'ni tercih etmeleri olası bir sebeptir. Otomobiller ise son ışıklardan sonra hızını artırmakta ve battı çıktılarla neredeyse bulvarı adeta bir otoban gibi kullanmaktadırlar. Tam da bu noktada Kuğulu Park kalabalıktan, trafik seslerinden bir an için uzaklaşılacak bir kent mekânını oluşturmaktadır. İşitsel bellek bu noktada tekrar devreye girerken sesin merkezinde, sesten ırak bir mekân ortaya çıkmaktadır. Bu mekân bulvar boyunca hareketi bölerek bir istirahat mekânı sağlamaktadır. Artık zaman bu noktada hissedilir derecede yavaşlamakta ve ikinci kavramımız olan realist kentin romantik mekânı oluşmaya başlamaktadır. Bu oluşuma çeşitli unsurlar katkı sağlamaktadır; örneğin parktaki banklar sevgilileri, yaşlıları ağırlayarak, zamanın yavaşlamasına yardımcıdır. Çocuk sesleri ise bir hareket unsuru olarak şimdiye geçişi sağlamaktadır. İsmi parka veren kuğular ise kaderlerini kabul etmişçesine, sınırları çizilmiş suyun içerisinde sabah-tan akşama değin salınmaktadır. Zaman mekân birlikteliğinde, zamanı yavaşlatan öğelerden bir tanesi de kuğuların ritmidir. Tüm bu imajların toplamında realist kentin romantik mekânı oluşmaktadır. Kuğulu Park, kentin en sevgili ve nostaljik buluşma noktalarından bir tanesidir. Ankara rehberlerinde kente gelen yabancılara önerilen gözde mekânlardan olan bu park, yabancılar için kentin merkezî noktalarından bir tanesine konumlanmış bir dinlenme alanı olsa da Ankaralılar için anılar deposuna işaret eden bir bellek mekânıdır.

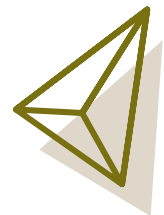
Yeşil Omurga

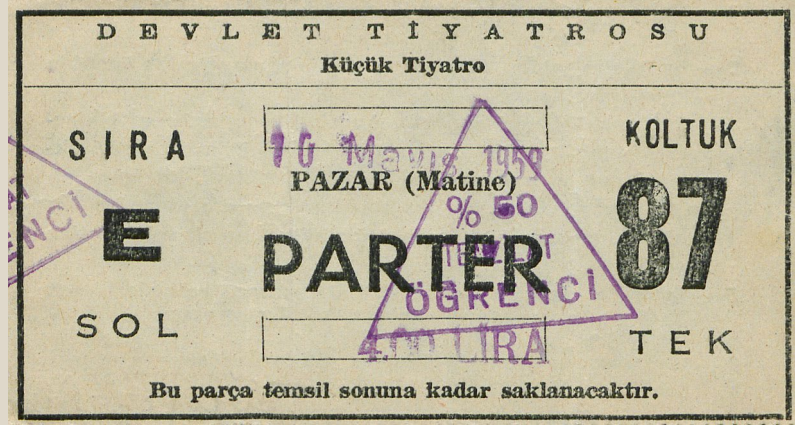
Üçüncü kavramımız olan yeşil omurga yine Kuğulu Park'a işaret etmektedir fakat bu kez parkın fiziksel yönüne vurgu yapılmaktadır. Bulvardaki diğer park olan Seğmenler parkı da bulvar üzerindeki hareketi kısa süreliğine yavaşlatan mekânlarından bir tanesidir. Cemal Süreya'nın bahsettiği gibi "Bir

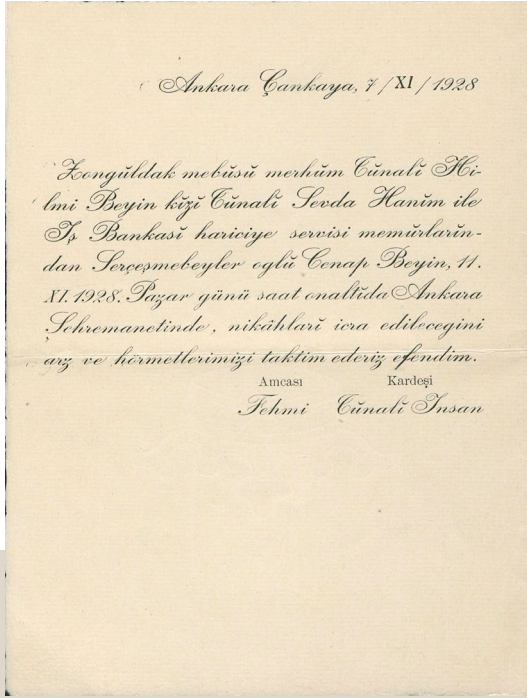
suyu deniz yapan ufuk yoktur Ankara’da.” Ancak adını aldığı ve belleğin- de dere izlerinin olduğu Kavaklıdere suya, ve suyun verdiği hisse pek de yabancı sayılmaz. “Bir plancının görevlerinden birinin, bağlantıların yeşil şeritlerle sağlandığı, doğal dere, göl, orman, koruluk ve vadileri de içeren bir yeşil alanlar ağı oluşturmak olduğunu” ileri süren Jansen tarafından planlanan bu omurga, elçilikleri içine alan yeşil alanı, Kuğulu Park’a ve bulvardaki diğer park olan Seğmenler’e bağlayıp 7. bölgedeki Botanik Park’a ulaşmaktadır.

Bulvarın Entelektüeli

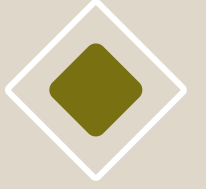
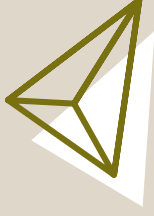
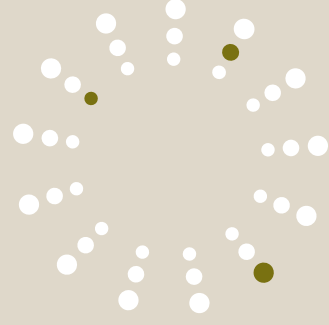
Bulvarın Entelektüeli olan dördüncü kavram ise bölgenin kültür ve sanat yapılarına işaret etmekte ve kentlinin deneyim alanlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Bulvar üzerinde yer alan entelektüel mekânları oluşturanlardan bir tanesi ise “Dilimiz kimliğimizdir” deyişini ilke edinen millî kimlik inşasını, kültüre ait değerleri barındıran dilin incelenmesi ve çalışılması üzerine inşa eden Türk Dil Kurumudur. Akün ve Şinasi sahneleri ve bölgede bulunan pek çok özel tiyatro ve atölye merkezleri sanatın ve sanatçının kentli ile buluşması için mekân oluşturur. 1927 senesinde kentin ilk balosunun düzenlendiği, konserlerin, sergilerin, ilmi toplantıların, bahçesinde ata binme yarışlarının yapıldığı, İsmet İnönü ve ailesinin neredeyse yarım asırlık hayatına tanıklık eden Pembe Köşk, burada geleneklerine bağlı, modern Türk aile yapısının temsilini sunan bir hafıza mekânına işaret etmektedir. Günümüzde müze olarak kullanılan bu mekânda, İsmet İnönü ve ailesinin eşyaları dönemin temasına uygun olarak yeni objelerle sergiler tasarlanmakta, böylece belleğin inşası tekrar kurgulanmakta ve aktarılmaktadır.

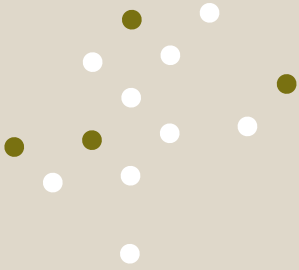

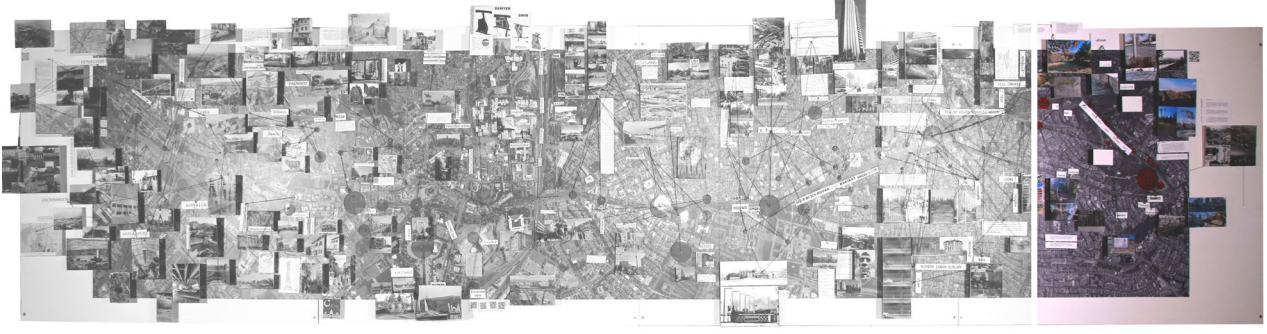

Ankara Kent ve Bellek Atölyesi
Grup Çalışmaları
Bölge 7
Atakule ve Çevresi

Atakule ve Çevresi

Ekip Üyeleri

Beliz B. Şahin

Betül Aybüke Meral

İzel Öztürk

Yaz Ertürk

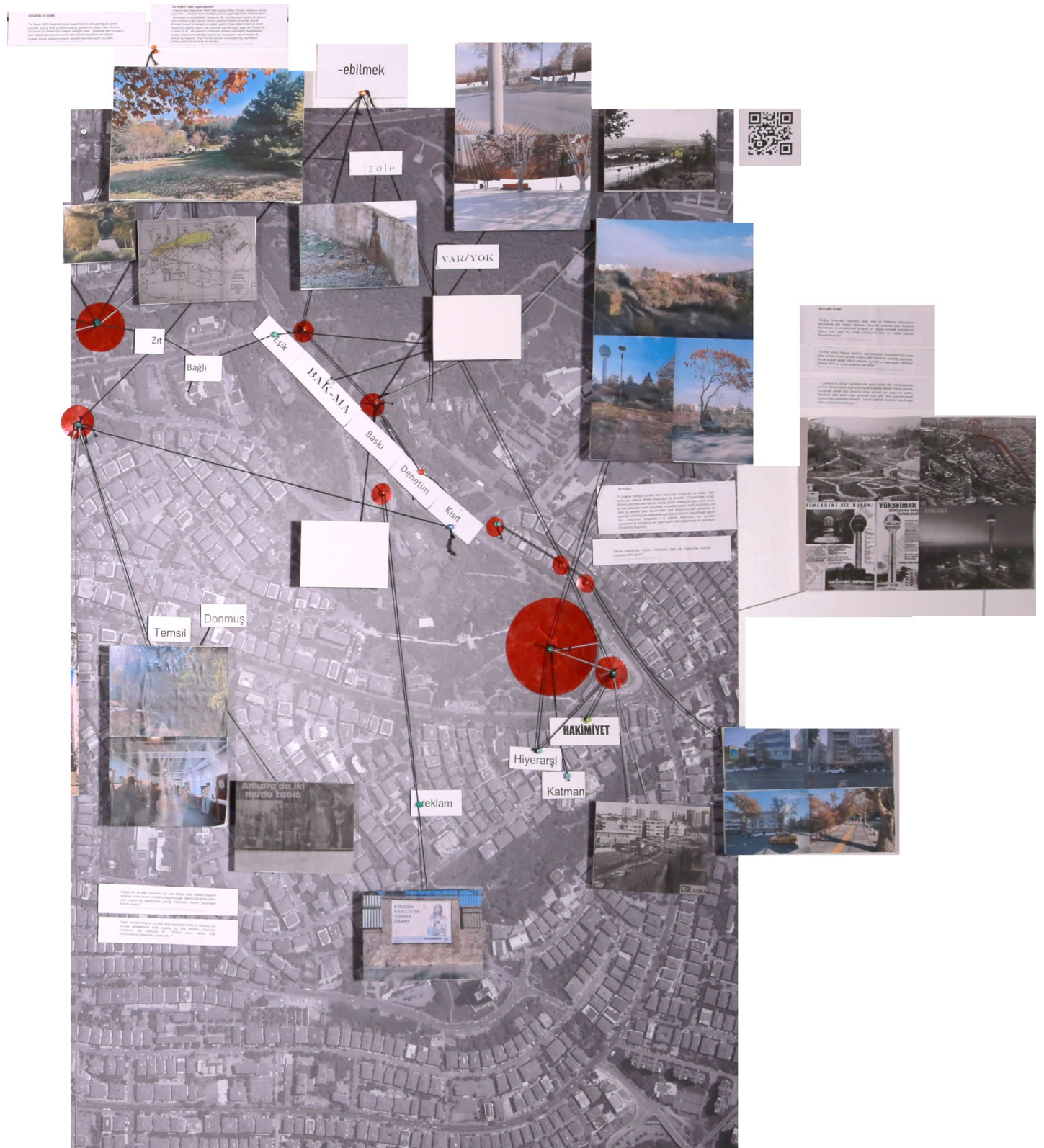
Zeynep E. Gönen

Çalışma Alanı

Atakule, Cinnah Caddesi, İran Caddesi, Çankaya Caddesi, Botanik Parkı, Çankaya Köşkü, Seğmenler Parkı, İnönü Heykeli, İnönü Parkı, Pembe Köşk, Konsolosluklar, Portakal Çiçeği Vadisi

Temel Kavramlar

Hakimiyet, Doğaya Geçiş, Kısıt, Denetim, Bakma, Bakılma, Baskı, Zıt, Bağlı, Eşik, Temsil, Donmuş

Atakule ve Çevresi

Mekânsal araştırma: Bulgular, Tespitler ve Değerlendirmeler

Atölye çalışması için belirlenen alanın Güney sınırında kalan 1 kilometre uzunluğundaki aks ve yakın çevresi 7. Gurubun çalışma alanıdır. Çalışma alanına aks devamlılığı bakımından bütünlük sağlaması için Atatürk Bulvarı'ndan Atakule'ye doğru erişimi sağlayan Çankaya Caddesi de yakın çevre kapsamında mekânsal araştırmalara eklenmiştir. Çalışma alanında ilk gözlemleri yapmak üzere alan gezisinin buluşma noktası Atakule olarak belirlenmiştir. Buradaki gözlemler, çalışma alanı sınırlarının yalnızca Atatürk Bulvarı'nın fiziki sınırıyla belirlenemeyeceğini göstermesi açısından önemlidir.

Kentsel mekânın, adlandırılmış ve sınırlandırılmış alanlar üzerinden ele alınamayacağına dair sezgisel deneyim çalışma için önemli bir başlangıç referansı olarak değerlendirilmiştir. Çalışma alanının topografik olarak aksın en yüksek noktasında kentin imge değeri niteliğinde bir yapıyla vurgulanması ise alan gezisinde diğer referansları yakalamak için bir başka önemli referans hâline gelmiştir. Atakule'den Botanik Park boyunca Çankaya Caddesi'ne doğru Atatürk Bulvarı'na iniş süreci ise deneyimimizin ana kavramı olarak tanımladığımız “e-bilmek” kavramının temellerinin tartışıldığı sürecin başlangıcı olmuştur.

Hakimiyet, Doğaya Geçiş

Atakule'nin simgesel değeri haricinde aksın topografya sebebiyle doğal bir referans hâline geldiği ve bu referansın sunmuş olduğu manzara avantajı alanın en güçlü görsel verilerinden biri olarak ele alınmıştır. Alanın bu noktasında deneyimimizi kavramsallaştırmak adına tanımladığımız hakimiyet kavramı fiziksel olarak hem Atakule'nin yapısal özelliklerini hem de aksın özelliklerini tanımlamaktadır. Kent ile kurduğu gözlemci ve gözlenen ilişkisi Atakule'nin şimdinin hafızasında çevre yapılaşma

ile hiyerarşik bir ilişki kurduğu söylenebilir. Yapının kullanıcıya sunduğu deneyim incelendiğinde ise alışveriş merkezi olarak işlevlenmiş yapının, günümüzde kenti gözlemlene işlevinin dahi yasaklarla sınırlandırıldığı ve ticari bir unsura dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu nedenle Atatürk Bulvarı üzerinde kent deneyiminin başlangıç noktası olarak belirlenen, kamuya açık odak noktalarından biri olan Atakule’de hissedilen baskı ve kontrol hissi, Şimdi’nin bir verisi olarak alınmıştır.

Atakule ve aksın sunmuş olduğu panorama ile beraber çalışma alanındaki en önemli kentsel boşluklardan biri olan Botanik Park ise yükselen bir aks ve yapılaşmanın ardından kent içerisinde kullanıcısına çok farklı katmanlarda deneyim sunmasıyla bir diğer referans noktası olarak belirlenmiştir. Bu referans noktası, 2 yüksek kot arasında, kentliye doğa içerisinde bir geçiş mekânı sunmasının yanında kentin seslerinden, karmaşasından izole bir mekân olarak da adlandırılabilir.

Botanik Park, geçmişte Seğmenler’e göre daha sakin kalmasıyla öne çıkan, günümüzde de bu özelliğini devam ettiren ancak bu sessizliğin bir terk edilişle de ilişkili olarak ifade edildiği bir konumdur. Bu terkediliş kimi zaman parkın bakımsızlığı, kimi zaman içerisinde âtıl kalmış ve bir zamanlar park kullanıcısının hafızasında yer edinmiş sera yapısıyla nitelendirilebilir.

*“1970’te açılan Botanik Parkı’nın tam ortasında konumlandırılan sera, daha öncel-
eri ender görülen onlarca bitki türüne ev sahipliği yapıyordu. Ancak aradan geçen
yılların ardından ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle Botanik Parkı’nın serası kaderine
terk edildi” (Gün geçtikçe çürüyor, 2018, 16 Şubat).*

Arşiv araştırmasında elde edilen bulgular ile seranın geçmiş dönemlerde kentlinin önemli bir etkileşim merkezi olmasının yanında, kente eklenilen doğa içinde de türlü bitkilerin üretimi ve alışverişinin yapıldığı yeni bir katman oluşturarak hafızalarda yer edinmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Kısıt, Denetim, Bakma, Bakılma, Baskı

Atakule'ye dair elde edilen arşiv verileri yapının kente şimdiye nazaran daha yakın bir kot ilişkisi kurduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda yapılan araştırmalarda kamusal yaşamın önemli bir parçası olduğu da görülmektedir. Buna dair bir görüş yazısı:

“O Atakule farklıydı şimdiki daha farklı tabii. Orada bir ruh vardır...Tabii bizim için Atakule demek Dreamland de demektir. Çarşambaları girişin bedava, jetonların yarı fiyatına olduğu gündü. Ankara’da öğrencilerin okulu en çok astığı gün neden çarşamba zannediyorsunuz? Artık dreamland yok ama bu gelenek halen devam eder...Tıpkı Ankara’nın eski görüntüsü ve güzelliği kalmadığı gibi Atakule’de eski Ankara ile tarih olup gitmiştir benim için... Ankara’nın simgesidir.... O yıllarda Ankara’nın her yerinden görünmesi ile ünlüydü ve her gece başka renk ışıklandırma ile muhteşem bir görüntü oluşturdu.” (Atakule, 2018).

Bu noktada Atakule bir zamanlar 7’den 70’e herkesin çeşitli ihtiyaçları için kullanabildiği kamusal özelliğini önde tutan bir yapı iken günümüzde daha çok sermayenin öne çıktığı, geçmişe nazaran daha kısıtlı ve kontrol altında bir kullanım alanının vaat edildiği bir simge yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette imgesel değerini sürdürdüğü ve Ankaralının kentsel belleğinde önemli bir yeri olduğu gerçeği kaçınılmazdır.

Çankaya Köşkü, Meclis Başkanlığı konutu ve elçilikler gibi üst düzey güvenlik önlemlerinin cadde gibi kamusal bir alana esaslı bir biçimde yansıdığı çalışma alanının bu kısmı ise, kamusal alanı deneyimleyen birer kentli olarak kısıtlı ve denetim altında hareket ettiğimiz, baskıyı şiddetli bir biçimde hissettiğimiz ve artık çevremize “bakma”mamız gerektiğini mekânsal ve direkt sözlü uyarılarla deneyimlediğimiz bir alana dönüştü. Bu bakmama eylemi cadde boyunca hafızalarımızda kopukluklar yaratan kentsel kararlar sonucunda, cadde üzerindeki yapılaşmalar ile kurulabilen tek ilişki reklam panoları gibi pazarlama unsurlarına ya da kentli üzerinde sürekli bir gözlemlenme hissi yaratan, baskı altında tutan güvenlik kameraları ve güvenlik görevlilerine indirgenmiştir. Bu noktada elde edilen veriler de bu nedenle kısıtlıdır. Bu cadde üzerindeki deneyim, tüm bu kavramlar ışığında fiziksel olarak olunan / var olan ama görsel olarak ya da deneyimden yoksun / yok olan üzerinden kavramlaştırılmıştır.

Çankaya Caddesi bugün üst düzey güvenlik önlemleri sebebiyle üzerinde neye benzediğini nasıl düzenlendiğini bile asla bilemeyeceği-

niz yapıları göremediğiniz ve acaba burada ne var dediğiniz yerleşkelerle çevriliyken, arşiv araştırmasında ulaşılan eski bir fotoğrafta Çankaya Köşkü'nün mimari detaylarını yine aynı caddede yürürken görebileceğiniz bir kent aksı olarak karşınıza çıkmaktadır. Geçmiş ve şimdi arasındaki değeri kurtulmama, kentin modernleşme sürecinde simgesel değeri olan cadde üzerinde yer yer yapıların, güvenlik vb. nedenlerle çeşitli kısıtlamalarla kentten koparıldığı ve kentli hafızasından silindiği gözlemlenmiştir. Artık bu mekânlar yalnızca görsel olarak deneyimlenebilir olmamasının yanında Cadde üzerinde de kentli için bir baskı kurarak kentsel mekân üretimini imkansızlaştırdığı düşünülebilir.

Zıt, Bağlı, Eşik

Atatürk Bulvarı ve Çankaya Caddesi kesişiminde karşılaşılan deneyim bir tarafında mahalle dokusu gösteren konut yapılaşmaları diğer tarafta Seğmenler Parkı ve bu iki kamusal unsuru ayıran yoğun bir trafik akışıdır. Bu noktada Çankaya Caddesi'nden sonra kent deneyiminin devamında bu kavramlara zıt ama bağlı bir nitelik taşıyan, Atatürk Bulvarı'na girişe bizi hazırlayan ve bulvara giriş yapmamızla devam eden kırılma noktası çalışma aksında bir eşik niteliğindedir.

Atatürk Bulvarı'nın Güney sınırından Kuzey'e doğru inildikçe karşılaşılan Seğmenler Parkı tekrardan kamusal alanda yere ait olma hissini pekiştiren bir diğer referans noktası olarak deneyimlenmiştir. Kamusal alanda kentli olarak, bir yerinin olabilme hissini yalnızca denetimli olma halinden kurtulmakla ilgili değil, aks üzerinde akan yoğun trafikle bağlantılı olarak geliştiği söylenebilir. Zira bu iki etken birbirini destekleyerek aks üzerinde kentliye rahat bir biçimde hareket edebileceği bir kamusal alanı arama dürtüsünü tetiklemektedir. Seğmenler Parkı ise bu bakımdan Atatürk Bulvarı'ndan hem kot olarak belirgin biçimde aşağıda kalması, hem geniş alanda yayılmış bir kent parkı olmasıyla aksa bağlı ama fiziksel olarak zıt özellikleriyle referans değerini pekiştiren birçok kavramla örtüşmektedir. Kentliye park boyunca bütüncül bir dolaşım imkânı veren, yer yer tanımlanmış yer yer de kullanıcının çeşitli aktivite üretimlerine izin veren mekânsal düzenlemelerle bir kamusal alan niteliği taşımaktadır.

Temsil, Donmuş

Atatürk Bulvarı'nın doğusunda kalan ve çalışma alanımızın son durağı olan Seğmenler Parkı'nın ardından, batı tarafında kalan İnönü heykeli ile sembolize edilmiş İnönü Parkının hemen karşısında Pembe Köşk ise parktan çıkışta ayrı bir çekim noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel-kamusal ayrımının, caddeden ayrılış biçimi ve ziyaret saatleri gibi kısıtlarla sağlandığı bu köşk, geçmiş yaşama dair anıları günümüze müze niteliğinde taşıyan bir simgesel yapıdır. Yeni bir hafıza üretimine katılmayan mekân belki de Atatürk bulvarı üzerindeki bu deneyimin en donmuş noktası olduğu söylenebilir.

Seğmenler Parkı'ndan çıkıp tekrar yoğun trafiğe dâhil olarak geçiş sağlayan Pembe Köşk hakkında “şimdinin” araştırmasında, İnönü ve Lozan'a dair anılar üzerinden geçmişteki yaşamın donmuş bir mekânı olduğu yargısına hakimdir. Geçmişe baktığımızda ise karşımıza, yaşam tarzında modernleşme hareketlerinin hız kazandığı bir dönemde geleneklerine bağlı çağdaş bir Türk ailesinin temsil mekânının olmasının yanında, düzenlenen etkinlikler, balolar ve törenler ile

Ankara'nın renkli ve modern hayatının da bir temsili olan yaşayan bir mekân çıkmaktadır. Pembe Köşk'ün günümüzde, bugünü değil geçmişin anılarını izleyebilme alanı sunması, günümüzde akan hayata esasen dâhil olmayan bir referans değeri olmasıyla imgesel değerinin dönüşüme uğradığı yargısına varılmıştır.

Kaynakça

Atakule (2018). *Eksisözlük*. <https://eksisozluk.com/atakule--38178?p=20>

Gün geçtikçe çürüyor. (2018, 16 Şubat). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/ye-rel-haberler/ankara/gun-gectikce-curuyor-40743675>

